



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST



Agentura pro sociální začleňování



Úřad vlády České republiky

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz



Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě

Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska

Dušan Janák, Jan Bezděk, Miroslav Pilát

Opava 2013

Obsah

1 Úvod a metodologie výzkumu	3
1.1 Úvod	3
1.2 Metodologie výzkumu	5
1.2.1 Popis vzorku dotazníkového šetření vstupujícího do analýzy	6
1.2.2 Popis vzorku hloubkových rozhovorů	8
2 Základní popis socioekonomické situace v obci	10
2.1 Historický vývoj ekonomických a sociálních charakteristik regionu.....	10
2.2 Obecná charakteristika	13
2.2.1 Trh práce	14
2.2.2 Vzdělanost	25
2.2.3 Bydlení.....	28
2.2.4 Dopravní obslužnost.....	29
2.2.5 Sociální služby.....	30
2.2.6 Sociální dávky	31
2.3 Identifikace skupin osob ohrožených sociálním vyloučením a popis jejich základních charakteristik	33
2.3.1 Bytové domy na ulici Hlavní v Osoblaze.....	34
2.3.2 Bytové domy č. p. 50, 52, 53, 62, 63 v obci Hlinka	41
2.3.3 Bytový dům č. p. 113 v obci Slezské Pavlovice	44
2.3.4 Srovnání lokalit	46
2.4 Shrnutí 2. kapitoly	46
3 Popis obecného rozvojového potenciálu regionu	48
3.1 Identifikace perspektivních oblastí pro rozvoj a jejich popis	52
3.1.1 Turistický ruch.....	52
3.1.2 Zemědělství.....	59
3.1.3 Sociální služby.....	66
3.1.4 Sociální podnikání.....	73
3.2 Shrnutí 3. kapitoly	74
4 Identifikace konkrétních příležitostí pro ekonomický a sociální rozvoj.....	76
4.1 Analýza potřeb obyvatel obcí (poptávka po chybějících službách – placených i neplacených).....	76

4.2	Opatření pro zvýšení příjmů obyvatel včetně možnosti omezení nepřiměřených výdajů, např. v nákladech na bydlení aj.	77
4.3	Brownfields	84
4.4	Analýza návrhové části strategických dokumentů regionu	87
4.5	Inventarizace a popis současných klíčových firem a zaměstnavatelů v regionu.....	90
4.6	Připravované podnikatelské aktivity a návrhy možných podnikatelských aktivit	99
4.7	Atraktivnost regionu pro podnikatele mimo region, bariéry potenciální činnosti.....	109
4.8	Zapojení veřejné správy (především obcí)	111
4.9	Zaměstnanost specifických cílových skupin se zvýšenými bariérami pro vstup na trh práce.....	114
4.10	Shrnutí 4. kapitoly	116
5	Shrnutí zjištění situační analýzy	119
6	Seznam použitých zdrojů	127
7	Přílohy	132

1 Úvod a metodologie výzkumu

1.1 Úvod

Cílem výzkumu, jehož výstupem je předkládaný text, bylo zmapovat výchozí situaci obyvatel žijících v osoblažském mikroregionu včetně regionálních rozvojových příležitostí a formulace konkrétních návrhů na opatření v oblasti sociálněekonomického rozvoje obcí v kontextu regionu. Analýza by měla být podkladem pro strategické plánování socioekonomického rozvoje obcí na Osoblažsku. Poměrně detailní zadání situační analýzy požadovalo značně komplexní studii, které odpovídala relativně složitá a časově náročná metodika zpracování. Šíře záběru problémů, které bylo potřebné analyzovat, se odráží mj. v rozsahu závěrečné zprávy překračující 125 stran textu bez příloh, přičemž adekvátní zpracování celé řady témat by si zasluhovalo další detailnější pozornost a rozsáhlejší výzkumný projekt. Ostatně i shromážděná data v sobě ještě obsahují nemalý analytický potenciál.

Závěrečná zpráva je rozdělena do pěti kapitol podle struktury zadávací dokumentace. V této úvodní kapitole věnujeme pozornost především představení metodologie výzkumu, pro který byla zvolena integrovaná výzkumná strategie a kombinace kvantitativních i kvalitativních výzkumných postupů.

Druhá kapitola obsahuje základní popis socioekonomické situace v regionu a věnuje se otázce sociálního vyloučení. Z hlediska historického vývoje ekonomických a sociálních charakteristik regionu Osoblažsko charakterizujeme jako oblast více než půl století výrazně závislou na státu a jeho veřejných politikách. To platí i pro oblast distribuce sociálních nerovností. Pro osoblažský region je charakteristická dlouhodobá závislost nejchudších i nejbohatších obyvatel na dotační politice státu, resp. nyní i na společné hospodářské politice Evropské unie. Uvedené určení má svoji genezi v poválečném odsunu německého obyvatelstva a kolektivizaci venkova, a také vývoj po roce 1989 vypadá spíš jako paradoxní směřování k sociální nerovnosti pod státním dohledem, kdy klíčovými mechanismy distribuce

bohatství a chudoby je dotační politika v zemědělství (pro bohaté) a redistribuce podpory sociálního státu (pro chudé).

Pro vystižení sociálního vyloučení na Osoblažsku používáme dichotomii strukturálního a prostorového sociálního vyloučení. Strukturální sociální vyloučení odkazuje k tomu, že sociální exkluze nebo ohrožení sociální exkluzí (operacionalizované především jako dlouhodobá nezaměstnanost a závislost na dávkách) je na Osoblažsku natolik masovým fenoménem, že jej nelze prostorově lokalizovat. I na Osoblažsku však existují lokality, kde dochází k větší koncentraci charakteristik sociálního vyloučení, a které jsou také ohraničeny neviditelným kruhem sociální distance od okolí. Dalo by se říci, že se jedná o ještě vyloučenější lokality v kontextu sociálně vyloučeného regionu. Jejich stručné charakteristice je věnovaná pozornost ve druhé části druhé kapitoly.

Třetí kapitola se věnuje popisu obecného rozvojového potenciálu regionu. Těžiště kapitoly je v identifikaci a rozboru tří perspektivních oblastí rozvoje, které nalzáme v zemědělství, v oblasti cestovního ruchu a ve sféře sociálních služeb. Stručnou pozornost věnujeme také sociálnímu podnikání, jako perspektivní platformě, na které se mohou aktivity ve všech třech oblastech odehrávat. Kapitola zasazuje osoblažský region do širšího kontextu severovýchodního pohraničí a příležitostně celé České republiky. Vychází nejen z již uskutečněných analýz regionálního rozvoje, ale také z vlastního terénního výzkumu a analýzy dostupných datových zdrojů (Český statistický úřad, Katastr nemovitostí, apod.).

Čtvrtá kapitola rozebírá dimenze konkrétních příležitostí pro ekonomický a sociální rozvoj regionu. Vzhledem k různorodosti požadovaných informací jsme se rozhodli ji strukturovat podle zadávací dokumentace. Důležitým zdrojem informací při jejím zpracování byly rozhovory s podnikateli a obyvateli v regionu, bez jejichž ochoty účastnit se výzkumu by nebylo možné situační analýzu adekvátně zpracovat, ale nezbytné bylo i vlastní pozorování (např. při inventarizaci brownfields, popisu bydlení aj.), analýza dokumentů, prohledávání

veřejně dostupných databází. Kapitola přináší hodnocení konkrétního seznamu možných podnikatelských aktivit podnikateli působícími v různých odvětvích jak v regionu, tak mimo něj, které může posloužit jako vodítko či inspirace při rozhodování o vhodnosti podnikatelských záměrů. Pátá kapitola stručně shrnuje výsledky výzkumu.

Na tomto místě považujeme za vhodné upozornit na to, že předkládaný text je první pracovní verzí situační analýzy. Jako takový neprošel jazykovou (gramatickou, stylistickou a formulační) korekturou, ale slouží jako „working papers“ pro kritickou reflexi výzkumu. Formální nedostatky však v tuto chvíli nepovažujeme za podstatné. Po obsahové stránce věříme, že zadavatel v této pracovní verzi textu dostal adekvátní podklady pro zhodnocení obsahové stránky analýzy, které mu umožní poskytnout zpětnou vazbu pro její finalizaci.

1.2 Metodologie výzkumu

Pro řešení situační analýzy byla využita integrovaná výzkumná strategie (Loučková 2011). To neobnáší pouze kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod, které bývají pro případové studie lokalit poměrně standardní a doporučované,¹ ale výzkumný postup při kterém jsou součástí výzkumného procesu jak výzkumníci, tak uživatelé výzkumu a rovněž zkoumané osoby.

Výzkum probíhal v několika po sobě jdoucích fázích. Nejprve byla vypracována pilotní studie na základě pozorování, analýzy reflexivních dokumentů a individuálních rozhovorů s relevantními obyvateli (zastupitelé, starostky, bývalí starostové, pracovníci Mikroregionu a MASK).

Paralelně k pilotní studii a de facto po celou dobu výzkumu probíhal desk research. Vedle klasického library research v oblasti analýzy rozvoje venkova, příhraničních oblastí, cestovního ruchu a sociálních služeb byla průběžně doplňovaná tabulka indikátorů na základě

¹ Flyvbjerg, B. 2011. „Case Study“. In: Denzin N. K., Y. S. Lincoln (eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Sage, s. 301-316.

dat poskytnutých z různých institucí (ÚP, obce a jejich odbory, PČR, školy, poskytovatelé sociálních služeb, neziskové organizace), tak na základě veřejných databází.

Na základě pilotní studie byl zkonstruován dotazník pro sběr dat. Dotazník byl upraven na základě specifického zadání a po konzultaci se zadavatelem. Řada indikátorů vychází především z teorie sociálního kapitálu a jeho vztahu k ekonomickému potenciálu regionu, zkoumání sociálních nerovností, konkrétně výzkumů třídní analýzy a sociální mobility a také z poznatků pilotní studie zasazených do regionalistických analýz rozvoje venkova, které se vážou k podstatným aspektům socioekonomického rozvoje regionu. Indikátory byly navrženy tak, aby umožnili možnost komparace s jinými výzkumy realizovanými v ČR: např. výzkumem sociálního kapitálu v kraji Vysočina, ve městě Opavě nebo některými celorepublikovými šetřeními sociálních nerovností a sociální mobility. Z těchto výzkumů byly vybrány indikátory podstatné pro daný typ analýzy a zároveň se snahou poskytnout relevantní data pro další replikované výzkumy a komparace. Průměrná doba vyplnění dotazníku byla 40 minut.

1.2.1 Popis vzorku dotazníkového šetření vstupujícího do analýzy

Vzorek byl konstruován kombinací kvótního a záměrného výběru. Základní kvótou bylo bydliště respondenta (čtyři obce: Osoblaha, Slezské Pavlovice, Dívčí Hrad, Hlinka) a dále zařazení na škále sociálního vyloučení, které bylo vzhledem k zaměření výzkumu na trh práce a ekonomický potenciál a na základě prvního kontrolního dne operacionalizováno jako závislost na sociálním státu (pro potřeby výzkumu tedy i VPP, které je však v rámci samotných klasifikačních schémat použitých indikátorů identifikováno jako zaměstnání). S ohledem na zadání jsou ve vzorku nadhodnoceny kategorie lidí v produktivním věku a lidí marginalizovaných na trhu práce. Předvýzkum na malém vzorku respondentů vedl k dílčím úpravám dotazníků. Sběr dat proběhl ve dvou vlnách v první polovině června a července 2013, velikost výběrového souboru činí 60 respondentů. Z důvodu poměrně malého vzorku, ve

kterém jeden respondent představuje více než jedno %, neuvádíme většinou četnosti v procentech, ale v absolutních hodnotách, případně v poměrech (jedna třetina, polovina apod.). Záměrnost výběru a velmi malý počet respondentů neumožňuje zobecňovat zjištění učiněná na vzorku na celou populaci Osoblažska, resp. čtyř uvedených obcí. Reprezentativnost nelze kvantifikovat a nečetnost výběrového souboru neumožňuje složitější statistické analýzy. Nicméně vzorek je konstruován tak, aby reprezentoval určité **typy** domácností, které splňují charakteristiky specifikované zadavatelem (ohrožení sociálním vyloučením, marginalizace na trhu práce, početné rodiny a rodiny s dětmi, domácnosti jednotlivců, starousedlíci a nedávno přistěhovaní, apod.).

Z hlediska početnosti domácností byly zastoupeny ve vzorku respondenti z jednočlenných domácností až po domácnost desetičlennou v následujících poměrech: sedm jednočlenných domácností, 14 dvoučlenných, 12 tříčlenných, 13 čtyřčlenných, pět pětičlenných, šest sedmičlenných, jedna osmičlenná a jedna desetičlenná domácnost. Ve dvou třetinách dotazovaných domácností žije jedno nebo více nezletilých dětí (nejčastěji jedno nebo dvě). Více než dvě třetiny dotazovaných osob se nacházejí v produktivním věku od 20 do 50 let, šest respondentů bylo starších šedesáti let, jeden respondent nezletilý. Ve vzorku byly nadhodnoceny ženy (tvořily přibližně dvě třetiny dotazovaných), což s ohledem na zaměření části dotazníku na hospodaření domácnosti a cílení vzorku na osoby s horším přístupem na trh práce není negativní vychýlení. Více tak byla nadhodnocena i kategorie respondentek na rodičovské dovolené, nicméně z hlediska postavení na trhu práce třetinu vzorku tvořili lidé zaměstnaní nebo samostatně výdělečně činní a přibližně tentýž poměr tvořili lidé nezaměstnaní. Je však třeba upozornit, že část respondentů, kteří spadají do kategorie zaměstnaných, jsou lidé zaměstnaní na „dotovaných“ pracovních místech, tj. na VPP.

1.2.2 Popis vzorku hloubkových rozhovorů

Dle specifického zadání situační analýzy bylo požadováno 5 – 8 hloubkových rozhovorů s osobami ze sociálně vyloučené lokality. S ohledem na vlastní pozorování a popis lokalit, které jsou více sociálně vyloučené než ostatní „lokality“ v lokalitě, bylo při stanovení počtu osob z dané obce vycházeno právě z počtu obyvatel sociálně vyloučenějších lokalit. Proto byly pro obec Hlinka stanoveny 2 osoby, z obce Slezské Pavlovice 1 osoba a z obce Osoblaha 4 osoby a pro zachování prostorového vymezení lokality v zadání byla stanovena rovněž 1 osoba z obce Dívčí Hrad. Při samotném určení konečné osoby pro hloubkový rozhovor bylo vždy v dané obci vycházeno z vlastního zjištění obecné charakteristiky dané lokality, především pak na to, zda převažují rodiny s dětmi či jednotlivci, starousedlíci či nově přistěhovalí, Romské či neromské etnikum, věková struktura lokality. Následně byla jednotlivá kritéria probrána s představiteli místní samosprávy a občany z lokality zapojenými do občanských spolků, kdy byly doporučeny konečné osoby pro rozhovor.

Těžištěm terénního šetření v červenci bylo kvalitativní dotazování mezi podnikateli, přičemž 2/3 rozhovorů bylo umožněno nahrát na diktafon. V případě odmítnutí záznamu respondentem byl rozhovor zaznamenán formou terénních poznámek do předtištěné osnovy. Osnova rozhovorů se opírá o koncepci hodnocení kvality podnikatelského prostředí adaptovanou na podmínky kvalitativní studie. Druhým teoretickým pozadím, ze kterého konstrukce vychází, je teorie sociálního kapitálu firem. Třetím pilířem jsou poznatky získané v rámci pilotní studie. Identifikace respondentů používá z důvodů dosažení porovnatelnosti stejnou metodiku jako analýzy třídní struktury reprezentativních výzkumů ČR, která byla navržena také do dotazníkového šetření.

Konstrukce vzorku 15 rozhovorů vycházela z požadavků zadavatele specifikovaných v zadávací dokumentaci. K tomu byla doplněna vlastní kritéria pokrytí velkých zaměstnavatelů, středních i OSVČ, sféra výroby i služeb a délka působení v lokalitě (do pěti

let, více jak pět let, podnikatel odejivší z lokality, osoba připravující podnikatelský záměr). Podstatné bylo do vzorku zahrnout také zemědělce z lokality. Při výběru konkrétních podnikatelů se využily typy pracovní skupiny Zaměstnanost a ekonomický rozvoj.

V červenci bylo také realizováno osm hloubkových rozhovorů s obyvateli jak ve vyloučených lokalitách, tak mimo ně. Pro zpracování studie bylo využito poměrně velké množství doplňkových a nezářídka opakovaných rozhovorů s představiteli různých institucí (policie, školy, pracovníci ÚP, zastupitelé, starostové a bývalí starostové, pracovníci obecních úřadů, pracovníci Mikroregionu, MASK, účastníci pracovní skupiny Zaměstnanost a ekonomický rozvoj a dalších pracovních skupin Lokálního partnerství, zaměstnanci v sociálních službách) i z řad obyvatel (např. pracovníci veřejně prospěšných prací).

2 Základní popis socioekonomické situace v obci

2.1 Historický vývoj ekonomických a sociálních charakteristik regionu

Když se řekne Osoblažsko, je nejprve potřeba definovat tento region. Je možné, aby Osoblažsko bylo vnímáno jako území Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska, kdy jde o dobrovolný svazek obcí vzniklý dle zák. č. 128/2000 Sb., o obcích a tento územní celek zahrnuje dvě území obcí s pověřeným obecním úřadem a celkem 13 obcí, kdy byl tento svazek založen v roce 2002 s cílem řešit problémy přesahující rámec jednotlivých obcí a společně řešit rozvoj území.² Nebo je možné Osoblažsko vnímat jako spádové území obce Osoblaha, která je obcí II. typu a do jejího obvodu spadají obce Bohušov, Dívčí Hrad, Hlinka, Rusín, Slezské Pavlovice a Slezské Rudoltice.³ Dle dohody Agentury pro sociální začleňování a Slezské univerzity je sociálně vyloučenou lokalitou, o které se zde bude hovořit, Osoblažsko jako spádová oblast obce Osoblaha.

Osoblažsko leží v nejsevernější části Moravskoslezského kraje na samé hranici s Polskou republikou, vzdáleno cca 100 km od Ostravy, 60 km od Opavy a přibližně 37 km od Krnova. Tato města jsou uvedena záměrně, protože dle vyjádření respondentů z dotazníkového šetření provedeného v rámci této analýzy ve většině případů místní obyvatelstvo navštěvuje Krnov či Opavu ať už za lékařem, kulturou, nákupy apod. samozřejmě s ohledem, zda na tuto cestu a případně kulturu či nákupy mají finanční prostředky. Na Osoblažsku žije v současné době cca 3.077⁴ obyvatel. Ještě k 31. 12. 2011 však žilo na Osoblažsku celkem 2.969 osob⁵, což je o 108 osob méně než v současné době. Tento nárůst si je možné vysvětlit snad jen zvýšenou migrací obyvatelstva především v Osoblaze.

² Mikroregion – Sdružení obcí Osoblažska: *Informace o nás* [online]. [Citováno dne 15. 6. 2013, dostupný na <<http://www.mikroregion-osoblazsko.cz/o-nas/>>].

³ Města obce online: *Osoblaha* [online]. [Citováno dne 15. 6. 2013, dostupný na <http://mesta.obce.cz/obce_po.asp?zujpo=597716>].

⁴ Dle údajů poskytnutých obecními úřady osoblažských obcí

⁵ *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014: „Obyvatelstvo a jeho vývoj“*, str. 9

První zmínky o obcích a území osoblažského regionu pocházejí ze 13. století a tento region je spjat s činností olomouckého biskupa Bruna ze Schaemburka, který toto území kolonizoval a pomohl k jeho osídlení. Přeskočením podrobnější historie je pro tuto analýzu podstatnější období 20. století. Po vzniku první Československé republiky roste v oblasti napětí, protože Osoblažsko je regionem s vysokým počtem německy hovořícího obyvatelstva a oblastí Sudet. Tento fakt způsobuje po 2. světové válce, kdy de facto byla Osoblaha srovnána se zemí, odsun Němců z oblasti a okamžitý propad počtu obyvatelstva minimálně na polovinu počtu před 2. světovou válkou. Počet obyvatelstva zůstává více méně stejný, spíše dochází k úbytku než přírůstku také ve druhé polovině 20. století. Druhá Haná, jak je Osoblažsko často nazýváno, zažívá boom především v zemědělství, především rostlinná a živočišná výroba a v některých případech k tomu přidružený zpracovatelský průmysl v podobě jatek, které je pro tuto oblast jediným zdrojem obživy. Státní statky mají základnu v každé obci a toto zemědělství je ze strany státu masivně dotováno. K této podpoře přispívají i samotné Státní statky svou politikou pobídek a nabídek pro nově příchozí pracovníky – levné bydlení, příhraniční příplatky apod. kdy zde nehraje roli vzdělanost a do regionu tak přicházejí osoby mnohdy bez vzdělání, většinou ale se základním vzděláním, případně s vyučením v oboru blízkému zemědělství.⁶

Obrat ve vývoji nastává se Sametovou revolucí, kdy podpora státu tomuto regionu v podobě dotací na zemědělství postupně slábne a dochází k utlumení zemědělské výroby. Následně byly pozemky obhospodařované státními statky rozprodány, popř. pronajaty soukromým zemědělcům (rok 1993 – 1994). Těch je v současné chvíli v každé obci cca 2 – 3, kteří k obhospodařování používají automatizovanou techniku a zaměstnávají v drtivé většině případů pouze rodinné příslušníky (viz dotazníkové šetření) Z toho tak plyne, že státní statky, před revolucí největší a jediný zaměstnavatel místního osoblažského obyvatelstva, se po

⁶ *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014: „Historický vývoj“*, str. 7-8.

revoluci rozpadl a obyvatelstvo se tak rázem ocitlo bez zdroje obživy, mnohdy se základním vzděláním, popř. s výučním listem.

Důvodem, proč se obce osoblažského výběžku přihlásily ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování, byl ten fakt, že v posledních 2 – 3 letech nastala nebyvalá migrace sociálně slabých osob jak po Osoblažsku samotném, tak na Osoblažsko z větších měst či vzdálenějších oblastí. Tento jev je možné, podle vyjádření mnoha místních obyvatel a rovněž představitelů obcí, zdůvodnit tím, že jsou v obcích regionu bytové domy v rukou soukromých majitelů, kteří zohledňují především své podnikání a svůj zisk bez ohledu na situaci nového nájemníka s tím, že tento nájemník, v drtivé většině případů, využívá dávek pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádnou okamžitou pomoc).⁷

Jako příklad imigrace a emigrace z obcí je možné uvést příklad obce Dívčí Hrad, ve které ještě v roce 2009 byly obsazeny v centru obce 4 činžovní domy, ať už pracujícími a zajištěnými občany, tak také občany sociálně slabými odkázanými na sociální dávky, především osobami romského etnika. Nyní jsou tři ze čtyř těchto domů vysídleny a byty v těchto domech jsou bez kompletní rekonstrukce neobyvatelné. Obyvatelé těchto domů pak ve větší míře odešli do okolních obcí regionu, malá část z nich, především starousedlíci, získali uvolněné obecní byty. Stejně zkušenosti mají i bohužel Slezské Pavlovice, Bohušov, Slezské Rudoltice a Osoblaha, kde se daný problém postupně stupňuje, protože v této obci je největší počet bytů v soukromém vlastnictví. Celkem se jedná o 108 a 24 bytů, které v obci Osoblaha vlastní soukromí vlastníci (dle údajů poskytnutých starostkou obce Osoblaha).

Služby bychom na Osoblažsku mohli popsat jako dostatečné z pohledu místního občana, za nedostatečné by je považoval občan Města Albrechtic či Krnova. Základní služby, jako je obchod s potravinami a částečně s drogistickým zbožím, je v každé obci minimálně jeden, v Osoblaze jsou pak minimálně 4. V obci Slezské Pavlovice a Hlinka jsme vyčerpali nabídku,

⁷ Dotazník pro nové lokality pro spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2013

v obci Rusín a Dívčí Hrad existuje ještě místní pohostinství, v obci Slezské Rudoltice je několik pohostinství či hospůdek, to samé i v Bohušově a Osoblaze. Co zde ale určitě chybí, je tradiční normální restaurace, kde se člověk nají i večer. Nejbližší je až v obci Bartultovice na hraničním přechodě s Polskou republikou. Jak v Osoblaze, tak jednou týdně ve Slezských Rudolticích, ordinuje praktický lékař pro dospělé i praktický lékař pro děti a dorost. V případě čerpání dovolené, popř. účasti na lékařských kongresech, je pro občany Osoblažska zajištěna náhradní ambulantní péče ve Městě Albrechticích. V Osoblaze se rovněž nachází lékárna, pošta, knihovna, kadeřnictví, zvěrolékař, několik pohostinství mající menička v poledne nebo bez meniček, řeznictví, smíšené zboží, dvě večerky a prodejna ovoce a zeleniny.⁸

2.2 Obecná charakteristika

Popis všeobecné sociální situace na Osoblažsku bychom mohli začít stručnou informací o spokojenosti se životem v místě, jak se nám zobrazila v dotazníkovém šetření, výsledky je třeba interpretovat v kontextu výše uvedených metodologických výhrad a nelze je závazně zobecňovat na Osoblažskou populaci jako celek. Přibližně tři čtvrtiny respondentů z našeho výzkumného souboru je velmi nebo spíše spokojeno se životem na Osoblažsku, čtvrtina deklaruje nespokojenost, přičemž v této části podsouboru netendují respondenti ke středové možnosti („spíše nespokojen“), ale spíše ke krajní variantě („velmi nespokojen“).

Tabulka č. 1: Spokojenost se životem v obci, kde respondent žije

Jak jste spokojen(a) s obcí, kde žijete?			
velmi spokojen/a	spíše spokojen/a	spíše nespokojen/a	velmi nespokojen/a
9	35	5	11

Zdroj: vlastní šetření

⁸ Informace získány na základě vlastního pozorování v lokalitě

Data naznačují, že nespokojenost se životem na Osoblažsku není jednoznačně spojena s ekonomickým postavením, tj. s postavením na trhu práce a s příjmem domácnosti, ani s etnicitou, ale s diferencovanými celkovými životními situacemi. Mezi „nepokojenými“ jsou zastoupeni jak příjmově nejchudší, tak nejbohatší domácnosti (jak podle částek, se kterými může domácnost hospodařit, tak např. jak ti, kteří si mohou podle svých slov dovolit jednou za rok dovolenou mimo domov, tak respondenti, kteří si dovolenou mimo domov dopřát nemohou). Romové i neromské obyvatelstvo, zaměstnaní i evidovaní na úřadu práce. Mezi nejčastější důvody nespokojenosti respondenti uvádějí faktory spojené s nedostatkem pracovních příležitostí a kulturních služeb. Ani v tomto se však výrazně nevymykají celku výběrového souboru. Z pohledu problematiky sociálního začleňování v internetnickém kontextu není bez zajímavosti, že mezi důvody nespokojenosti byli jmenováni jak Romové na jedné straně, tak rasismus na straně druhé.

Z pohledu konceptu sociálního kapitálu, resp. jeho jednotlivých dimenzí, ve výběrovém souboru jsme zaznamenali velmi nízkou úroveň generalizované důvěry (otázky VI/1 a VI/4 v dotazníku) oproti zjištěním z jiných regionů České republiky.⁹ Naopak spolková činnost, tj. participace ve spolcích a dobrovolných organizacích a také úroveň neformálních společenských sítí (měřená frekvencí setkávání se sousedy, přáteli, známými, příbuznými, rodinou) je podobná jako ve zbytku republiky nebo vyšší.

2.2.1 Trh práce

Jeden z nejpálčivějších problémů a nepříznivých faktorů, kterému je osoblažský region trvale vystaven, je vysoká míra nezaměstnanosti místního obyvatelstva. Ta je způsobena především reformami na počátku 90. let minulého století, kdy došlo k postupnému útlumu zemědělství v regionu vinnou zastavení podpory státních statků. Tímto došlo k propouštění místního

⁹ Vycházíme především z publikovaných výsledků výzkumu kraje Vysočina (Majerová, Kostelecký, Sýkora a kol. 2011), který reprodukuje pro účely komparace také celorepubliková zjištění.

obyvatelstva, které nebylo schopno reagovat na nastalou situaci. Spolu s tímto hraje velkou roli rovněž nízká vzdělanostní struktura místního obyvatelstva a odlehlost regionu.

Nezaměstnanost na Osoblažsku, resp. v celém okrese Bruntál, se tak již skoro dvě desítky let řadí na přední místa tabulek nezaměstnanosti v České republice, kdy v době sezónních prací tato nezaměstnanost klesá přibližně o 8% - 12% (duben – září), aby po ukončení těchto prací, ve většině případů vykonávaných u obcí regionu, opět narostla. Tento fakt jen potvrzují srovnání údajů z let 2005 a 2011 (tabulka č. 2 a 3)¹⁰.

Tabulka č. 2: Vývoj nezaměstnanosti podle obce a kalendářního měsíce v roce 2005

	Vývoj nezaměstnanosti v obcích v roce 2005					
	02/2005	04/2005	06/2005	08/2005	10/2005	12/2005
Bohušov	34,5%	30,0%	29,5%	27,5%	29,0%	27,0%
Dívčí Hrad	37,4%	24,4%	27,6%	32,5%	26,8%	30,1%
Hlinka	46,1%	28,7%	26,1%	27,8%	24,3%	33,0%
Osoblaha	25,7%	21,7%	19,3%	19,3%	22,4%	25,5%
Rusín	40,6%	29,7%	20,3%	21,9%	23,4%	32,8%
Slezské Pavlovice	35,9%	28,3%	27,2%	23,9%	22,8%	31,5%
Slezské Rudoltice	32,0%	23,0%	24,7%	22,0%	21,3%	28,2%

Zdroj: portal.mpsv.cz, vlastní grafická úprava

¹⁰ Tyto roky srovnáváme z důvodu, že od roku 2012 není možné ve statistice ÚP efektivně zpětně vyhledat data dle obcí, lze získat data pouze aktuální k současnému datu.

Tabulka č. 3: Vývoj nezaměstnanosti podle obce a kalendářního měsíce v roce 2011

	Vývoj nezaměstnanosti v obcích v roce 2011					
	02/2011	04/2011	06/2011	08/2011	10/2011	12/2011
Bohušov	29,5 %	20,0 %	19,5 %	18,0 %	18,0 %	26,5 %
Dívčí Hrad	24,4 %	13,8 %	17,1 %	17,1 %	17,9 %	22,0 %
Hlinka	40,0 %	35,7 %	30,4 %	32,2 %	40,9 %	41,7 %
Osoblaha	21,2 %	18,6 %	18,1 %	17,2 %	18,6 %	21,0 %
Rusín	34,4 %	21,9 %	21,9 %	18,8 %	20,3 %	20,3 %
Slezské Pavlovice	46,7 %	34,8 %	33,7 %	31,5 %	30,4 %	32,6 %
Slezské Rudoltice	30,6 %	20,6 %	17,5 %	17,5 %	18,2 %	28,5 %

Zdroj: portal.mpsv.cz, vlastní grafická úprava

Dle neoficiálních statistik a kvalifikovaných odhadů měla pracovní skupina Zaměstnanost a ekonomický rozvoj Lokálního partnerství k dispozici v březnu 2013 statistiku, která uváděla, že aktuálně je registrováno na úřadu práce 391 nezaměstnaných osob. K 10. červenci 2013 pak již oficiální statistika poskytnutá vedoucím oddělení zaměstnanosti v Krnově obsahuje 246 osob bez zaměstnání (tabulka č. 4). Ke druhému zmíněnému údaji je však potřeba podotknout, že se jedná o údaj ovlivněný aktivní politikou zaměstnanosti, tj. v tomto počtu registrovaných osob nejsou započítány osoby zaměstnané na veřejně prospěšné práce (tabulka č. 5).

Spolu s nezaměstnaností je potřeba ale zmínit i zaměstnavatele, kteří v regionu působí. Níže uvedení zaměstnavatelé byli v regionu vyhodnoceni jako největší co do počtu zaměstnanců spolu s výsledky dotazníkového šetření a hloubkových rozhovorů v rámci této analýzy:

- Ing. Jan Bacho obec Dívčí Hrad 80 zaměstnanců
- DpS Osoblaha obec Osoblaha 38 zaměstnanců
- ZŠ a MŠ Osoblaha obec Osoblaha 33 zaměstnanců
- Obec Osoblaha obec Osoblaha 30 zaměstnanců
- Ing. Josef Vendolský obec Bohušov 24 zaměstnanců
- Ing. Škola obec Hlinka 18 zaměstnanců

Mimo region pak můžeme v blízkém okolí nalézt další zaměstnavatele, kteří se soustředí na textilní či dřevozpracující a PVC průmysl.

Co v osoblažském výběžku zcela absentuje v kontextu zaměstnanosti, je pracovní poradenství. To může být jednak způsobeno samotným nedostatkem pracovních míst, která by mohla být nabízena, jednat také tím, že po tomto poradenství nebyla místním obyvatelstvem vznesena poptávka. Za pracovní poradenství tak v omezeném slova smyslu můžeme považovat odbornou sociální poradnu občanského sdružení Althaia, případně využití rady a pomoci při vyhledávání ve veřejných knihovnách s přístupem na internet.¹¹

¹¹ vlastní pozorování, neformální rozhovory s představiteli obcí

Tabulka č. 4: Přehled počtu registrovaných osob na úřadu práce k 10. červenci 2013

	Počet osob registrovaných na ÚP celkem	Z toho mužů	Z toho žen	Bez ZO	Úroveň vzdělání				
					základní	střední - vyučen	střední - maturita	nižší střední odborné	vysokoškolské
Bohušov	20	10	10	18	7	9	3	1	0
D. Hrad	12	7	5	7	5	5	1	0	1
Hlinka	32	18	14	24	17	14	0	1	0
Osoblaha	115	56	59	93	58	46	8	2	1
Rusín	12	3	9	8	3	8	0	1	0
Sl. Pavlovice	25	13	12	20	18	7	0	0	0
Sl. Rudoltice	30	19	11	18	12	14	2	2	0

Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava

Tabulka č. 5: Přehled počtu VPP u jednotlivých subjektů v regionu k 15. 7. 2013

Subjekt	Obec Bohušov	Obec Dívčí Hrad	Obec Hlinka	Obec Osoblaha	Obec Rusín	Obec Sl. Pavlovice	Obec Sl. Rudoltice	Lesopark Fulštejn	Celkem
Počet VPP	20	10	16	18	5	11	32	1	113

Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava

Výše uvedená tabulka č. 5 přináší přehled o aktuálním počtu pracovníků na veřejně prospěšných pracích, kdy největšími „zaměstnavateli“ jsou na Osoblažsku obce, které pracovníky využívají především k údržbě veřejné zeleně a pořádku a čistoty v obci. Fakt, že v roce 2013 je zaměstnáno na VPP celkem 113 osob, však není pravidelný. Např. v roce 2011

bylo takto zaměstnáno celkem 58 osob, v roce 2012 jen 32¹². Tak razantní meziroční snižování a zvyšování počtu pracovníků bylo způsobeno dostatkem či nedostatkem finančních prostředků, kterými úřad práce disponoval v jednotlivých letech.

Co se VPP týče, je možné, že oproti jiným městům, kde existují alespoň některé jiné pracovní příležitosti, konstatovat, že VPP není „přestupným“ zaměstnáním, kdy by osoby získající pracovníky návyky, postoupili na volný trh práce, na kterém by se mohly uchytit. Po ukončení zaměstnání se pracovníci opět hlásí na pobočce úřadu práce v Osoblaze. Důvodem je nedostatek pracovních míst. Veřejně prospěšné práce tak můžeme na Osoblažsku pro nezaměstnané chápat jako možný bonus a jedinou možnost, jak získat alespoň na omezenou dobu (většinou po dobu 12 kalendářních měsíců) získat stabilní a relativně dobře ohodnocené pracovní uplatnění. VPP tak nefungují jako přestupní stanice mezi oblastí nezaměstnanosti a trhem práce, ale jako stanice cílová, o kterou usilují „pracovití“ nezaměstnaní.

V těchto souvislostech lze pozorovat dva jevy podstatné při alokaci zmiňovaných pracovních příležitostí:

- nulová či zanedbatelná fluktuace osob na veřejně prospěšných pracích (kdo práci VPP získá, zůstává zaměstnán po celou dobu VPP)
- při výběru pracovníků zohledňována nejen samotná nabídka úřadu práce, ale rovněž sociální situace jedince i jeho rodiny a celková spolehlivost daného jedince, která je kompetentním osobám, které jsou schopny do alokace pracovních míst zasahovat, známa z každodenního života

Co do zaměstnanosti, bylo by vhodné zároveň zmínit veřejnou službu, i když již není tento nástroj aktuální. Ta byla v minulých letech, do roku 2011 uplatňována především v obci Osoblaha, kde sídlil sociální odbor na OÚ Osoblaha a byly zde vypláceny dávky hmotné nouze. Tím pádem zde bylo dostatek informací k tomu to nástroji a obce Osoblaha tohoto

¹² Viz příloha č. 8.

využívala. V roce 2011 se pak k možnosti výkonu veřejné služby připojily i další obce – Dívčí Hrad, Hlinka, kdy byl zaznamenán největší boom v počtu osob vykonávajících veřejnou službu. V dnešní době je však tento nástroj neaktuální, protože vykonávajícím veřejnou službu nepřináší žádnou bonifikaci dávek hmotné nouze, i s ohledem na zrušení povinnosti výkonu veřejné služby Ústavním soudem v listopadu 2012. Mimo již zmíněné veřejně prospěšné práce, jejímž prostřednictvím snižují obce vysokou míru nezaměstnanosti, snažily se obce na Osoblažsku a neziskové organizace v minulosti snížit nezaměstnanost i prostřednictvím grantových projektů u OP LZZ. Bohužel tato snaha nebyla korunována úspěchem, kdy projekty byly v některých výzvách vysoce hodnoceny, ale nebyly vybrány výběrovou komisí.

Zatím nevyužívaný typ zaměstnávání představuje na Osoblažsku agenturní zaměstnávání. Tedy způsob, kdy by zaměstnanci byli cíleně najímání pracovní agenturou a sváženi do místa výkonu zaměstnání a po splnění zaměstnání opět odvezeni zpátky domů. Tato myšlenka je však prozatím na Osoblažsku nerealizována a berme ji proto jako možný námět pro obce, neziskové organizace a další osoby působící na poli zaměstnanosti, který by mohl přinést částečné snížení nezaměstnanosti v regionu. Poněkud paradoxně pro největšího zaměstnavatele v regionu funguje „dovoz“ pracovníků z Krnova a okolí, nicméně nejde o agenturní činnost, ale organizaci práce v rámci podnikové výroby. „Vývoz“ pracovníků z Osoblažska v rámci činnosti agentury není realizován, ačkoli cestování za prací je poměrně častou součástí individuálních životních strategií.

Necelá polovina respondentů své současné nebo poslední zaměstnání realizovala v rámci obce, ve které bydlí, třetina mimo obec. Z těchto dvaceti respondentů polovina dojíždí nebo dojížděla do zaměstnání do 15 km, šest respondentů dojíždí do zaměstnání do vzdálenosti od 20 do 40 km, tři uvedli vzdálenost 70 nebo 80 km a jeden respondent z výběrového souboru dojíždí za prací do Prahy. Z hlediska ochoty pracovní migrace, resp. dojíždění do zaměstnání,

je jakousi hraniční hodnotou 50 km nebo vyjádřeno časově přibližně jedna hodina jízdy. Po této vzdálenosti ochota dojíždět za prací u respondentů v našem souboru výrazně klesá (Pouze tři respondenti deklarovali ochotu dojíždět dále než 50 km). Co se týká ochoty jezdit „jednou za čas za prací na měsíc až dva mimo domov“, zjištění přináší následující tabulka č. 6.

Tabulka č. 6: Ochota migrovat za prací na měsíc až dva mimo domov

Přicházelo by pro Vás v úvahu jezdit jednou za čas za prací na měsíc až dva mimo domov?					
Ano, bez problémů	Ano, s malými obtížemi	Ano, ale s velkými problémy	Na tak dlouho dobu bych rozhodně nemohl/nechtěl vycestovat	Nevím	Neodpovědělo
6	7	8	29	7	3

Zdroj: vlastní šetření

Přibližně třetina respondentů připustila možnost dlouhodobých pracovních cest i za cenu malých nebo velkých obtíží. Polovina se nachází v situaci, kdy by na delší dobu odjet nemohla nebo nechtěla. Uvedené poměry jsou pravděpodobně způsobeny také nadreprezentováním žen ve výběrovém souboru, pro jejichž tradiční role spojené s péčí o domácnost a rodinu je cestování za prací daleko větším problémem než pro sociální role mužské.

Prívýdělek formou brigád a příležitostných prací není ve výběrovém souboru příliš četná, spíše ojedinělá, i když v těchto ojedinělých případech může činit přibližně třetinu celkového rozpočtu domácnosti. Formy přívýdělku pokud existují, tak jsou vyloženě nárazové a nepravidelné, jsou výpomocí pro známé, úklidem, spíše dobrovolnou prací v obecní knihovně, víkendovou brigádou v lesní školce, jednorázovou brigádou v kovovýrobě apod.

Ze způsobů, kterými si naši respondenti našli své poslední zaměstnání, se jako nejčastější ukázala žádost přímo u zaměstnavatele, využití nabídky pracovních míst na úřadu práce a dotaz u přátel a známých. Tyto tři způsoby svoji četností výrazně převyšují ostatní formy

získání pracovního místa. Využití úřadu práce ale souvisí s velkým počtem VPP v regionu, který se odrazil i ve výběrovém souboru.

Tabulka č. 7: Rozložení způsobů nalezení zaměstnání podle četnosti

Jakým způsobem jste našel své poslední zaměstnání?	
1. nabídka pracovních míst na úřadu práce	12
2. žádost o místo přímo u zaměstnavatele	16
3. pomoc zprostředkovatelské agentury	0
4. dotaz u příbuzných a přátel	11
5. inzerce v novinách nebo na internetu	3
6. účast na pohovoru, zkouškách či testu	1
7. čekání na výsledek žádosti o místo nebo na výsledek konkurzu	3
8. jiný způsob ¹³	6
9. Otázka se respondentem netýká	8

Zdroj: vlastní šetření

Podíl ekonomicky aktivních, tj. zaměstnaných nebo samostatně výdělečně činných tvořil v našem výběrovém souboru přibližně jednu třetinu (18 respondentů). Rovná třetina z tohoto podsouboru jsou lidé zaměstnaní na veřejně prospěšných pracích (VPP). Podíváme-li se na sociodemografické charakteristiky těchto respondentů, alokace pracovních příležitostí na veřejně prospěšných pracích u nich souvisí s rodinnými charakteristikami: V případě respondentů a respondentek jde o rodiče od rodin s velkým počtem dětí, resp. se zvýšenou zátěží s péčí o děti. V našem mikro-podsouboru nalezneme jednu respondentku a dva respondenty, kteří jsou v manželském svazku, ale starají se buďto o čtyři nebo o šest dětí, druhou „skupinu“ tvoří respondentky samoživitelky (rozvedené nebo svobodné). Data

¹³ Nejčastěji nabídka zaměstnavatele.

naznačují, že veřejně prospěšné práce slouží na Osoblažsku nikoli jako nástroj návratu na trh práce, ale především jako nástroj realizace solidarity s těmi, u kterých absence zaměstnání zasáhne širší okruh lidí (především nezletilé děti). Proti této strategii nelze pochopitelně nic namítat, spíše nám jde o to poukázat na nezamýšlený způsob fungování jednoho nástroje politiky zaměstnanosti v tomto specifickém kontextu.

Z pohledu faktoru ceny práce je samozřejmé, že reálné příjmy z ekonomické činnosti varíují podle individuální sociální situace respondenta (počet vyživovaných osob, bytová situace, zdravotní stav atd.), a rovněž i nároky na odměnu, za kterou je kdo ochoten pracovat. Oba faktory jsou ovlivněny faktorem povahy pracovní činnosti. Za fyzicky velmi náročnou, nebezpečnou nebo vysoce kvalifikovanou práci s vysokou vahou odpovědnosti budou nároky na odměnu jiné než u práce nekvalifikované, bezpečné a méně náročné. Zároveň lze předpokládat, že existují určité obecné vzorce, podle kterých je nabídka práce v určitém regionu strukturovaná a těmto standardním příležitostem odpovídá určitá standardizace nároků na odměnu. Následující tabulka přináší přehled deklarované výše příjmu u ekonomicky aktivních respondentů.

Tabulka č. 8: Sebezařazení ekonomicky aktivních respondentů do příjmových kategorií

Sebezařazení ekonomicky aktivních respondentů do příjmových kategorií								
	méně než 5 000 Kč	5 001 – 10 000 Kč	10 001 – 15 000 Kč	15 001 – 20 000 Kč	20 001 – 27 000 Kč	27 001 – 35 000 Kč	35 001 – 40 000 Kč	Celkem
muži	0	0	1	2	2	0	0	5
ženy	1	1	6	2	1	0	2	13
celkové počty	1	1	7	4	3	0	2	18

Zdroj: vlastní šetření

Pokud bychom se (s vědomím omezené reprezentativnosti výběrového souboru) pokusili zjištěné údaje zobecnit do tvrzení o ceně práce (spíše jako hypotézu k dalšímu testování), mohli bychom to formulovat tak, že pro muže je spodní hranicí příjmu, pod kterou není „výhodné“ klesnout, 15 000,- Kč, pro ženy 10 000,- Kč měsíčně. Pod těmito hranicemi lze nalézt pouze ojedinělé případy, které budou pravděpodobně specifické dalšími charakteristikami (zkrácené úvazky, práce z domova nebo v sousedství apod.). Jde přitom o práci v místě bydliště, nikdo z respondentů by nebyl do své stávající práce ochoten dojíždět déle než 1 hodinu. Práce spojená s dojížděním je zejména pro ženy, které se starají o domácnost, těžko akceptovatelnou variantou, ale je problematická i pro muže. Nepřímo to potvrzují i data z kvalitativní části.

Tazatel: *„Pokud byste měl přemýšlet nad jinou prací, byl byste ochoten za ní dojíždět, popřípadě kolik kilometrů a jak dlouho?“*

Respondent: *„Záleží na tom, jestli by to bylo lépe placené, jestli by se mi to oplatilo. Spočítal bych si, kolik bych dal měsíčně za benzín a dopravu a za čas strávený cestou. Pokud by to nebylo kolem 20 000,- Kč, tak bych odtud určitě neodjížděl, jelikož by to pro mě bylo bezvýznamné.“¹⁴*

Poměrně jednoduchá úvaha ukáže, že dojíždět za dobře placenou prací je vzhledem k jejímu nedostatku dosti obtížné i v rámci širšího regionu. Regionální migrační studie ukazují, že Osoblažsko přestává být dokonce i spádovou oblastí krajského města Ostravy a dostalo se do gravitačního pole hlavního města Prahy. (Pátková 2013) To pochopitelně vytváří specifické požadavky na migrační chování. Do Prahy nelze dojíždět denně, obtížněji se tato situace řeší rodinám s dětmi, pro samoživitele nebo samoživitelky by to znamenalo spíš nutnost se přestěhovat, pro obyvatele „bez závazků“ impuls k trvalejší emigraci.

¹⁴ Srov. rozhovor č. 1., stávající příjem respondenta je 9 000,- Kč. Na problémy spojené s dojížděním upozorňuje i komunikační partner z rozhovoru č. 3, který uvádí částku 10 000,- Kč, jako nevýhodnou pro zaměstnání, do kterého je potřeba dojíždět.

Jednou z možností snížení nezaměstnanosti na Osoblažsku spolu s využitím místních nástrojů a možností je využití společensky odpovědného zadávání veřejných zakázek v sociálně vyloučených lokalitách. Tato podmínka je zvláštní podmínkou zadavatele a jako taková je přípustná a zároveň závazná pro každého, kdo se o veřejnou zakázku uchází. Zjednodušeně jde o to, aby z osob dodavatele, které se budou bezprostředně podílet na realizaci veřejné zakázky, bylo alespoň 10% z řad dlouhodobě nezaměstnaných osob registrovaných na úřadu práce alespoň 5 měsíců před započatím plnění veřejné zakázky. V případě Osoblažska je tak možné, aby např. stavební úpravy a rekonstrukce a další činnosti v rámci veřejné zakázky a využití této podmínky, realizovali také místní dlouhodobě nezaměstnané osoby a došlo ke snížení nezaměstnanosti. Při rozhovorech s podnikateli a dotazem na možnosti uplatnění této podmínky v praxi jsme se setkali se dvěma protichůdnými reakcemi. Zatímco jedna reakce byla negativní a pesimistická s tím, že odborné práce a další práce na stavbách a rekonstrukcích není možné dělat dlouhodobě nezaměstnanými a nekvalifikovanými osobami, druhá optimistická reakce a kladný přístup k této podmínce byl podložen vyjádřením, že když se jedná o veřejnou zakázku na Osoblažsku, mělo by co nejvíce financí na Osoblažsku zůstat a pro daného podnikatele by toto nebyl problém. Je možné tak podpořit debatu k této podmínce mezi zástupci obcí, Agentury pro sociální začleňování a stavebními firmami. Ostatně, toto je jedna z oblastí, na které se obce a Agentura shodli v rámci Memorand o spolupráci.

2.2.2 *Vzdělanost*

Dalším z nepříznivých faktorů ovlivňující socioekonomickou situaci Osoblažska je nízká vzdělanostní struktura obyvatelstva a nízká míra uplatnění se na pracovním trhu. Tento fakt byl způsoben již zmíněných jednooborovým zaměřením, kdy nebylo třeba vzdělaných lidí, ale pouze fyzicky schopných pracujících v živočišné a rostlinné výrobě.

I když došlo v posledních letech (graf č. 1 a 2) k mírnému nárůstu středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných osob, je potřeba k tomuto dodat, že dle rozhovorů s místními občany v rámci dotazníkového šetření jde často o mladé jedince, kteří jsou trvale hlášeni u rodičů žijících v regionu, kdy tito mladí již pracují mimo region a teprve po založení rodiny mění svoje trvalé bydliště.

V regionu působí celkem 3 mateřské školy, z toho jedna s dvěma odloučenými pracovišti (Dívčí Hrad + Hlinka a Bohušov), zbylé dvě mateřské školy jsou součástí základních škol (Osoblaha, Slezské Rudoltice) a 2 již jmenované základní školy. Ve školním roce 2012/2013 bylo v ZŠ a MŠ Osoblaha p.o. dle webových stránek školy a údajů poskytnutých ředitelem školy Mgr. Jaroslavem Zetelem otevřeno celkem 9 tříd a mateřskou školu navštěvovalo 28 žáků a základní školu navštěvovalo 205 žáků. ZŠ a MŠ Slezské Rudoltice p. o. je základní školou pouze do 4. třídy povinné školní docházky (ve školním roce 2013/2014 bude otevřen i pátý ročník).

Střední školy v regionu Osoblažsko absentují, nejbližší střední škola se nachází ve městě Město Albrechtice, vzdáleném od Osoblahy přibližně 22 km. Je to Střední škola zemědělství a služeb, která nabízí studijní obory Ochrana a tvorba životního prostředí, Podnikání a učební obory Zahradník – aranžér, Kuchař – číšník nebo Strojní a automobilový mechanik. Škola rovněž nabízí obory pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V současné době studuje ve 20 třídách celkem 294 studentů.¹⁵ Další střední školy se nacházejí ve městě Krnově, Bruntále či Opavě.

¹⁵ Střední škola zemědělství a služeb, Město Albrechtice: *Informace o škole* [online]. [Citováno dne 19. 6. 2013, dostupný na <<http://www.souzma.cz/oskole.html>>]

Tabulka č. 9: Přehled počtu žáků umístěných dle oboru a místa ve školním roce 2011/2012 a 2012/2013

Školní rok	Studijní obor	Učební obor	Sídlo střední školy/učiliště					
			Město Albrechtice	Krnov	Bruntál	Opava	Horní Benešov	Jiné město
2011/2012	11	14	6	5	1	7	1	2
2012/2013	9	16	9	9	0	3	2	2

Zdroj: Výroční zpráva o činnosti ZŠ a MŠ Osoblaha - 2012, údaje ředitele školy ZŠ a MŠ Osoblaha; vlastní grafické zpracování

V případě, že se pak student rozhodne pokračovat ve studiu na vysoké škole, nejbližší vysokou školou, která poskytuje mimo matematických a fyzikálních oborů především obory humanitního zaměření, je Slezská univerzita v Opavě. Další vysoké školy jsou však nejbližší v Ostravě či Olomouci, mnohdy navštěvují studenti z Osoblažska rovněž vysoké školy v Brně. Vzdálenost od místa trvalého bydliště a zaručeně lepší a vyšší možnosti získání zaměstnání pak způsobují, že mladí lidé po vystudování vysoké školy zůstávají v místě studia, kde získají práci a po čase se tam i usadí a z Osoblažska nadobro odejdou.

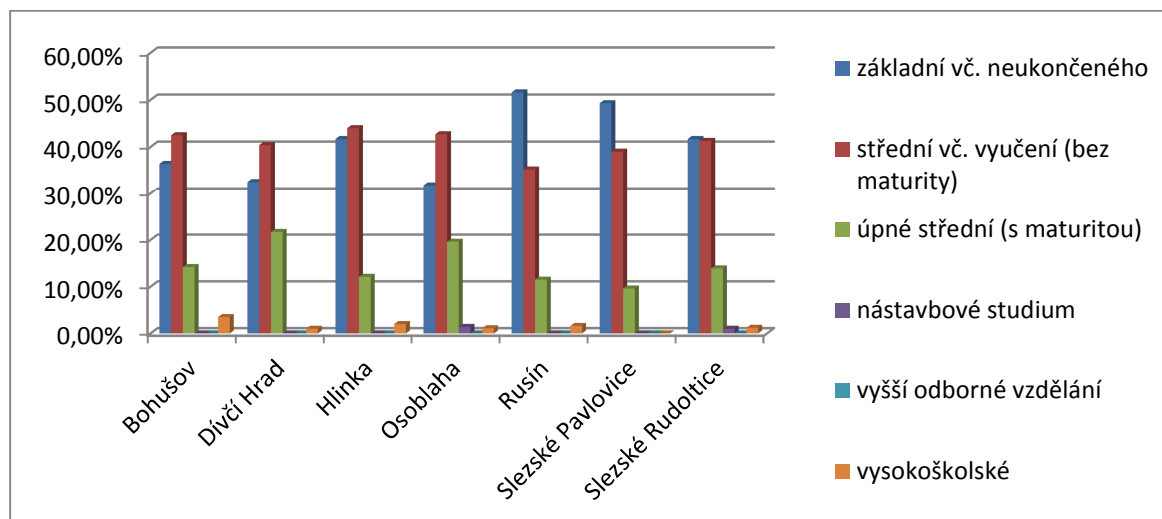
Nabídka dalšího vzdělávání (rekvalifikační kurzy, akreditované semináře apod.), která by napomohla místním občanům ke zvýšení možností uplatnit se na pracovním trhu alespoň mimo region, když není možné uplatnit se v regionu, jsou dostupné nejbližší v městě Krnově. Tohoto vzdělávání využívají především aktivní osoby na úřadu práce (tabulka č. 10), kteří chtějí nebo mají přislíbeno, že práci získají.

Tabulka č. 10: Přehled osob zařazených do rekvalifikačních kurzů (RK) z úřadu práce

Osoblažsko	Zařazeno do RK	ukončilo
r. 2011	80	76
r. 2012	40	38
1. pol. 2013	13	12

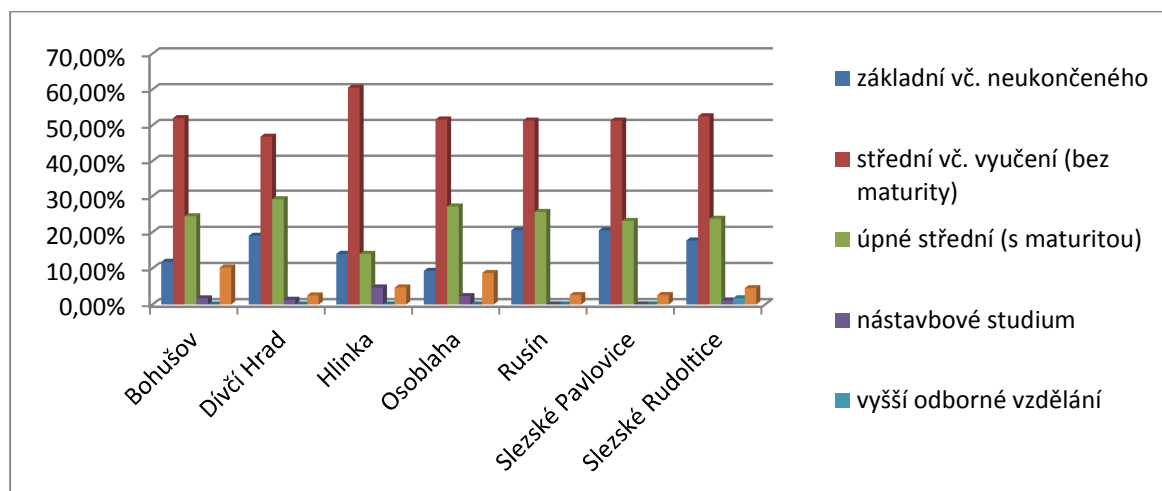
Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava

Graf č. 1: Vzdelanostní struktura v jednotlivých obcích dle SLDB v roce 2001



Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ; vlastní grafické zpracování

Graf č. 2: Vzdelanostní struktura v jednotlivých obcích dle SLDB v roce 2011



Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ; vlastní grafické zpracování

2.2.3 Bydlení

Oblast bydlení bychom mohli rozdělit do tří kategorií: vlastní bydlení v rodinných domcích, bydlení v obecních bytech, bydlení v bytech soukromníků. V začátku není potřeba se zde zabývat bydlením osob v rodinných domcích, protože se zde jedná většinou o seniory, popř. rodiny s dětmi, které mají dostatečný příjem a mohou si dovolit náklady spojené s bydlením v domě, popř. si mohou dovolit splácet hypoteční úvěry a další náklady spojené s pořízením a provozem rodinného domu.

Co se týká bydlení v obecních bytech, je potřeba konstatovat, že i když to takto není prezentováno, pohybuje se výše nájemného v obecních bytech na úrovni sociálního bydlení¹⁶, kdy např. obec Dívčí Hrad zvýšila od 1. července 2012 nájem za m² z původních 19,87 Kč na cenu 23,-Kč/m²¹⁷. V obci Osoblaha byl pak nájem navýšen v obecních bytech na částku 25,-Kč/m² k 1. lednu 2012¹⁸. Stále je tak tento nájem podstatně levnější, než u bytů, které má v soukromých rukou podnikatel, u něhož se cena za 1m² pohybuje v rozmezí 50,-Kč – 51,-Kč/m²¹⁹. Celkový rozdíl na bytě 3+1 o rozloze 70 m² tak činí 1.750,-Kč měsíčně.

Co je ale dalším problémem v případě bydlení, ať už v obecních či soukromých bytech, jsou poplatky spojené s užíváním. Elektrinu a vodu je možné ovlivnit, ale teplo v případě, kdy jsou např. stará a nevyhovující okna (obec Dívčí Hrad) a vytápí se elektrickými přímotopy, se ovlivnit nedá.²⁰

2.2.4 Dopravní obslužnost

Jak již bylo zmíněno výše, Osoblažsko je špatně dopravně dostupné s velkými vzdálenostmi do větších měst. Slezské Pavlovice jsou dokonce obcí, ve které je jen jedna cesta, kterou se dostanete do i z obce. Dopravní obslužnost je zajištěna do Osoblahy pro okolní obce uspokojivě, kdy jsou spoje především před začátkem školní výuky a poté třikrát po skončení školní výuky v odpoledních hodinách. Horší dopravní dostupnost dle vyjádření respondentů v dotazníkovém šetření i při hloubkových rozhovorech je pak tam, kde občan vyjíždí ze své obce, když pomineme Osoblahu, a chce navštívit např. Město Albrechtice, Krnov či ještě

¹⁶ Definice pojmu „sociální bydlení“ není jasně stanovena. Při formulaci uvedené myšlenky jsme využili definice Ministerstva pro místní rozvoj, které v podmínkách dotačního programu „Podpora výstavby podporovaných bytů pro rok 2013“ uvádí, že podporovat dotací bude pouze tzv. sociální bydlení, kdy cena za 1 m² podlahové plochy bytu nesmí přesáhnout cenovou hranici 57,20 Kč. Viz http://www.mmr.cz/getmedia/e11ec236-e0ab-4068-b769-9632e596f958/Program_PB_2013.pdf

¹⁷ Usnesení ZO Dívčí Hrad č. 12/7 – 2011 ze dne 20. prosince 2011 [online]. [Citováno dne 18. 6. 2013, dostupný na <<http://www.divcichrad.cz/file.php?nid=720&oid=2531491>>]

¹⁸ Usnesení ZO Osoblahy č. 78/5 ze dne 3. srpna 2011 [online]. [Citováno dne 18. 6. 2013, dostupný na <<http://www.osoblaha.cz/file.php?nid=767&oid=2522452>>]

¹⁹ Údaj uvedla pracovnice oddělení hmotné nouze Úřadu práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov.

²⁰ Poznámka místostarosty obce Dívčí Hrad při rozhovoru na téma bydlení.

dále. Velmi špatná dopravní dostupnost, pokud nejede ranní nebo odpolední spoj, je pak dostat se z obce do obce.

Jediným dopravcem na Osoblažsku v oblasti autobusové dopravy je Osoblažská dopravní společnost, s.r.o. a České dráhy, které provozují úzkorozchodnou železniční trať Osoblaha – Třemešná ve Slezsku.

2.2.5 Sociální služby

Na Osoblažsku funguje již od roku 2008 komunitní plánování sociálních služeb, kdy se tento proces zefektivnil a zrychlil v roce 2011, kdy obec Osoblaha obdržela dotaci z OP LZZ na realizaci střednědobého plánování rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku a realizovala projekt s názvem „Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku“, reg. č. CZ.1.04/3.1.03/65.00014. V rámci tohoto projektu vznikla pozice koordinátora SPRSS na Obecním úřadě v Osoblaze a během projektu se podařilo navázat jednotlivé poskytovatele sociálních služeb působících v regionu, spádové obce Osoblahy a veřejnost do pracovních skupin a vytvořit Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014. Ten vyjma analytické a podkladové části obsahuje rovněž seznam cílů a opatření rozpracovaných do podrobných tabulek.²¹

Na Osoblažsku fungují celkem 4 poskytovatelé sociálních služeb. Domov pro seniory Osoblaha poskytuje pobytovou sociální službu pro seniory a osoby se zdravotním postižením, Althaia o.s. poskytuje odborné sociální poradenství zaměřené na finanční a dluhovou oblast, sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi a nově otevřela v měsíci dubnu nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. To spolu s poradnou funguje na zdravotním středisku v obci Osoblaha a jak poradna, která funguje od 1. července 2012, tak i NZDM jsou velmi vytíženými službami, kdy nízkoprahové zařízení pro děti a mládež navštěvuje ve všedních

²¹ Střednědobé plánování rozvoje sociálních služeb: *O projektu* [online]. [Citováno dne 17. 6. 2013, dostupný na <<http://www.kpss-osoblazsko.cz/o-nas/>>]

dnech v časovém rozmezí 13:00 – 18:00 hod. 30 – 45 uživatelů²², v případě sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi je tato služba poskytována zatím 14 rodinám²³. Výše zmíněné sociální služby mají zaměstnance a sídlo v Osoblaze, resp. v tomto regionu. Slezská diakonie, která do regionu zajíždí se svými zaměstnanci z města Města Albrechtic a Krnova, poskytuje v regionu sociálně aktivizační služby (SAS) pro rodiny s dětmi a Charita Krnov pak v určitém režimu zajišťuje pečovatelskou službu.

2.2.6 Sociální dávky

Oblast sociálních dávek je jedním z nejdiskutovanějších témat, které jsou pro mnoho rodin rovněž jediným zdrojem obživy, alespoň soudě podle výsledků dotazníkového šetření a hloubkových rozhovorů s obyvateli sociálně vyloučené lokality. Díky sociálním dávkám mohou rovněž bydlet, mít v bytě zavedenu elektřinu a vodu apod. Sociální dávky nejsou ale jen ty, které jsou označovány jako dávky hmotné nouze, tj. příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, okamžitá mimořádná pomoc, ale jsou jimi i dávky státní sociální podpory, kterými jsou příspěvek na bydlení, přídavek na dítě a rodičovský příspěvek (dávek státní sociální podpory je ještě o několik více, ale v rámci této analýzy jsou nerelevantní).²⁴

Z vývoje počtu vyplacených sociálních dávek hmotné nouze v období od roku 2010 do poloviny roku 2013 (tabulka č. 11) je možné pozorovat každoroční vysoký počet vyplacených sociálních dávek hmotné nouze, kdy se především počet doplatků na bydlení každoročně zvyšuje. V případě, že porovnáme výši finančních prostředků vyplacených na jednotlivé dávky v prvních pěti měsících roku 2012 a 2013, zjistíme, že zatímco v roce 2012 bylo vyplaceno na příspěvku na živobytí za uvedené období celkem 3.469.538,-Kč, v roce 2013 to již bylo 4.862.015,-Kč, což je nárůst o 40% oproti roku 2012. Podobná situace je i u doplatku na bydlení, kdy v intervalu od ledna do května 2012 byla vyplacena celková částka

²² Údaj uveden na základě dotazu vzneseného na sociálního pracovníka Althaii o.s. Bc. Janu Juřenovou

²³ Údaj uveden na základě dotazu vzneseného na sociálního pracovníka Althaii o.s. Bc. Janu Juřenovou

²⁴ Sociální tematika [online]. [Citováno dne 19. 6. 2013, dostupný na <<http://portal.mpsv.cz/soc>>]

799.784,-Kč, kdežto v roce 2013 to už bylo 1.168.231,-Kč. To představuje nárůst oproti roku 2012 o 46%. Jediný pokles výše vyplacených finančních prostředků vidíme v mimořádné okamžité pomoci, kde se tato částka meziročně snížila o 27.233,-Kč. V procentuálním vyjádření představuje tato částka meziroční pokles o 14,3%. Výše uvedená srovnání a zvýšení finančního objemu ve dvou ze tří vyplácených dávek hmotné nouze lze dle rozhovorů, statistik a vlastního šetření přičíst k meziročnímu zvýšení osob a rodin se sociálním znevýhodněním stěhujících se do regionu. V malé míře se do finančního objemu promítá i odebrání jiných dávek, např. ze státní sociální podpory a tím pádem zvýšení dávek z hmotné nouze.

Tabulka č. 11: Přehled počtu vyplacených dávek v jednotlivých měsících na Osoblažsku

	Mimořádná okamžitá pomoc			Příspěvek na živobytí			Doplatek na bydlení		
	2011	2012	2013*	2011	2012	2013*	2011	2012	2013*
leden	23	0	13	161	131	162	32	37	75
únor	17	1	4	184	141	176	44	67	106
březen	36	6	5	196	180	255	44	77	125
duben	25	5	24	205	159	177	47	72	145
květen	33	11	8	221	175	298	57	64	92
červen	22	6		197	156		39	71	
červenec	19	9		223	162		46	81	
srpen	14	3		207	156		55	67	
září	32	1		205	150		60	59	
říjen	12	4		220	165		51	73	
listopad	23	9		208	185		57	86	
prosinec	16	0		207	158		59	61	
celkem	272	55	54	2.434	1.918	1.068	591	815	543

Zdroj: Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014, Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava

2.3 Identifikace skupin osob ohrožených sociálním vyloučením a popis jejich základních charakteristik

S ohledem na definici sociálního vyloučení zadavatelem výzkumu Agenturou pro sociální začleňování²⁵ nebo s ohledem na Gabalovu definici sociálního vyloučení „... jako sociální vyloučení označujeme proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti ...“²⁶ bychom mohli říci, že v osoblazském regionu se sociální vyloučení, popř. ohroženost sociálním vyloučením týká každé druhé osoby, resp. každé druhé rodiny, jak napovídají rozhovory s představiteli jednotlivých obcí, s pracovníky obecních úřadů, ale také z vyjádření zaměstnanců Úřadu práce ČR, kontaktního pracoviště Krnov, odboru hmotné nouze. V uvedeném tvrzení se nemusíme spoléhat pouze na slovní vyjádření kompetentních komunikačních partnerů, ale můžeme se opřít o mikroanalýzu, která byla provedena v návaznosti na přihlášku obce Osoblaha a dalších „spolupracujících obcí“ ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování. Tato mikroanalýza byla provedena v první polovině října 2012 a na straně 4 se mimo jiné uvádí, že „...dle odhadu ÚP je 1500 obyvatel (z tohoto počtu odhadují cca 250 Romů) mikroregionu (SO pověřené obce Osoblaha - 7 obcí) z cca 3500 ohroženo chudobou a sociálním vyloučením ...“ Ve výše uvedené citaci bychom pouze upřesnili, že v současné době žije v obcích 3.077 obyvatel. Tomuto odhadu odpovídá i statistika přehledu vyplacených dávek za období let 2011 – květen 2013 (viz předchozí oddíl 2.2.6 Sociální dávky, tabulka č. 11).

²⁵ Zjednodušeně řečeno, sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem.

²⁶ PILÁT, M. *Sociální práce s vybranými skupinami klientů*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, 2012.

V případě použití následující definice sociálně vyloučené lokality „... *sociálně vyloučenou lokalitu můžeme rovněž definovat jako prostor, kde žijí jedinci považovaní za sociálně vyloučené, tito jedinci jsou na daný prostor na jedné straně odkázáni, neboť jiné bydlení je pro ně nedostupné a na druhé straně právě tento prostor se podílí na jejich vyloučení. Lokality koncentrace příjmově slabých domácností jsou pak spojovány s mnohými sociálními problémy: kriminalitou, vandalismem, konflikty v soužití s ostatními obyvateli, nízkou úrovní dosaženého vzdělání, nezaměstnaností, chátrajícím bytovým fondem či špatnou dostupností a kvalitou služeb ...*“²⁷ je pak možné na území obcí Osoblaha, Slezské Pavlovice a Hlinka nalézt minimálně lokality, které jsou ohroženy prostorovým sociálním vyloučením více než lokality ostatní.²⁸ Jde především o bytové domy v rukou soukromých majitelů (v Osoblaze a Slezských Pavlovicích) Na druhou stranu je ale rovněž velké množství ohrožených či sociálně vyloučených osob rovněž v bytech obecních, kdy jejich sociální vyloučení plyne především z nezaměstnanosti a závislosti na sociálních dávkách. Z tohoto důvodu považujeme za užitečné rozlišit mezi strukturálním sociálním vyloučením (které nemá prostorovou lokalizaci) a prostorově lokalizovatelným sociálním vyloučením, které lze popisovat jako sociálně vyloučenou lokalitu. V rámci výzkumu na Osoblažsku jsme dospěli k identifikaci několika sociálně vyloučených lokalit, ve kterých se jednak kumulují výše uvedené sociálně patologické charakteristiky, a jednak jejich hranice jsou rýsovány mj. symbolickou bariérou sociální distance „my“ versus „oni“. Nejmarkantnější je tato sociální hranice v Osoblaze.

2.3.1 Bytové domy na ulici Hlavní v Osoblaze

Jedním z míst, respektive lokalit, která v určitém slova smyslu splňuje definici sociálně vyloučené lokality, jsou bytové domy na ulici Hlavní v obci Osoblaha (mapa č. 1). Tyto

²⁷ PILÁT, M. *Sociální práce s vybranými skupinami klientů*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, 2012.

²⁸ Podle citované práce Miroslava Piláta je možné se setkat rovněž s pojmy lokality ohrožené sociálním vyloučením nebo lokality blízké sociálně vyloučené lokalitě. Jelikož dle výzkumníků ani dle respondentů není jednoznačná odpověď na tuto otázku, tedy zda se u následujících tří prostorově definovaných lokalit jedná o sociálně vyloučené lokality, užíváme spojení lokalita ohrožená sociálním vyloučením.

bytové domy, kterých je celkem 8, patří soukromému majiteli, který pochází z Osoblahy, ale v současnosti žije v Krnově a záležitosti spojené s pronajímáním svých bytů, kterých je v těchto bytových domech celkem 108²⁹, řeší dojížděním do Osoblahy, popř. přes správce bytových domů. Zajímavostí je, že tyto bytové domy jsou v katastru nemovitostí vedeny jako rodinné domy bez rozdělení na bytové jednotky.³⁰

Výše uvedené bytové domy obývají v současné chvíli tři skupiny obyvatelstva. Nejméně početnou skupinu tvoří klienti Harmonie, což je příspěvková organizace kraje, jejíž cílovou skupinou jsou osoby se zdravotním postižením. Je jich celkem 12 a v současnosti obývají 3 byty na adrese Hlavní 130, kdy v roce 2014 by měla být započata stavba objektu chráněného bydlení na ulici Slunečná v Osoblaze, kde budou tito klienti následně přestěhováni. V uvedených bytech bydlí od dubna 2013 a při hloubkových rozhovorech s obyvateli daných bytových domů ani dle informací vyplývajících z dalších rozhovorů, není s těmito obyvateli žádný problém.

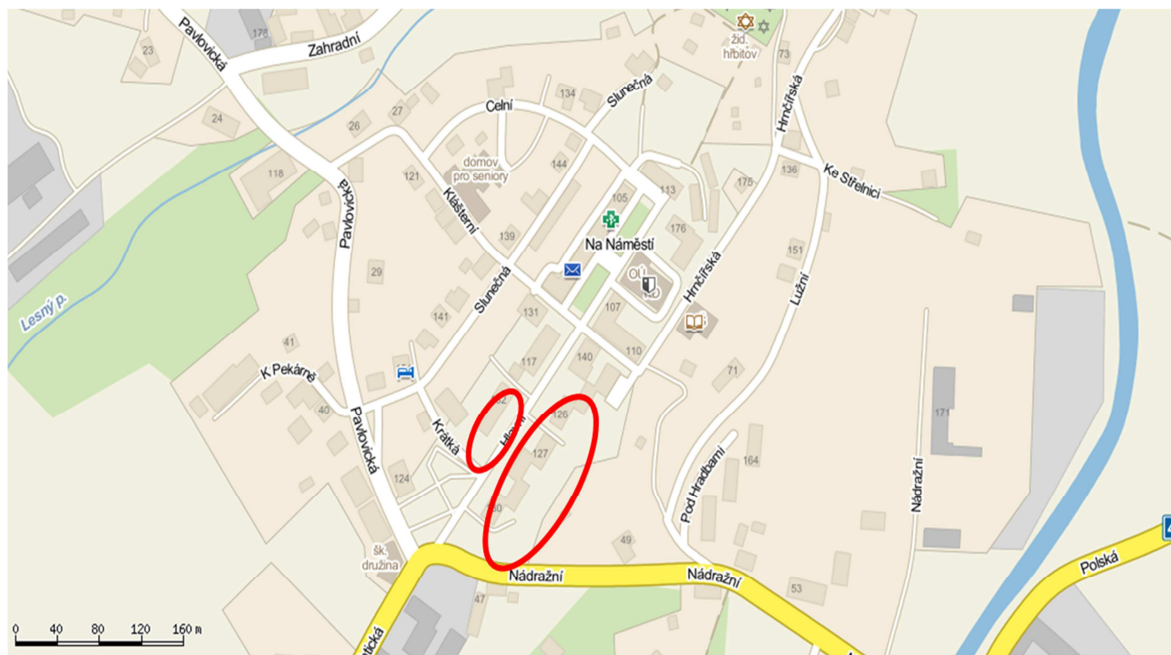
Dalšími dvěma skupinami, které obývají danou lokalitu, jsou Romové, kteří na Osoblažsku tvoří minoritní část společnosti, a v této lokalitě se soustřeďují všechny osoby romského etnika žijící v Osoblaze. Dle odhadů a pozorování výzkumníků realizátora výzkumu se může jednat o přibližně 30 romských rodin, resp. cca 150 Romů.³¹ Zásadní pro sociálně vyloučenou lokalitu je, že ještě před třemi až čtyřmi lety v Osoblaze žila pouze jedna romská osoba. Podle kvalifikovaných odhadů pracovníků Úřadu práce a pracovníků v sociálních službách (poradenství) níže uvedenými hlavními problémy lokality jsou zatíženi především obyvatelé romského etnika, co se týče neromských nájemníků, jedná se o podstatně méně rodin.

²⁹ Údaj poskytnutý starostkou obce Osoblaha, červen 2013

³⁰ Nahlížení do katastru nemovitostí [online]. [Citováno dne 17. 7. 2013, dostupný na <<http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=JBQAgFit0zNBKgGllExWyOQFGsQxwiINSumw-rcyRiJ9jJRwImukSTTI30DYQNwFvVT-kaqAb4wVKH-pPyoNkYboC7288YGm5TvreMa-Yw4WSCsn4gn6rA==>>>]

³¹ Opíráme se o kvalifikované odhady pracovníků úřadu práce (30 rodin, 120 osob) a odhady obyvatelky lokality (200 osob), se kterou byl uskutečněn hloubkový rozhovor 2. 8. 2013. Rozhovor vedl Jan Bezděk.

Mapa č. 1: Prostorová lokalizace bytových domů na ulici Hlavní, Osoblaha



Zdroj: smapy.cz, zaznačeno na základě vlastního pozorování a lokalizace bytových domů

Co se týče bydlení a nákladů spojených s bydlením v těchto bytových domech, je v těchto bytech vyšší nájemné, než je tomu v bytech, které vlastní obec. Typickou částkou na nájem spolu se službami a energiemi činí v této lokalitě v bytě 3+1 částka cca 9.000,-Kč³², kdy ve srovnání s obecními byty je tato částka cca o 3.000 – 4.000,- vyšší. Co do vybavení bytů, jedná se o byty panelového typu s klasickým umakartovým jádrem a původními rozvody. V případě investic, které byly v některých bytech v minulosti provedeny, jde především o výměnu původních dřevěných oken za plastová a byly vybudovány nové vstupy do bytových domů.

Hlavními problémy, které sužují obyvatele vyloučené lokality více než jiné obyvatele Osoblahy jsou nezaměstnanost, zadluženost, nízká vzdělanostní úroveň a dlouhodobé pobírání sociálních dávek a v případě rodin také migrace.

³² Částka uváděna nejčastěji obyvateli lokality při dotazníkovém šetření i při hloubkových rozhovorech

Hlavní problém, který je ale problémem celoosoblažským, je nezaměstnanost, která je v lokalitě značně vysoká, především u Romů, kdy v mnoha rodinách jsou nezaměstnaní všichni dospělí členové domácnosti.³³

Ruku v ruce s nezaměstnaností jdou i další dva palčivé problémy, které ale opět nejsou jen problémem dané lokality, ale v této lokalitě se tyto problémy kumulují a jsou tím pádem i více vidět. Jedná se o zadluženost a závislost na sociálních dávkách. K prvně zmiňované oblasti je možné říci, že přímo v Osoblaze cca 300 m od lokality, působí odborné sociální poradenství zaměřené v tomto případě na finance. Tuto poradnu poskytuje občanské sdružení Althaia a tato poradna je otevřena každé úterý a středu v prostorách zdravotnického střediska v Osoblaze. Dle aktuálních statistik poskytnutých pracovníci poradny paní Veronikou Vyvíjalovou navštívilo k 15. červenci 2013 poradnu od března 2013 celkem 13 nových klientů z Osoblahy, kdy z lokality vyhledalo radu či pomoc celkem 9 nových klientů, v relativních počtech pak navštívilo poradnu přes dvě třetiny klientů ze zmiňované lokality. Nejčastějšími případy, které jsou s klienty v poradně řešeny, jsou dluhy po datu splatnosti u různých věřitelů, exekuce, u mnoha klientů poradny je diskutována také možnost osobního bankrotu. V poradně jsou však řešeny i takové problémy, jako jsou sousedské spory, rodinné spory nebo jsou zaměstnanci poradny žádání o pomoc při vyplňování formulářů k získání sociálních dávek.³⁴

Oblast sociálních dávek jako druhá oblast spojená s nezaměstnaností, je v této lokalitě stejná jako v ostatních dále uvedených lokalitách. Nejčastějšími typy dávek, které jsou v lokalitě pobírány, jsou příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení jako pomoc v hmotné nouzi a přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a rodičovský příspěvek jako státní sociální podpora. Jak už bylo několikrát zmíněno, při získávání a zpracovávání dat, v tomto případě vývoji počtu sociálních dávek, setkali jsme se s problémem možnosti získávání dat z Úřadu práce

³³ Přesná kvantifikace v rámci této studie je poměrně obtížná, opíráme se o uskutečněné rozhovory s obyvateli lokality a odhady pracovníků úřadu práce.

³⁴ Občanské sdružení Althaia, o.s. : *Zpráva o činnosti poradny za rok 2012*, leden 2013.

ČR. Tak tomu bylo i v tomto případě, kdy pro potřeby analýzy a představu o počtu sociálních dávek pobíraných v jednotlivých lokalitách, nebylo možné získat tato data v kvalitě a měřítku, které by alespoň částečně dokládalo, jak to se sociálními dávkami v lokalitách je. Můžeme se tak pouze spolehnout na dotazníkové šetření, které bylo v rámci této situační analýzy uskutečněno, na tři hloubkové rozhovory, které byly uskutečněny v této osoblazské vyloučené lokalitě a na kvalifikovaný odhad pracovnice hmotné nouze Úřadu práce ČR. Všichni tři respondenti, resp. rodiny, byly v době rozhovorů poživateli sociálních dávek. Pouze u jedné rodiny pak bylo povědomí o tom, jaká částka je pobírána. V tomto případě se jednalo celkově o 8.000,-Kč/měsíc. Ostatní respondenti pouze uvedli, že jsou na sociálních dávkách, ale buďto neuvedli celkovou částku z důvodu, že se o tyto záležitosti stará jiný člen domácnosti nebo proto, že nebyli schopni celkově spočítat pobírané dávky – neměli přehled o tom, kolik berou. Trošku odlišnou situaci pak popsala při rozhovoru Bc. Pavla Bartoníková, která uvedla, že nejnižší dávka pobíraná z hmotné nouze osobou – rodinou bydlící v dané lokalitě, je částka 495,-Kč, kdy se však jedná pouze o doplatek na bydlení, protože uvedená rodina pobírá rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení ve výši, která je pak pouze doplácena zmiňovanou částkou. Naopak nejvyšší částku, přibližně 7.300,-Kč, pobírají dle vyjádření pracovnice osoby, resp. rodiny, které nemají trvalý pobyt v místě lokality, i když v lokalitě bydlí. Nemají tak možnost žádat si o příspěvek na bydlení. V tomto ohledu byla Bc. Pavla Bartoníková požádána o odhad, kolik rodin se do lokality nastěhuje, nebo naopak vystěhuje a proč. Dle jejího vyjádření se v lokalitě obmění během jednoho roku 6 – 10 rodin s tím, že nejčastějším důvodem, proč se do lokality stěhují je to, že jsou to jediné volné byty v Osoblaze.³⁵

Poměrně výraznou stránkou života v lokalitě, ale i mimo ni a života v Osoblaze, je vztah majority a minority, kdy existují v některých případech a vyjádřeních (především

³⁵ Rozhovor s Bc. Pavlou Bartoníkovou se uskutečnil na toto téma jako doplňkový dne 19. 7. 2013, kdy byla dotázána jen na otázky, které vyvstaly při zpracovávání závěrečné zprávy.

v hloubkových rozhovorech) značné neshody a v někdy i napětí mezi těmito skupinami obyvatelstva. Pokud se podíváme do nedávné minulosti, žilo v Osoblaze pár romských rodin. Tyto rodiny zde žili již mnoho let a v soužití s většinovou populací nebyl ani v nejmenším problém. Přibližně před dvěma až třemi lety se ale situace začínala, dle vyjádření respondentů hloubkových rozhovorů, a dalších osob, postupně měnit. Bytové domy, o kterých nyní mluvíme jako o jedné z lokalit na Osoblažsku z důvodu koncentrace romského obyvatelstva, byly postupně osidlovány, vždy podle toho, jak se uvolnil byt, romskými rodinami. Následovala nebyvalá migrace, kdy se v některých měsících vyměnilo i několik romských rodin a občané, kteří na tuto situaci a na tento stav nebyli zvyklí, si najednou museli zvykat na hlučnější a početnější sousedy, kteří se shlukovali v bytech či před bytovými domy.

Tato situace spojená se všeobecným nárůstem trestné činnosti³⁶, kdy ale není v mnoha případech pachatel znám, větším počtem mladistvých shlukujících se ve veřejném prostoru a celkově jiným stylem života, se podepsala na výše uvedeném napětí a obavách z nově příchozích. To bylo detekováno v lokalitě mj., značně ztíženou možností uskutečnit dotazníkové šetření z důvodu neochoty občanů odpovídat a spolupracovat při výzkumu. Rovněž bylo zaznamenáno, z analýzy focusových skupin, které byly uskutečněny se seniory, rodinami s dětmi a s mládeží, že se snížil subjektivní pocit bezpečí u obyvatel Osoblahy. Toto snížení bylo v drtivé většině přisuzováno příchodu Romů do Osoblahy.³⁷ S příchodem Romů Osoblahy získala jednu neoddiskutovatelně pozitivní věc, ochotnický kroužek.

Pro názornost citujme několik dotazů a odpovědí z rozhovoru se dvěma romskými respondenty z lokality.³⁸ První dokumentuje názor romského komunikačního partnera, že pro překonání antagonismu je potřeba se snažit zintenzivnit společenské styky, být uměle a „shora“.

³⁶ Dle tabulky indikátorů je citelný nárůst počtu trestných činů v roce 2012 (údaje od Policie ČR)

³⁷ Focusové skupiny se uskutečnily v měsících květnu a červnu v Osoblaze v rámci činnosti pracovní skupiny Prevence kriminality. Vedoucí focusové skupiny Mgr. Karel Novák pokládal přítomným cílovým skupinám dotazy tak, aby byl objektivně zjištěn pocit bezpečí cílové skupiny, riziková místa v obci, rizikové skupiny apod.

³⁸ Rozhovory vedl dne 23. 7. 2013 Jan Bezděk.

T: Uvažujete v současné chvíli o nějaké změně prostředí?

R: Určitě ne. I kdybych přišel o práci, což asi přijdu, jelikož máme smlouvu jen na rok, tak ne. Děti si tady už zvykly a jsou spokojené. Mě se zase podařilo založit to ochotnické divadlo, což miluji a už jen pro tyto dva důvody bych nešel pryč. Je tady dobrá dostupnost a i ti lidé jsou tady trochu vstřícnější, jiní. I když nějaké rasové problémy tady jsou, ale mně se to zdá umělé.

T: Umělé v jakém smyslu?

R: Uměle vytvořený rasismus. Lidé si namlouvají něco, co tady vůbec není.

T: Jací si myslíte, že to jsou lidé? Proč si myslíte, že si tohle namlouvají?

R: Převážně se bojí. Bojí se neznáma. Hlavně ti neromští obyvatelé se bojí tady těch Romů, protože je neznají. Mě už poznali a proto říkají, že nejsem Rom, že já jsem jejich. To je jenom díky tomu, že mě poznali.

T: Takže říkáte, že se musí lidé poznat?

R: Ano

T: A co by jste doporučil, aby se lidé více poznali s Romy?

R: Více společenských akcí, více společenských akcí.

T: A co kdyby ta jedna skupina na akci nepřišla?

R: Je třeba občany vyzývat aby se poznali. Teď se třeba hrál volejbalový turnaj, nohejbal i tenis. Kluci od nás odtud přišli a byli nadšení, že tolik lidí poznali a i lidi, kteří tady něco znamenají. Na druhou stranu i neromové o nich vykládají jen v kladech, že nejsou takoví, jací vypadají a stačilo si spolu jen zahrát.

Ze druhého úryvku je zřetelná příkrá sociální distance užívající dichotomii „my“ versus „oni“ romským komunikačním partnerem zcela explicitně při popisu situace v Osoblaze:

T: Jak vnímáte to, že někteří nadávají na to, že skupinky, které se sejdou před domy, jsou moc hlučné?

R: Tak když tam nic nedělají a když tam jenom sedí a jsou tam jenom děti, které si hrajou a je odpoledne, že, tak já nevím, proč to někomu pořád vadí, když jsou venku, když jsou v baráku, tak jim to taky vadí, že jsou v baráku, když dete ven, tak jim to taky vadí. Tak jediné když nás zavřou do nějaké ohrady nebo já nevím, kde máme už jít. Jim prostě všechno vadí.

T: Nemyslíte si tedy, že je to jenom uměle vyvolané? Někdo mi tady řekl, že si myslí, že je to uměle vyvolané, nic se neděje, nic se nikomu nedělá a přesto je tady tento problém?

R: No šak vám to říkám. Vy když nikomu nic neděláte, chcete být dobrej, tak je to furt špatně. Tak radši být hajzl no a bude klid, že? Když to nejde ani po dobrým ani po tý stránce, tak já nevím, co už. Člověka tady by chtěli, aby Vás vyvėsili, nebo já nevím.

T: Je více takových názorů?

R: No asi jo, neříkám, kdyby jim člověk něco dělal, kradl jim něco nebo tam, ale... Šak ten pan X (anonymizováno), se ho můžete zeptat, jestli tady něco děláme. Co já jsem tady devět měsíců, tak jsem ještě neměl ani jeden problém jako tak, že bych něco kradl.

2.3.2 Bytové domy č. p. 50, 52, 53, 62, 63 v obci Hlinka

V obci Hlinka, jednou z obcí, která se v dubnu roku 2013 podpisem Memoranda přihlásila ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování, je možné nalézt druhou prostorově vymezenou lokalitu na Osoblažsku. Jedná se rovněž o bytové domy v centru obce, přesněji bytové domy č. p. 50, 52 a 53, které se nacházejí u místní prodejny smíšeného zboží a dva bytové domy č. p. 62 a 63, které se nacházejí u hlavní silnice vedoucí obcí (mapa č. 2).

Mapa č. 2: Prostorová lokalizace bytových domů v obci Hlinka



Zdroj: smapy.cz, zaznačeno na základě vlastního pozorování a lokalizace bytových domů

Zatímco v případě vyloučené lokality v Osoblaze se jednalo o lokalitu obývanou dvěma skupinami obyvatel – majoritní společností a Romy – v případě této vyloučené lokality se jedná pouze o majoritní část populace, takže o homogenní skupinu. A to jak v případě příslušnosti k určité skupině obyvatelstva, tak v případě problémů, které tuto vyloučenou lokalitu trápí. Jedinou odlišnost můžeme spatřovat v bydlení, kdy bytové domy č. p. 62 a 63 jsou rozděleny na bytové jednotky, z nichž ani jedna nepatří obci³⁹, ale občanům, kteří v nich žijí, popř. osobám, které tyto byty pronajímají, zbývající tři bytové domy jsou v majetku obce Hlinka.

Tak jako v předešlé lokalitě v Osoblaze, tak i zde jsou největšími a nejdůležitějšími problémy nezaměstnanost, zadluženost, nízká vzdělanostní struktura a dlouhodobé pobírání sociálních dávek.

³⁹ Nahlížení do katastru nemovitostí [online]. [Citováno dne 17. 7. 2013, dostupný na <<http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=FxqycfCqtnX5hfdXDpS70btcRhESXqqAlrByAaeCyymmDWNqLsKyUiSe77B4h1sD399vvqhV-8XoZqwMnVGNQupFbKVoHyzyYNyVoxSJmsy6vXd67qXOaw==>>>]

Co se týče nezaměstnanosti, je Hlinka jako taková na špici v nezaměstnanosti, kdy k 10. červenci 2013 bylo na úřadu práce registrováno celkem 32 osob z obce Hlinka, z nichž celkem 17 osob mělo pouze základní vzdělání, popř. vychodili praktickou školu a 11 osob bylo vyučeno. K tomuto číslu nutno podotknouti, že obec Hlinka zaměstnala v měsíci dubnu celkem 16 osob na veřejně prospěšné práce (viz Tabulka č. 5, oddíl 2.2.1 Trh práce), čímž výrazně snížila nezaměstnanost v obci. Bohužel jde pouze o sezónní snížení. Při sečtení těchto absolutních údajů, tj. 32 osob registrovaných na úřadu práce spolu s 16 osobami zaměstnanými na veřejně prospěšné práce, tvoří dohromady 48 „nezaměstnaných osob.“ Dle údajů poskytnutých Obecním úřadem v Hlince je v této obci celkem 85 osob ve věkovém rozmezí 18 – 65 let, tedy v produktivním věku. Jednoduchým výpočtem pak docházíme k faktu, že nezaměstnanost je v Hlince celých 56,47% ! Tato bilance jen potvrzuje to, co v analýze bylo již několikrát řečeno a určitě v analýze ještě zazní, a to, že zaměstnanost a vzdělanostní struktura obyvatelstva ať už Hlinky či jakékoli další obce, je žalostná. Z tohoto pak plyne hlad po vzdělaných lidech, kteří ale na Osoblažsku chybějí. Není se pak rovněž čemu divit, když celkem 19 osob je na úřadu práce evidováno déle jak 8 měsíců.⁴⁰

Tak jako v obci Osoblaha, i v obci Hlinka poskytuje své služby odborné sociální poradenství občanského sdružení Althaiia. Tato poradna je zde nově otevřena každé pondělí a v době, kdy tato služba zde ještě nebyla poskytována, mohli ji občané nejen hlinecké vyloučené lokality využívat v Osoblaze. Aktuální data a statistika poskytnutá rovněž pracovníci poradny hovoří, že poradnu od března do června 2013 navštívilo 16 klientů. Z tohoto počtu je pak celkem 11 z inkriminované vyloučené lokality, tj. 68,75%. Problémy, které jsou zde řešeny, jsou obdobného charakteru, jako v Osoblaze.

Aby byl popis vyloučené lokality kompletní, bylo by vhodné v této části rovněž zmínit vztahy v této komunitě, které rovněž ovlivňují možnosti dalšího vývoje a posunutí komunity vpřed.

⁴⁰ Statistická data poskytnutá Úřadem práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov.

Dle respondentů, ať už dotazníkového šetření, nebo dvou hloubkových rozhovorů, vyznělo, že společnost v lokalitě je rozdělena na dvě skupiny. Obě tyto skupiny se shlukují dle rodinné příslušnosti a jedna s druhou dle vyjádření respondentek hloubkových rozhovorů nemluví, vyčítají si dávné naschvály apod., což dokládá následující úryvek z hloubkového rozhovoru:

R: ... a já nechcu to ani už nijak rozebírat, protože by to bylo pomlouvání, tohle. Prostě to jsou čistě moje názory, ty názory řeším doma každopádně jenom s manželem. My si takhle řekneme, co si myslíme, protože to nemá ani cenu se s někým druhým o tom bavit, protože ten to tak převrátí a přesně z toho pak vznikají ty problémy tady. Jde to přes deset a už z toho je úplně něco jiného než bylo a takhle zbytečně je pekloa lidí jsou takový, že chytanou se každé maličkosti a hned dou a řešíjou a hned se přestávají bavit. Prostě takhle to tu je.

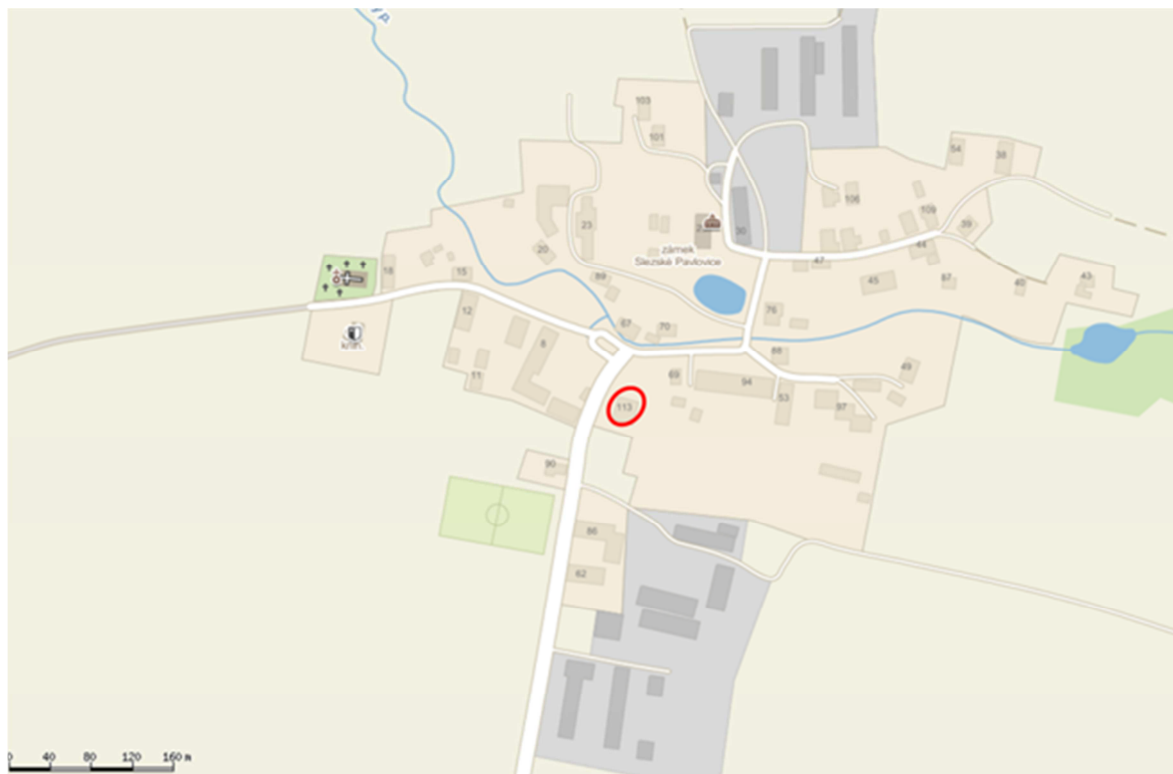
T: Myslíte si, že je tady někde v obci tady koncentrováno více těch rodin, více těch obyvatel, kteří mají takové problémy a jsou více postiženi než ostatní obyvatelé?

R: Určitě. No myslím si že nahoře u obchodu tam to válčí furt. Tady je prostě jedna skupinka lidí, kteří se celá Hlinka bojí prostě jim něco říct, na něco se jich zeptat, na něco prostě to, protože víjou jak oni reagujou, že prostě hned se bijou, ať je to kluk nebo holka, nebo prostě hned začnou nadávat sprostě, začnou vytahovat staré věci co se stalo před deseti, patnácti letama.

2.3.3 Bytový dům č. p. 113 v obci Slezské Pavlovice

Obec Slezské Pavlovice je jednou z nejmenších obcí, která spolupracuje s Agenturou pro sociální začleňování a leží u samých hranic s Polskou republikou. I zde je možné nalézt lokalitu koncentrující osoby a rodiny v tíživé sociální situaci, která je přímo úměrná velikosti obce, protože se jedná o jeden bytový dům na začátku obce (mapa č. 3).

Mapa č. 3: Prostorová lokalizace bytového domu č. p. 113 v obci Slezské Pavlovice



Zdroj: smapy.cz, zaznačeno na základě vlastního pozorování a lokalizace bytových domů

Tato vyloučená lokalita je podobná, mohlo by se dát i říct, že stejná, jako lokality ostatní, co se týče problémů, protože i zde je vysoká nezaměstnanost, nízká vzdělanostní úroveň, zadluženost obyvatel a dlouhodobé pobírání sociálních dávek. Co však odlišuje tuto lokalitu od lokalit ostatních, je skladba obyvatelstva, kdy se jedná čistě o romské obyvatele tohoto bytového domu a o stáří lokality, kdy tato lokalita „vznikla“ dávno před lokalitou v Osoblaze. Dle odhadů Bc. Pavlí Bartoníkové je to určitě před rokem 2009, z hloubkového rozhovoru s místním podnikatelem jsou zde pak Romové odnepaměti, kdy migraci zde skoro nezaznamenáváme.

Co se týče daného bytového domu, majitelem tohoto domu je soukromý vlastník, který žije v Krnově a jedinou aktivitou, která je v bytovém domě vyvíjena z jeho strany, je vybírání nájemného od místních nájemníků, protože ať už samotný dům, tak jeho okolí je

v neudržovaném stavu. Při náhledu do katastru nemovitostí je pak možné zjistit, že bytový dům je v exekuci.⁴¹

2.3.4 Srovnání lokalit

Ve výše uvedených třech lokalitách je možné na základě uvedených sekundárních dat, poznatků z hloubkových rozhovorů a dotazníkového šetření, nalézt několik společných jmenovatelů:

- nezaměstnanost
- zadluženost místního obyvatelstva
- nízká vzdělanost osob
- vysoké nájemné

Na druhou stranu je však každá lokalita odlišná, protože je v jiné obci a obývají tuto lokalitu různé skupiny obyvatelstva. A zatímco nejdražší bydlení je v lokalitě v Osoblaze, nejlevnější bydlení mají obyvatelé v obecních bytech v Hlince. Další často jmenovanou problémovou oblastí jsou mezilidské vztahy. Ty pak můžeme hodnotit a pozorovat odlišně v Hlince, kde dle vyjádření respondentů dochází k hádkám a osobním potyčkám mezi nájemníky (obyvateli lokality), v Osoblaze je tento fakt zapříčiněn stýkáním se romské a majoritní společnosti, kdy toto stýkání vyvolává napětí jak uvnitř lokality, tak v okolí.

2.4 Shrnutí 2. kapitoly

Osoblažsko je již od dob Rakouska – Uherska periferní oblastí českých zemí, kdy se tato situace nezměnila ani ve 20. století a byla ještě více umocněna odsunem německy hovořícího obyvatelstva po druhé světové válce. Dalším významným milníkem v historii regionu je

⁴¹ Nahlížení do katastru nemovitostí [online]. [Citováno dne 17. 7. 2013, dostupný na <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=ev6FGRCs_1ubTdWe-JDr38ldEdirIOzc7OnRlnBQzxJw5hZInLs1boMeGOFe4Hhsb1W6NAelslCdbHd_u_E6Drt5H_sK17hdj8xaHK-a-nmz0GIIIvUOFQ==>>]

Sametová revoluce a konec dotovaného zemědělství, s tím spojený zánik státního statku a ztráta zaměstnání pro většinu místního obyvatelstva.

Dlouhodobá nezaměstnanost, pobírání sociálních dávek, nedostatečná síť sociálních služeb, nízká vzdělanostní struktura a v posledních dvou letech rostoucí kriminalita i příliv velkého počtu osob zatížených sociálními problémy vyvolal v obcích Osoblažska potřebu řešení v podobě spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování.

Co do obecné charakteristiky výše uvedených oblastí, nejpalčivější stránkou regionu je vysoká a dlouhodobá nezaměstnanost, kdy v některých obcích Osoblažska je nezaměstnaných i více jak 30%. V absolutním vyjádření bylo k 10. červenci 2013 registrováno na úřadu práce přesně 246 osob. K tomu je však potřeba připočítat 113 osob zaměstnaných na veřejně prospěšné práce, kteří se po ukončení těchto prací v drtivé většině vracejí do evidence úřadu práce. Další oblastí, která je v regionu citelná, je dlouhodobé pobírání sociálních dávek. Zde je možné konstatovat každoroční nárůst jak počtu vyplacených dávek, tak i výše vyplacené částky.

V rámci této analýzy byly v regionu definovány celkem tři sociálně „vyloučenější“ lokality oproti ostatnímu území regionu. Největší lokalitou je ta v obci Osoblaha prostorově vymezená blokem bytových domů na ulici Hlavní, naopak nejmenší lokalita je v obci Slezské Pavlovice. Zde se jedná o jeden bytový dům. Co do obyvatelstva lokalit, je nejhomogennější lokalita v obci Hlinka, kde žijí starousedlíci a jejich potomci, a v obci Slezské Pavlovice, kde naopak žijí Romové.

3 Popis obecného rozvojového potenciálu regionu

Východiskem identifikace perspektivních rozvojových oblastí regionu nám byly tři zdroje informací. Jednak existující analýzy venkovských a (často zároveň) příhraničních regionů a jejich rozvojového potenciálu, dále strategické dokumenty vázané na Osoblažsko a vlastní terénní výzkum, který vedl ke zpřesnění, korekci a konkretizaci poznatků ze sekundárních zdrojů. Pro zasazení potenciálu mikroregionu Osoblažska do obecnějšího rámce jsme mj. využili výsledky výzkumu komparativní analýzy 28 existujících SWOT analýz místních akčních skupin (MAS) LEADER+ na jednotlivých úsecích státních hranic (Vaishar, Dvořák, Zapletalová 2012), ze kterých její autoři sestavili celkovou SWOT analýzu českého rurálního pohraničí. Protože se jednotlivé úseky českého pohraničí liší jak historickými souvislostmi, odlišnostmi sousedních států na různých úsecích státních hranic i odlišné přírodní zvláštnosti či charakter osídlení, využili jsme především analýzu východní části česko-polského pohraničí opírající se o SWOT analýzy místních akčních skupin Orlicko, Horní Pomoraví, Jesenická Mas, Rozvoj Krnovska a Opavsko. Výsledky analýzy sumarizuje následující tabulka č. 12.

Tabulka č. 12: Výsledky komparativní SWOT analýzy východní části česko-polského pohraničí

<p>Mezi hlavní silné stránky této části pohraničí patří:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Existence chráněných území nadregionálního významu, málo narušená přírodní krajina s bohatým kulturněhistorickým dědictvím a turistickou infrastrukturou i turistické image oblasti. 2. Diverzifikovaná zemědělská výroba orientovaná na ekologicky šetrné hospodaření, které vede k ochraně krajiny. 3. Nízká dopravní zátěž, protože region leží mimo hlavní dopravní tahy, což je však zároveň jeho nevýhodou. 4. Příznivá věková struktura obyvatelstva. 	<p>Mezi hlavní slabé stránky širšího regionu patří:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. skutečnost, že většina území byla dosídlena a v důsledku toho se projevuje u obyvatelstva menší svázanost s regionem. 2. horší kvalifikační a vzdělanostní struktura a nízká firemní kultura korelující s vyšší nezaměstnaností. 3. Existence starých ekologických zátěží, zejména zemědělských brownfieldů, které však sehrávají zároveň roli potenciálně rozvojových ploch. 4. Nedostatečné doprovodné služby pro turisty, sezónnost, chybějící ubytování, špatný technický stav a velikostní struktura objektů cestovního ruchu, malá kvalifikační a jazyková vybavenost pracovníků ve službách. 5. Špatná dopravní obslužnost. 6. Vývoz primární produkce z regionu bez přidané hodnoty a nedostatek kapitálu k rozvoji podnikání vedoucí k zaostávání za konkurencí.
<p>Související hlavní rozvojové příležitosti v širším kontextu představují:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Využití ploch po zemědělské výrobě pro alternativní zdroje energie či agroturistiku. Využití národních i evropských dotačních titulů pro rozvoj území. Rozšíření a prohloubení přeshraniční spolupráce. 2. Propagace území, vylepšení sítě cyklotras a naučných stezek, lokálních produktů a produktových balíčků. 3. Diverzifikace zemědělské činnosti spočívající v posílení mimoprodukčních funkcí, např. výroba energie z alternativních zdrojů. 4. Ochrana krajiny a životního prostředí integrovaná do probíhajících komplexních pozemkových úprav. 	<p>Hlavní ohrožení vývoje v celku východního česko-polského pohraničí jsou sumarizována jako:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Odchod vzdělaných obyvatel, depopulace, další omezení dopravní obslužnosti, nízké investice vedoucí ke ztrátě konkurenceschopnosti s jinými turistickými středisky. 2. Sezónnost turismu a jeho závislost na počasí.

Zdroj: srov. Vaishar, Dvořák, Zapletalová 2012: 149 - 150

Uvedená zjištění v mnohém korespondují s výsledky našeho vlastního výzkumu a jejich reprodukce má své důležité místo v naší analýze, neboť zároveň otevírá prostor pro určení specifičnosti Osoblažských charakteristik v rámci širšího regionu. Srovnáme-li uvedený model se SWOT analýzou aktuálního strategického plánu mikroregionu Osoblažska (*Strategický plán...* 2010: 18), zjistíme, že většina obecných charakteristik má svoji konkrétní reprezentaci i v plánu mikroregionu. Kvalitní životní prostředí a malebnou krajinu nenalezneme mezi silnými stránkami, ale v kvadrátu příležitostí, k silným stránkám Osoblažska podle uvedeného dokumentu patří navíc zastoupení různorodých sociálních služeb a rychlé záchranné služby i dostatečná kapacita energetických zdrojů a vodovodu. Mezi silnými stránkami je uvedeno také, že odvětvová struktura mikroregionu je založena především na zemědělství, řemeslnictví a maloobchodu. S touto charakteristikou a jejím hodnocením jako silné stránky naše vlastní zjištění příliš nekorresponduje. Situace v zemědělství sehrává v lokalitě poněkud ambivalentní roli a v žádném případě není jako celek orientovaná na biopotraviny a ekologické zemědělství.

Jako silná stránka regionu je uváděna příznivá věková struktura vzniklá reprodukcí mladých ročníků, které se do pohraničí přistěhovali po 2. světové válce jako náhrada za odsunuté sudetské Němce. Na Osoblažsku roli určitého magnetu pro mladé rodiny sehrával až do 80. let 20. století státní statek, který mladým poskytl práci i vlastní bydlení plus pohraniční příplatek. Analýza mikroregionu dokonce hodnotí jako silnou stránku regionu „růst počtu obyvatel v produktivním věku 15-64 let (navzdory vysoké nezaměstnanosti a odchodu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel mimo region)“. (*Strategický plán...* 2010: 18) Náš výzkum nabízí spíše skeptičtější interpretaci uvedeného jevu. Domníváme se, že rodičovství je minimálně u části obyvatel životní strategií nabízenou vnějšími okolnostmi v objektivně pracovně neperspektivní životní situaci, jež pole životních možností formuje specifickým způsobem a zatímco možnosti realizace ve světě práce jsou velmi omezené,

v oblasti rodiny zůstávají. Sociálně reprodukční specifika Osoblažska nebyla doposud předmětem specifického výzkumu (i když by si tuto pozornost vzhledem k uvedeným faktům jistě zasloužila), ale o sociální reprodukci české společnosti víme dost (např. Rabušic 2001), abychom mohli formulovat hypotézu o tom, že i na Osoblažsku pronatalitní životní strategie bude nepřímou úměrná vzdělání a příjmu jako ve zbytku republiky, tj. že nejvíce dětí bude v těch rodinách, které jsou z hlediska uplatnění na trhu práce v nejméně výhodné pozici. S ohledem na koncepci kulturní reprodukce lze následně očekávat, že tyto děti budou tendovat k reprodukci životní strategie rodičů. Je však potřeba zdůraznit, že proměna objektivní situace (např. příchod velkých zaměstnavatelů) by pravděpodobně vedla k proměně životních strategií. Nicméně za stávajícího stavu platí, že z hlediska rozvojového potenciálu ti, kteří se reprodukují v sociálně exkludovaných nebo sociální exkluzí ohrožených vrstvách, nepředstavují silnou stránku regionu. Jak ukazují uskutečněné rozhovory s podnikateli, kteří zaměstnávají větší množství osob, fyzická dostupnost nadprůměrného množství lidí v produktivním věku bez zaměstnání zdaleka není zárukou jejich zaměstnatelnosti, ale spíše určitou příležitostí, která však zůstala na Osoblažsku zatím spíše nevyužita.

V oblasti identifikace slabých stránek mikroregionu se strategický dokument překrývá z větší části s charakteristikami širší východní části česko-polského pohraničí s dodatkem neúplně plynofikace a kanalizační sítě. Mikroregionální dokument klade důraz na podprůměrnou podnikatelskou aktivitu v mikroregionu korelující s nízkou kvalitací a dlouhodobou nezaměstnaností. Jako nevýhoda je vnímán i nízký počet obyvatel a jeho nízká hustota, která nedosahuje hodnot přelomu 19. a 20. století, jenž lze označit za zlatou éru Osoblažska.

Mezi hlavními rozvojovými příležitostmi je kladen důraz na potenciál v rozvoji turistického ruchu, a vyzdvížena unikátní turistická atraktivita v podobě úzkorozchodné železniční tratě. Dále brownfieldové plochy jako dědictví někdejšího státního statku a napojení všech obcí na skupinový vodovod. Obojí je ve shodě se SWOT analýzami širšího regionu. Ohrožení jsou

vnímána v oblasti zastarávání technické infrastruktury a komunikací a z periferní polohy jak v rámci Moravskoslezského kraje, tak celé ČR.

3.1 Identifikace perspektivních oblastí pro rozvoj a jejich popis

Na základě poznání historie regionu i panující situace jak za pomoci sekundárních zdrojů, tak na základě šetření v terénu jsme dospěli k identifikaci tří nejdůležitějších perspektivních oblastí rozvoje: První představuje oblast turistického ruchu, druhou sféra zemědělství, třetí sociální služby. Jakýmsi čtvrtým rozměrem problematiky je sociální pozadí ekonomických procesů, které jsme konceptuálně uchopili pomocí teorie sociálního kapitálu, resp. sociálního potenciálu.

3.1.1 Turistický ruch

Oblast turistického ruchu je identifikována jako silná potenciální oblast rozvoje jak ve strategických dokumentech, tak byla jako taková identifikována terénním šetřením. Drtivá většina dotazovaných z řad obyvatel v rámci dotazníkového šetření mezi hlavními přednostmi Osoblažska jmenovala přírodu a klid v oblasti, nezřídka se v odpovědích objevila i železniční úzkokolejka. Podobně smýšlejí i někteří podnikatelé: „*Turistický potenciál je tu obrovský. Uživilo by to menší vesnici. Např. je tu CHKO, a opravdu tady za chvíli může být přírodní skanzen, protože pro ty ornitology a milovníky přírody je tu spousta zajímavých ptáků a „žabiček“ a ohrožených druhů, (...) bobří hráze...*“ (podnikatel/ka z Osoblažska) Tato představa lidí žijících v místě nekoresponduje s republikovými analýzami cestovního ruchu (podrobněji viz níže). Tento rozpor mezi pohledem „zevnitř“ a „zvenčí“ však není vhodné interpretovat jako omyl jedné ze stran, ale spíše jako indikátor nevyužitého rozvojového potenciálu.

Oblast cestovního ruchu obsahuje dva základní typy potencialit. Jednak jde o tzv. potenciál atraktivit cestovního ruchu a jednak o potenciál ploch a linií ovlivňujících cestovních ruch. Atraktivita představují konkrétní turistické cíle ať již kulturního nebo přírodního typu. „Jsou

to např. zámky, hrady, botanické zahrady, golfové hřiště, lázeňská místa aj., ale i přírodní pozoruhodnosti jako jeskyně, skalní města atd. Některé atraktivy jsou „bodové“ (např. zámek, botanická zahrada, jeskyně), jiné jsou územně komplexnější (např. jádro historického města, lázeňské místo, skalní město). Opět jiné atraktivy spočívají spíše než v konkrétních objektech v určitém věhlasu (např. obce s vinařským nebo pivovarským věhlasem). Zvláštní význam pro chování účastníků cestovního ruchu má přiznání „vyššího statutu“ pro určité lokality, pokud je tento statut obecně známý a často frekventovaný. Zařazením lokality do seznamu světového dědictví UNESCO, se vytváří výrazná přidaná hodnota atraktivity (tj. jádra historického města, sakrální památky atd.). Méně obecně známý je statut některých měst jako městská památková rezervace či městská památková zóna, proto jako přidaná hodnota se neprojevuje.“ (Bína 2010: 3)

Potenciál ploch a linií se nevztahuje ke konkrétním objektům, ale na širší územní předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. „Různé plochy mají různý obecný význam pro cestovní ruch. Nejnázornější je to v případě krajinných typů, které hrají významnou roli pro přírodně orientovaný cestovní ruch a rekreaci – od nejhodnotnějšího horského typu po nejméně hodnotný nížinný bezlesý typ. Ale mezi plochy s obecně podporujícím vlivem na cestovní ruch lze řadit i zóny v blízkosti sjezdů z dálnic a rychlostních silnic, protože zvyšují kvalitu dálkové dostupnosti území. Naopak plochy s obecně omezujícím vlivem na cestovní ruch představují zejména areály hnědouhelných dolů a velké plochy průmyslu. V menší intenzitě se takto projevují urbanizovaná území. Čím větší je v obvodu ORP podíl ploch s obecně podporujícím vlivem na cestovní ruch – a naopak čím menší je podíl ploch s vlivem obecně omezujícím –, tím příznivější potenciální podmínky daný ORP vykazuje. I zde se vyskytují aspekty přidané hodnoty na základě obecně známého vyššího statutu některých ploch; nejzřetelněji takto působí národní parky, v míře o něco nižší pak chráněné krajinné oblasti.“ (Bína 2010:4) „Linie“ jsou významné silnice, železnice, břehy vodních nádrží vhodných ke

koupání, úseky řek vhodných ke splouvání atd. Vypovídají o podmínkách dopravní obslužnosti daného území a o možnostech rekreačních aktivit u vody. Při hodnocení a srovnávání nestejně velkých územních celků je účelné délky těchto linií na daném území přepočítávat relativně k rozloze daného území.

Kromě potenciálu, který je z hlediska atraktivity území hodnocen v citované studii Ústavu územního rozvoje, se v ekonomicky zaměřených analýzách ještě obvykle sledují následující charakteristiky rozdělené podle tržní logiky nabídky a poptávky:

Na straně nabídky jde o:

- počet ubytovacích zařízení
- počet pokojů
- počet lůžek
- počet stravovacích zařízení
- počet cestovních kanceláří a cestovních agentur, které by do regionu mohly dovézt turisty, dále počty zaměstnanců.

Potenciál cestovního ruchu z citované metodiky Ústavu územního rozvoje je vhodné zařadit na nabídkovou stranu.

Na straně poptávky jde o:

- počet hostů (rozlišují se rezidenti a nerezidenti, lze to interpretovat jako cizinci versus obyvatelé ČR, ale v měřítku Osoblažska by bylo možné rozlišit např. návštěvníci místní z ORP Krnov, dále návštěvníci z Moravskoslezského kraje a návštěvníci mimo kraj, poté ostatní návštěvníci z ČR a naposled cizinci)
- počet přenocování
- průměrná doba pobytu hostů
- průměrné využití pokojů

Z nastínění základních dimenzí metodiky je zřejmé, že svým rozsahem přesné zpracování překračuje rozsah této studie a možnosti realizovaného terénního šetření. Nicméně se můžeme opřít o existenci relativně nových sekundárních zdrojů (výzkumů), které pracují s obcemi s rozšířenou působností jako se základními územními jednotkami analýzy a v tomto případě se opřít o údaje k ORP Krnov. Optikou těchto sekundárních zdrojů, které nabízejí širší republikové srovnání, patří Moravskoslezský kraj jako celek z hlediska cestovního ruchu do první poloviny turisticky „atraktivnějších“ krajů ČR, což je dáno především horskými oblastmi Beskyd a východní částí Jeseníků. Tyto horské oblasti kontrastují s nížinami, mezi které spadá i Osoblažsko. Pro kraj je charakteristické nevyrovnaná hustota osídlení. Nejnižší hustotou osídlení je charakteristické severní příhraniční regiony: Osoblažsko spolu s Hrubým Jeseníkem a Rychlebskými horami. Naproti tomu Ostravsko je po Praze nejhustěji osídlený region ČR (Vystoupil a kol. 2006: 140-150). Podle citované šest let staré studie je typickým návštěvníkem obyvatel Moravskoslezského kraje (57 %) případně jiného místa na Moravě (25 %), většinou z místa vzdálenějšího než 50 km, který v polovině případů přijíždí pouze na jeden den, ve třetině případů s rodinou, nejčastěji za účelem celkové relaxace nebo sportovního vyžití (především v horských oblastech). Zahraniční návštěvníci se více orientují na kulturu než návštěvníci domácí, zajímají se o pamětihodnosti a kulturní akce a také se v regionu zdržují déle. Významnou část klientely, tvoří návštěvníci lázeňských míst, která spojují léčbu s pěší turistikou a návštěvami památek a zároveň více než ostatní, kteří přijíždějí častěji za sportem, postrádají příležitosti pro zábavu. Rodiny s dětmi přijíždějí v drtivé většině vlastním autem a upřednostňují odpočinek, koupání a pěší i poznávací turistiku. Tito „rodinkáři“ jsou méně nároční na vybavenost regionu, ale naopak vyžadují atraktivitu pro děti (srov. Vystoupil a kol. 2006: 140)

V rámci Moravskoslezského kraje vychází Osoblažsko, resp. jeho podstatná východní část, ve které se nachází obce Osoblaha, Hlinka, Slezské Pavlovice, jako venkovská krajina

s minimálními předpoklady pro cestovní ruch. Západnější část mikroregionu jako venkovská krajina s průměrnými předpoklady pro cestovní ruch. Krajina na západ od Města Albrechtice je hodnocena lépe jako mající příznivé předpoklady a severozápadní část Moravskoslezského kraje, kde se nacházejí Jeseníky, představuje tradičně turisticky vysoce atraktivní horskou krajinu. Nejbližším historickým městem nadregionálního významu je Opava. Nízkému hodnocení potenciálu pro cestovní ruch odpovídá i velmi nízká podnikatelská aktivita v cestovním ruchu, která však není typickým pro širší region ORP Krnov, pro který je typická spíše střední aktivita v této oblasti. Jediným hromadným ubytovacím zařízením, které je detekované v Atlasu cestovního ruchu České republiky, je osoblažský kemp, který patří z hlediska své kapacity mezi nejmenší hromadná ubytovací zařízení (Vystoupil a kol. 2006: 48) a počtem i podílem domácností s objektem individuální rekreace se region ORP Krnov řadí k „nejchudším“ v rámci ČR, což ovšem platí pro většinu Moravskoslezského kraje.

Ať již se podíváme na turistický význam území z hlediska jeho infrastruktury, turisticko-rekreační funkce obcí, počtu rekreačních turistických lůžek na m², nebo celkové turistické atraktivity území, Osoblažsko se umísťuje na spodních příčkách tabulek a srovnání. Je třeba ale říci, že se jedná často o indikátory, které bychom mohli charakterizovat jako popis současného stavu cestovního ruchu. Např. podle aktuálnější a dříve citované studie Ústavu územního rozvoje se podle počtu turistických atraktivit (ať už přírodního nebo kulturního charakteru) ORP Krnovsko řadí spíše k průměrným, resp. lehce podprůměrným regionům. Nepočítáme-li hlavní město Prahu a Šumavu, které dosahují v kvantifikaci stavu i potenciálu cestovního ruchu o několik tříd vyšších hodnot než většina ostatního území České republiky, území ORP Krnov se umísťuje přibližně ve spodní třetině dostupných srovnávacích analýz. V citované studii potenciálu cestovního ruchu je území ORP Krnov hodnoceno 845 body. Pro srovnání v rámci České republiky dosahuje pochopitelně zdaleka nejvyšší hodnoty ORP Praha s celkově 6 125 body, což je o několik tříd více, než má jakákoli jiná ORP. Druhé nejvyšší

hodnocení má Český Krumlov s 2 580 body. Žádná další ORP nepřesáhla hranici 2 000 bodů. Pokud dostupná data utřídíme do kategorií po 500 bodech, necelá dvacítká ORP dosahuje přibližně dvojnásobných hodnot mezi 1500 a 1999 body, přičemž žádná z nich se nenachází na území Moravskoslezského kraje⁴². Nejbližše ležící Osoblažsku z této 3. kategorie je ORP Šumperk s 1570 body. Na území Moravskoslezského kraje dosáhla nejvyššího hodnocení ORP Frýdek-Místek, která však spadá až do 4. kategorie. Ostatní ORP Moravskoslezského kraje se nacházejí v páté kategorii mezi 500 a 999 body (sem spadá ORP Krnov) nebo do poslední 6. kategorie. Z hlediska potenciálu pro cestovní ruch je na tom v Moravskoslezském kraji nejhůř Bohumín s 205 body. V rámci celorepublikového srovnání jsou na tom hůře už jen ORP Žatec (155 bodů) a Bílina (185 bodů) z Ústeckého kraje, jejichž největším handicapem je zdevastované životní prostředí.

Shrneme-li zjištění o cestovním ruchu v regionu a zhodnotíme je z hlediska socio-ekonomického rozvoje, můžeme konstatovat, že potenciál cestovního ruchu není na Osoblažsku nijak závažný, ale aktuální hodnoty cestovního ruchu za tímto potenciálem ještě zaostávají. Jinými slovy, potenciál pro cestovní ruch na Osoblažsku není zatím dostatečně využíván a představuje jednu z perspektivních oblastí rozvoje. Jedním z důležitých důvodů je skutečnost, že lokalita nepatří k tradičním turistickým destinacím jako jsou např. nedaleké Jeseníky, a proto není jako taková vnímaná ani na straně nabídky, ani na straně poptávky.

Zamyslíme-li se nad tím, jakým směrem by bylo vhodné turistické atraktivity rozvíjet, je zřejmé, že např. z hlediska přírodních atraktivit pro sport nemůže Osoblažsko konkurovat nedalekým Jeseníkům. Na druhou stranu, rozvíjející se síť cyklostezek včetně nedaleké Slezské magistrály a existence naučné stezky představují atraktivitu pro ty, kteří spíše chtějí odpočinout a zrelaxovat, případně vyhledávají poznávací turistiku. Poměrně důležité je zohlednit také horší dopravní obslužnost regionu a menší vybavenost rekreačních zařízení

⁴² Mezi tyto ORP patří např. Karlovy Vary, Prachatice, České Budějovice, Liberec, Kutná Hora apod.

i hustotu kulturních akcí. Proto považujeme za vhodné aktivity v oblasti cestovního ruchu zaměřit na rodiny s dětmi, které v převážné většině případů cestují vlastním autem a jsou méně nároční na vybavenost regionu. Na stranu druhou je v tomto případě třeba zamyslet se nad stavem atraktivit pro děti a jejich rozvojem, který je z hlediska tohoto typu zákazníků klíčový. Dalším významným typem potenciálních zákazníků jsou cyklisté vyhledávající relativně nenáročný terén a konečně také lidé z řad turistické veřejnosti zainteresované v technických památkách, pro které je úzkokolejka poměrně významnou atraktivitou. Otázkou je, do jaké míry nalézají v regionu tyto typy návštěvníků adekvátní doprovodné služby.

Mezi podnikateli v regionu i mimo region lze nalézt názor, že kromě absence služeb pro turisty nelze ani očekávat jejich rychlý rozvoj, jak ukazuje následující citace:

Osoblažsko je pěkné. Ty lidi ale nejsou na turistický ruch zvyklí. Když jsem řekl jednou hospodskému v jedné obci, ať dá ven před hospodu stojan na kola pro cyklisty, tak řekl? „Na co?“, „Na to, aby si tam mohl to kolo přivázat.“ Přijede turista s kolem za dvacet tisíc, a nemá ho kde zamčít. „Tak si tady dejte před hospodu nějaké slunečníky.“ „Na co? Však přijde do hospody.“ Turista, který si nemá kde zamčít kolo, tak si to pivo ani nevychutná. Tam jde o to, že oni jsou v tomto neflexibilní, že oni nejsou zvyklí těm lidem něco nabídnout. Z tohoto pohledu v tom turistickém ruchu je to tam zabité. Třeba ty stánkové prodeje a podobně (...) Vždyť tam není ani jedna hospoda, tam není nic. Ti lidi, co tam jedou na dovču třeba na kola, tak si všechny věci vezou s sebou.“ Také jiní podnikatelé poukazují na bariéry plynoucí z životních stereotypů obyvatel, kteří se pravděpodobně nezačnou ze dne na den chovat jako hoteliéři zvyklí na příliv turistů. V rámci rozvoje cestovního ruchu v regionu tak komunikační partneři z řad podnikatelů vidí problém ve „firemní kultuře“ a nepřipravenosti místních potenciálních poskytovatelů služeb pro turisty. *„Nepřijdou ti lidi do hospody, kde je ten pán jako v té X. (jméno obce anonymizováno), který je pošle do háje, protože nechce mít velkou skupinu, aby jim nemusel vařit, protože je to pro něj práce. Nebo když přijdeš do*

obchodu, kde paní na tebe vybafne „Dobrý den!“ a mračí se u toho, tak kdo by se vracel na takové místo. ... I ty to prostředí musíš vytvářet ... kvůli kterému se ti lidi chtějí vracet.“ Tato bariéra rozvoje cestovního ruchu může být v případě Osoblažska zvlášť podstatná, neboť region neoplývá přirozenými standardními přírodními atraktivitami jako např. horské oblasti. Význam přidané hodnoty v podobě služeb a příjemného prostředí pro relaxaci je tak ještě vyšší než např. v nedalekých Jeseníkách nebo Beskydech.

V rozhovorech bylo detekováno také napětí ohledně environmentálního rozvoje území. *„Opravdu si myslím, že to, že se z toho tady stává ta Chráněná krajinná oblast, tak je jediné plus, což oni tady zase nemůžou přenést přes srdce, protože obec chce stavět větrné elektrárny, nebo se o nich aspoň stále mluví.“* (...) *„Hlinka – Pavlovice – Dívčák, budou prosazovat větrné elektrárny. Ted' to nebylo podpořeno kvůli těm kuňkám a ptákům. Ale starosta vidí budoucnost ... (název obce anonymizován) ve větrných elektrárnách.“* (obyvatelé regionu)

Kvalita životního prostředí není bezkonfliktním tématem v regionu a vývoj v environmentální oblasti bude mít přímý důsledek z hlediska zvyšování nebo snižování ekonomického potenciálu v oblasti cestovního ruchu. Od větrných elektráren lze očekávat ambivalentní dopad. Na jedné straně představují pro obce určitý přísun peněz, na stranu druhou snižují environmentální kvalitu území. Tím sníží atraktivnost nejen pro turisty orientované na přírodní atraktivitu, kteří jsou pro Osoblažsko spíše sezónní záležitostí, ale také pro lidi s vyšším sociálním statusem, pro které kvalita životního prostředí bývá důležitým migračním faktorem.

3.1.2 Zemědělství

Zemědělství je na Osoblažsku nejtradičnější i nejtypičtější ekonomickou aktivitou. Řada komunikačních partnerů zároveň klade důraz na využívání toho, co v regionu máme, v čem je možné na něco navazovat a využít existujících struktur.

Jak bylo konstatováno výše, základní změny na trhu práce a sekundárně i v sociální struktuře přinesl zánik státního statku a privatizace někdejší státní zemědělské půdy. Svoji majetkovou strukturou a rozložením půdy mezi různé typy vlastníků není Osoblažsko v kontextu ČR výjimečným regionem. Relativně nedávná studie firmy Garep věnovaná rozvoji venkova mluví o „duálním charakteru“ českého zemědělství: Malý počet velkých podniků obdělává většinu zemědělské plochy, zatímco na velký počet menších podniků zbývá pouze malá část zemědělské plochy. Bráno od nejmenších podniků (co do plochy obdělávané půdy), v roce 2007 obhospodařovalo 86 % všech podniků vedených v zemědělském registru (s výměrou pod 50 ha zemědělské půdy) pouhých 8 % zemědělské půdy ČR, zatímco na 4 % zemědělských podniků (tvořených největšími zemědělskými firmami s výměrem nad 500 ha) připadalo plných 74 % zemědělské půdy. (Svobodová, Konečný, Binek ... 2011: 59) Českému zemědělství tak nadále dominuje velkovýroba jako v období státního socialismu, akorát se nejedná o produkci zemědělských družstev a státních statků, ale soukromé vlastníky. Kritiku tohoto stavu, resp. jeho sociálních dopadů můžeme nalézt i mezi Osoblažskými zemědělci.

Někteří z nich jako největší bariéru rozvoje zemědělského podnikání v regionu spatřují v existenci velkých zemědělců, kteří brání rozvoji ostatním, protože nepotřebují téměř žádné zaměstnance. Komunikační partner rozvedl i protipříklad Polska, kde byla (je) dotační politika zaměřená i na malé zemědělce, takže v polských obcích je daleko větší počet zemědělců, než na české straně. Polský model hodnotí jednoznačně jako lepší. („*Samozřejmě věc. Ten model polský je daleko lepší.*“ (tj. více malých zemědělců))

Citovaná studie také upozorňuje na to, že z hlediska rozvoje cestovního ruchu může být velkovýrobní povaha zemědělství nevýhodná, protože „tato forma hospodaření nepodporuje obnovu atraktivity venkovské krajiny pro venkovskou rekreaci a turistiku.“ (Svobodová, Konečný, Binek ... 2011: 65)

Uskutečněné rozhovory naznačují, že pro velké zemědělce není cestovní ruch a to ani ve formě tzv. agroturistiky⁴³ příliš atraktivní, neboť jejich činnost je z velké části automatizovaná, resp. technizovaná. Z hlediska rozvoje cestovního ruchu může dojít někdy ke konfliktní situaci, protože cílý cestovní ruch v lokalitě vyžaduje hustší síť drobnějších stezek jak pro pěší, tak pro cyklisty, jízdu na koni, případně další alternativní dopravní prostředky, jako jsou kolečkové brusle, koloběžky apod. umožňující pohyb po krajině. Pro majitele velkých ploch půdy může představovat pohyb návštěvníků na jejich soukromých pozemcích zátěž nebo jednoduše komplikaci při práci na polích. Takováto situace nebyla na Osoblažsku detekována, ale možná spíše díky nízké rozvinutosti cestovního ruchu zůstává zatím latentním ohniskem možného problému. V případě rozvoje cestovního ruchu je vhodné věnovat této otázce pozornost při jednáních veřejné správy a politické reprezentace obcí se soukromými majiteli a zemědělskými podnikateli.

Souvisejícím aspektem zemědělství v regionu důležitým jak pro cestovní ruch, tak i z hlediska atraktivnosti regionu pro osoby s vyšším vzděláním a kvalifikací je jeho krajinotvorná funkce. Tato funkce nabývá na stále větším významu s tím, jak ustupuje základní, resp. původní funkce evropského zemědělství, jíž je produkce potravin. (ke vztahu zemědělství a krajiny viz (Šarapatka, Niggli 2008)) Ostatně také posun společné zemědělské politiky EU (Agenda 2000) od podpory zemědělské produkce ke komplexnějšímu rozvoji venkova ukazuje na růst důležitosti jiných než produkčních funkcí zemědělství.

Z hlediska socioekonomického rozvoje Osoblažska se v regionálním zemědělství rýsují **dva základní problémy**. Velkovýrobní charakter zemědělské produkce vede díky vysoké technizaci této produkce k poměrně nízké zaměstnanosti. Pomocí specializované techniky jsou zemědělci schopni v relativně malém počtu pracovníků obhospodařit rozsáhlé plochy.

⁴³ Agroturistiku lze chápat jednoduše jako dovolenou trávenou na statku, který aktivně provozuje zemědělskou činnost, přičemž pole činností může variovat od zapojení do běžné činnosti statku, až po zájmové činnosti spojené se zemědělskou činností, jako je např. rybolov, myslivost, jízda na koni apod. (srov. např. <http://www.agroturistika.thoendel.cz/o-agroturistice.html> (cit. dne 17. 7. 13))

Výběr plodin, které pěstují, je pochopitelně přizpůsobován tomu, aby byl takový postup možný. S trochou nadsázky můžeme říci, že na Osoblažském zemědělství můžeme pozorovat podobný jev, který je známý z dob průmyslové revoluce v 19. století, kdy začaly stroje lidem práci nejen ulehčovat, ale také brát. Rozvoj sociálního státu v Evropě byl mj. reakcí právě na tyto procesy nastartované v průmyslových regionech Německa, severní Francie, Velké Británie. Z 19. století známe také případy, kdy dělníci rozbíjeli moderní stroje, protože díky jejich zavádění do výroby přicházeli o veškerý příjem a zdroje obživy (srov. např. Polanyi 2006). Díky institucionalizovanému sociálnímu státu nepokoje podobného typu na Osoblažsku ani jinde v Evropě nehrozí, mechanismus je ale podobný. Osoblažsko přitom není v této charakteristice nikterak výjimečné. Pokles zaměstnanosti v zemědělském sektoru je celorepublikovým jevem. Podle dat ČSÚ je oproti počátku 90. let minulého století, kdy zemědělský sektor zaměstnával přes půl milionu osob, nyní v zemědělství zaměstnáno přibližně 20 % původního počtu. Není to pochopitelně pouze vinnou automatizace, ale také celkovým útlumem zemědělské produkce, který je spojen s rostoucím dovozem potravin a snižováním potravinové soběstačnosti České republiky. I přesto bychom neměli zapomínat na to, že zemědělství stále obhospodařuje přes 50 % plochy České republiky. Útlum produkce potravin ve srovnání s rozlohou zemědělsky využívané půdy je tak nepřímým indikátorem toho, že na této půdě nejsou pěstované plodiny a chována zvířata z pohledu priority kvalitní potravinové produkce. Negativní důsledky uvedených procesů ale na Osoblažsko dopadají více než v jiných tradičně zemědělských regionech (např. jižní Morava) díky dlouhodobé jednostranné zemědělské orientaci regionu, a také díky uzavřenosti do hraničního výběžku zasahujícího do Polska, které na rozdíl od Rakouska na jihu nenabízí pracovní příležitosti pro české pracovníky. Bráno geograficky, z hlediska republikového trhu práce patří Osoblažsko mezi nejperifernější regiony a Polsko pracovní alternativy zatím nenabízí.

Komunikační partneři z regionu, kteří mají zkušenost se zemědělstvím, byli poměrně skeptičtí v otázce možné změny stávajících poměrů. Jediné opatření, které by mohlo reálně změnit poměry v zaměstnávání v zemědělství, by podle některých z nich bylo změnit dotační politiku a podpořit malé zemědělce.

R.: „To už nejde vrátit. Aj vy doktoři, vy můžete studovat, jak chcete a nic s tím nejde udělat. Jak ten kolchoz vzal tu půdu těm lidem, tak oni nemají vztah k té půdě, ztratili lásku k ní, nemají techniku, nemají budovy. Jak chceš toto zemědělství znovu obnovit? To bude tak, že jeden popráškuje nějakou pšenici, sklídí a prodá to a jinak už to nebude. ... A ta pracovní místa nejsou ... My bysme se mohli stavět na hlavu o ta pracovní místa. To nejde. Mladí, co chtěli pracovat, už odjeli...“

T: „Co byste navrhl/a?“

R: „Já vidím jedinou možnost. Tým velkým sebrat dotace. Protože když on vezme 50 milionů dotací nebo i víc, tak on už z toho dokáže žít, i kdyby na tom poli nic nedělal. Jediné je celý ten systém rozdrobit. Aby těch sedláků bylo víc. Aby ten minimální sedlák do 100 hektarů dostal dotace a ne ti velcí. V Bruselu o to usilujou, aby ti velcí nedostali dotace.,, (obyvatel/ka Osoblažska se zkušenostmi v zemědělství)

Druhým, arciže přidruženým problémem Osoblažského zemědělství je, že zemědělské produkty v podobě plodin odcházejí z regionu bez jakékoli přidané hodnoty. To, co se v regionu vypěstuje, se z 90 % sklídí a odveze do velkých výkupen mimo region, ať už na území ČR nebo v Polsku. Zpracovatelský průmysl nebo vůbec zpracovatelská technologie, která by mohla vytvářet pracovní příležitosti, na Osoblažsku de facto neexistuje. Přitom potenciál zpracovatelského průmyslu vidí i velcí zemědělci. V rozhovoru s jedním z nich respondent uvedl, že rozšíření výroby a/nebo finalizace produktů (zpracování) by bylo reálnou podmínkou zaměstnávání dalších lidí. Do budoucna s tím však zatím nepočítá.⁴⁴

⁴⁴Polostrukturovaný rozhovor vedl 8. 7. 2013 Miroslav Pilát.

V rámci rozhovorů s osoblažskými zemědělci jsme identifikovali ochotu, ale i skepsi k podnikatelskému záměru pěstování plodin pro potenciální nově vzniklou zpracovatelskou technologii zemědělských plodin.

Mezi základní **rozvojové příležitosti** v oblasti zemědělství lze proto zařadit posílení zpracovatelského průmyslu přičemž základní bariérou v této oblasti je nutnost investic do zpracovatelských technologií.

Dále rozvoj ekologického zemědělství, které nabízí propojení s agroturistikou a diverzifikaci zemědělské produkce, jež umožní rozvoj specializovaných výrob (jako je např. včelařství, ovocnářství, rybářství apod.). Základní bariérou je nedostatek volných ploch pro drobné zemědělství. Jak ukazuje analýza majetkových poměrů, v některých obcích neexistuje téměř žádná volná půda, která by mohla např. obec poskytnout k těmto aktivitám. Pro velkopěstitele, kteří mají nezdřídka individuálně k dispozici více půdy než několik obcí dohromady (řádově stovky hektarů), je tato oblast z pochopitelných důvodů poměrně nezajímavá.

Předmětem analýzy majetkových poměrů byly celkem 4 obce, resp. 5.323 ha, na kterých se tyto obce nacházejí, spadající do sedmi katastrálních území. Na Osoblažsku není možné jednoznačně určit a jednoduše rozdělit největší majitele pozemků, lesů a budov. Z údajů o majetku jednotlivých obcí je patrné, že nejméně ploch co do zemědělské půdy či ostatních ploch jsou Slezské Pavlovice. Tento stav podle vyjádření respondentů a místních podnikatelů nastal prodejem velké většiny pozemků soukromým zájemcům v devadesátých letech minulého století. Naopak největším majitelem z řad obcí je obec Osoblaha (viz následující tabulka č. 13).

Tabulka č. 13: Přehled pozemků a ploch v majetku jednotlivých obcí

	zemědělská půda (i zahrada)	lesy	vodní plocha	ostatní plocha
Dívčí Hrad	38,5 ha	117,6 ha	0,9 ha	87,6 ha
Hlinka	57,5 ha	87,8 ha	0 ha	90,7 ha
Osoblaha	46,03 ha	145,7467 ha	3,5 ha	167,84 ha
Slezské Pavlovice	8,76 ha	0 ha	0,8 ha	37,9 ha

Zdroj: údaje jednotlivých obecních úřadů, katastr nemovitostí, vlastní grafické zpracování

Výše uvedená tabulka neobsahuje soukromé majitele pozemků či budov. Podle zjišťování online na Katastru nemovitostí (www.cuzk.cz), je možné na základě jednolitých listů vlastnictví a jednotlivých katastrálních území zjistit, že jen v obci Dívčí Hrad je největším majitelem pozemků Ing. Petr Škola, zemědělec z Hlinky, který na těchto pozemcích hospodaří. Obdobná situace je pak v obci Hlinka, kde největším majitelem podle dostupných údajů je Karel Škola. Dalším velkým majitelem pozemků je v Osoblaze Ing. Ilja Miovský, rovněž zemědělec.

Další majitelé pozemků a budov nelze jasně kategorizovat jako velké a lze je někdy i obtížně identifikovat, často jde o fyzické nebo právnické osoby mimo region. Z hlediska rozvojového potenciálu je pozitivní, že z těchto ostatních majitelů je silným vlastníkem Státní pozemkový úřad, který ve všech obcích vlastní pozemky a budovy, které jsou buďto pronajímány, nebo jsou bez nájemce a leží ladem. Tyto pozemky představují určitý potenciál pro rozvoj v oblasti zemědělství, podrobnější analýza a hodnocení tohoto fondu však překračuje rámec předkládané studie.

Sezónnost rostlinné výroby může kompenzovat výroba živočišná, která je celoroční záležitostí. Základní bariérou je nákladnost obnovy zrušených chovů a někdejších technologií

pro živočišnou výrobu (především jatek). Oblast živočišné výroby se dočkala také nejvíce rozporuplného hodnocení podnikatelských záměrů ze strany podnikatelů (viz 4. část této zprávy). Z rozhovorů se zemědělci je patrné, že respondenti nepovažují v krátkodobém horizontu za reálné, že nastanou takové podmínky, za kterých by přešli na živočišnou výrobu, které se v minulosti věnovali, která je daleko náročnější, než rostlinná výroba.

Při veškerých úvahách o možných změnách v zemědělství nesmíme zapomínat na to, že klíčovým faktorem na poli zemědělství je dotační politika, která nejvíce ovlivňuje jeho současnou podobu. Dotace zahraničního zemědělství způsobily úpadek živočišné výroby v České republice a vedly k tomu, že např. import vepřového masa se znásobil přibližně desetinásobně (Svobodová, Konečný, Binek... 2011: 63). Proměny dotační politiky budou nejsilnějším faktorem při její případné obnově. Zemědělství a trh se zemědělskými produkty je ze všech odvětví ekonomiky asi nejvíce závislý na dotacích „shora“ a na kompenzačních platbách. Nejen v České republice, ale de facto v celé Evropě dochází v zemědělství k situaci na půli cesty mezi státním řízením zemědělské produkce, na jejíž pozitiva (především zaměstnanost) odkazují mj. volební výsledky v regionu, a volným trhem se zemědělskými produkty. Největší změny v zemědělství na Osoblažsku ani jinde v Evropě nelze očekávat ani tak od inovativních zemědělců, jako od inovativních úředníků a politiků, kteří jsou schopni měnit dotační politiku. Zemědělci mohou vytvářet spíše lobby. Úspěšné lobování za své zájmy na republikové a evropské úrovni však nelze očekávat od drobných zemědělců, ale spíše od těch největších.

3.1.3 Sociální služby

Typová a místní dostupnost sociálních služeb v regionu je plánovaná a realizovaná prostřednictvím prvního Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta

2013-14, který byl vytvářen metodou komunitního plánování sociálních služeb⁴⁵, přičemž plánem sociálních služeb je ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, je míněn výsledek procesu aktivního zjišťování potřeb osob ve stanoveném území a hledání způsobů jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů, jehož obsahem je popis způsobu zpracování plánu, popis a analýza existujících zdrojů a potřeb osob, kterým jsou sociální služby určeny, včetně ekonomického vyhodnocení, strategie zajišťování a rozvoje sociálních služeb⁴⁶.

Historie střednědobého plánování, tehdy ještě označováno jako komunitní plánování, sahá na Osoblažsku do roku 2007, Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014 je výsledkem dvouletého projektu na podporu střednědobého plánování, který byl podpořen Evropským sociálním fondem prostřednictvím OP LZZ a státního rozpočtu ČR a započal 01. 04. 2011. Po dvouleté činnosti pracovní skupiny Rodiny s dětmi, mládež a osoby ohrožené sociálním vyloučením a pracovní skupiny Senioři a osoby zdravotně postižené spolu s činností Řídící skupiny, koordinátora SPRSS a manažera projektu tak vznikl dokument, který nejen mapuje současný stav sociálních služeb na Osoblažsku, ale za pomoci dotazníkového šetření, které proběhlo v letech 2010 a na konci roku 2011, přináší ucelený přehled potřeb místního obyvatelstva shrnuté do jednotlivých cílů a opatření tak, aby potřeby obyvatelstva byly postupně naplňovány. Na tvorbě a realizaci Střednědobého plánu sociálních služeb na Osoblažsku se podílejí obce Bohušov, Dívčí Hrad, Hlinka, Osoblaha, Rusín,

⁴⁵ **Pojem komunitní plánování** bývá často v podmínkách České republiky definován jako metoda, kterou lze na úrovni obcí nebo krajů plánovat sociální služby tak, aby odpovídaly místním specifikům i potřebám jednotlivých občanů. Jedná se o otevřený proces zjišťování potřeb a zdrojů a hledání nejlepších řešení v oblasti sociálních služeb.

⁴⁶ **Sociální službou** je v tomto případě míněna činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. **Sociální vyloučení** je v kontextu zákona o sociálních službách chápáno jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace, která je v na tomto místě definována jako oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením. **Sociálním začleňováním** je míněn proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

Slezské Pavlovice, Slezské Rudoltice. Tvorba plánu vycházela ze základních sociodemografických analýz a údajů, analýzy trhu práce a mírou nezaměstnanosti v regionu, vzdělanostní úrovně obyvatelstva v regionu, bezpečnostní analýzy a výskytu kriminality v regionu, analýzy poskytovaných sociálních služeb na daném území, přehledu poskytnutých dávek pomoci v hmotné nouzi. V rámci komunitního plánování, resp. střednědobého plánování rozvoje sociálních služeb, proběhla celkem 2 dotazníková šetření, jejichž výseky doplňují analýzy potřeb uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb. V měsíci říjnu a listopadu 2010 proběhlo dotazníkové šetření na základních školách v osoblážském regionu a u osoblážské veřejnosti. Ve třetím čtvrtletí roku 2011 pak proběhlo další dotazníkové šetření, kdy adresáty byla veřejnost ze spolupracujících obcí. Zatímco v případě prvního dotazníkového šetření kdy odpovědělo na otázky v dotazníku celkem 202 respondentů, dotazník v roce 2011 vyplnilo celkem 224 respondentů. Z 500 rozdaných dotazníků je tak návratnost 44,8 %. V rámci dotazníkového šetření komunitní plánovače nejvíce zajímalo využití stávajících sociálních a souvisejících služeb v osoblážském regionu, popř. zájem o vznik nových sociálních služeb či rozšíření kapacit stávajících služeb. Z odpovědí tak vyplynulo, že zatímco v roce 2010 využívalo z nabídky sociálních služeb v regionu 21% dotázaných nebo jejich rodinných příslušníků, v roce 2011 sociální služby využívalo méně než 10% dotázaných. Tato skutečnost vyvolala u pracovních skupin komunitního plánování otázku, zda se potřebnost sociálních služeb snížila, či se snížila dostupnost sociálních služeb. Všechny tyto možnosti pak byly potvrzeny následující otázkou v rámci dotazníku v roce 2011, kdy sociální službu mělo potřebu využívat 29% dotázaných. Za nejžádanější druhy sociálních služeb respondenti označili sociální poradenství, pečovatelskou službu či nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, rok předcházející preferovali respondenti kluby pro mládež, malometrážní bydlení a kluby pro děti (Střednědobý plán, 2013).

Zajímavým zjištěním byla skutečnost, že v roce 2010 86% respondentů považovalo sociální službu za důležitou součást společenského života. Pouhých 6% respondentů bylo opačného názoru. Respondenti byli rovněž požádáni, aby označili organizace, o jejichž službách jsou informováni. Z odpovědí jasně vyplynulo, že respondenti jsou nejvíce informováni o službách Domova pro seniory Osoblaha (75%). Další velká informovanost je o službách Charity Krnov (45%), Klubu důchodců (26%) a o službách Sdružení zdravotně postižených Kašna (17%) (Dotazníkové šetření, 2010).

Zajímavé srovnání přinesly rovněž otázky zaměřené na to, co nejvíce respondenty tíží. Zatímco v roce 2010 byly na prvních třech místech nezaměstnanost, absence lékaře v obci a bariérovost v obcích, v roce 2011 trápily dotazované nejvíce finance, zaměstnanost a mezilidské vztahy. Další sadou otázek komunitní plánovači v obou dotaznících zjišťovali pohled na péči o osoby v seniorském věku a se zdravotním postižením. Z odpovědí vyplynulo, že téměř 30% dotázaných by dalo přednost strávit stáří v domácím prostředí a využít pečovatelskou službu, 20% dotázaných pak v bytech s pečovatelskou službou. Přes 24% respondentů by potřebovalo zajistit pro seniora ve své rodině pečovatelskou službu (nejčastěji doprovod k lékaři, dovoz jídla, pomoc při zvládnání úkonů péče o vlastní osobu), přes 13% dotázaných by potřebovalo pro svého zdravotně postiženého člena domácnosti zajistit pečovatelskou službu (nejčastěji doprovod k lékaři, dovoz či donášku jídla, pomoc při osobní hygieně). Velice zajímavým zjištěním je však skutečnost, že většina respondentů (50,4%) odmítá za pečovatelskou službu platit, naopak 25% dotázaných jsou ochotny za tuto službu zaplatit (nejčastěji byla uváděna částky v rozmezí od 500,- do 1.000,-Kč měsíčně). Poslední sada otázek byla věnována využívání poradny pro pomoc při řešení dluhů a exekucí, která byla otevřena v Osoblaze v červenci 2011. Ze získaných odpovědí vyplynulo, že službu využívá pouze necelá 3% dotázaných. To by na první pohled mohlo vzbudit nadšení z toho, že obyvatelé Osoblažska nemají dluhy a neřeší exekuce. Na druhou stranu však celá ¼

respondentů uvedla, že služby této poradny využijí v budoucnu. Je tak možné usuzovat, že v době, kdy byl dotazník distribuován, respondenti tuto službu nevyužívali díky tomu, že této služba působila v regionu velmi krátce, popř. nemuseli svou situaci řešit, ale obávají se, že ji budou muset řešit v budoucnu. V rámci dotazníků se komunitní plánovači respondentů dotázali na jejich informovanost o sociálních službách, přesněji na to, na koho se obrátí v případě, že by potřebovali informace. Zatímco v roce 2010 by se nejvíce respondentů obrátilo na obecní úřad (přes 50%), v roce 2011 by si informace vyhledali respondenti nejvíce na internetu (37%), na obecním úřadě (34%) nebo u přátel (21%) (Dotazníkové šetření, 2010; Střednědobý plán, 2013).

Výsledky dotazníkového šetření a výstupy ze SWOT analýz, které byly v rámci jednotlivých pracovních skupin realizovány, byly promítnuty do tvorby jednotlivých cílů a opatření střednědobého plánu sociálních služeb, které jsou výsledkem dvouleté činnosti pracovní skupiny Rodiny s dětmi, mládež a osoby ohrožené sociálním vyloučením, pracovní skupiny Senioři a osoby zdravotně postižené, Řídící skupiny, koordinátora SPRSS a manažera projektu (Střednědobý plán, 2013).

Řídící skupina ve Střednědobém plánu rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013-14, jako klíčové cíle definovala informovanost obyvatelstva Osoblažska o sociálních službách, hledání vhodných zdrojů financování sociálních služeb na Osoblažsku, zvyšování zaměstnatelnosti obyvatel osoblažského regionu a snižování výskytu sociálně patologických jevů a kriminality. Pracovní skupina Rodiny s dětmi, mládež a osoby ohrožené sociálním vyloučením jako prioritní cíle stanovila individuální práci s rodinami s dětmi, zvyšování finanční gramotnosti rodin s dětmi a vytváření nových a podpora stávajících volnočasových aktivit pro děti a mládež. Pracovní skupina Senioři a osoby zdravotně postižené jako stanovila za prioritní cíle finanční gramotnost zaměřená na seniory, volnočasové aktivity seniorů

a podpora rozvoje terénních a ambulantních služeb pro seniory a zdravotně postižené a chráněné bydlení (Střednědobý plán, 2013).

Výsledky dotazníkového šetření realizovaného v rámci analyticko-popisné fáze procesu komunitního plánování na Osoblažsku, kterým byly kromě jiného zjišťovány i potřeby ze stran uživatelů sociálních služeb jednoznačně otevírají prostor pro využití alternativních rozšíření kapacity sociálních služeb v periferních řídko osídlených regionech, jakým je bezesporu Osoblažsko. Na základě výše uvedených výsledků dotazníkových šetření je však nezbytné si položit otázku, do jaké míry jsou občané v lokalitě ochotni za tyto služby platit. Podle odhadu MPSV se značná část finančních prostředků spojených s výplatou příspěvku na péči nevrací do systému sociálních služeb (příjemci příspěvku si za něj nenakupují sociální služby), ale stává se zdrojem zvyšování životní úrovně příjemců nebo jejich rodin. Tato skutečnost je zřejmě jedním z hlavních důvodů, proč je tak často upravovaná jeho výše, a to zejména v prvním stupni závislosti na pomoci druhé osoby.

Stejně jako v celé České republice, tak i na Osoblažsku narůstá počet obyvatel v seniorském věku. Od roku 2004 se zvýšil počet obyvatel ve věku 65 let a více o 38 a počet seniorů na Osoblažsku tak přesahuje 13% celkového počtu obyvatel Osoblažska. Index stáří, tedy počet obyvatel 65let a více k počtu dětí do 14let byl k 31. 12. 2011 alarmujících 82,35%. V roce 2004 byl jen 63,1%. S procesem stárnutí se také zvyšuje průměrný věk obyvatel. V současné době dosahuje hodnota věkového průměru Osoblažska 39,3 roků. Tato hodnota je rovněž pod krajským (40,4 roků) a celorepublikovým (40,6 roků) průměrem. Proměna věkové struktury přináší změnu tlaku na jednotlivé instituce sociální infrastruktury. Tyto změny mohou způsobit např. problémy s naplněností vzdělávacích zařízení pro děti a mládež na jedné straně a problémy s nedostatečnou kapacitou sociálních služeb pro seniory na straně druhé. Tato predikce možného vývoje vychází i z dotazníkového šetření, které proběhlo v obcích Osoblažského výběžku v listopadu 2010 a na přelomu let 2011/2012. Na tato zjištění se snaží

reagovat Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014 (Střednědobý plán, 2013).

Výše uvedené výsledky dotazníkových šetření a SWOT analýz, které byly realizovány v rámci analytické fáze procesu komunitního plánování sociálních služeb na Osoblažsku, zakládají pouze základní a orientační rámec rozvojového potenciálu sektoru sociálních služeb v regionu, který je blíže specifikován v kapitole 4.5 Inventarizace a popis současných klíčových firem a zaměstnavatelů v regionu. Pro přesnější definování rozvojového potenciálu sektoru sociálních a souvisejících služeb, sociálního podnikání a institutu asistenta sociální péče bude dle našeho názoru realizovat renomovanými výzkumníky podrobnou analýzu potřeb⁴⁷ uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb a veřejnosti, a to nejlépe za pomoci integrovaný výzkumný přístup a převahou kvantitativní výzkumné strategie. V tomto přístupu je zásadní okolností interakce mezi tím, kdo je dotazován (byť použitím dotazníku) a dotazovaným. Dotazník není použit tak, že respondent vyplňuje údaje sám, ale údaje jsou vyplňovány za přítomnosti tazatele a v rozhovoru s ním. Na základě následné odborné analýzy a vyhodnocení komparace zjištěných potřeb uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb a veřejnosti bude teprve možné stanovit přesnější rozvojový potenciál v dané oblasti.

Výše zmíněný výzkum zaměřený na zjišťování potřeb uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb a veřejnosti doporučujeme realizovat v rámci analytické fáze dalšího cyklu komunitního plánování sociálních služeb na Osoblažsku.

⁴⁷ Pojem potřeba je velmi široký, zákonem nedefinovaný a bývá velmi často různě interpretován. Zákon o sociálních službách poněkud nešťastně obsahuje formulaci, kterou ukládá za povinnost obcím a krajům „zjišťovat potřeby poskytování sociálních služeb osobám nebo skupinám osob na svém území.“ Tato zavádějící dikce zákona může vést, a často v praxi vede k tomu, že při zjišťování potřeb uživatelů se v dotaznících zjišťují chybějící služby dle typologie služeb zákona o sociálních službách, a nikoliv jejich potřeby podpory či pomoci. Jsme přesvědčeni, a současná praxe to i potvrzuje, že lidé jsou schopni velmi dobře specifikovat a popsat svoje potřeby, ale že řadu z nich nelze řešit sociální službou. Na tomto místě považujeme za důležité upozornit, že zjišťování potřeb není totožné se zjišťováním míry spokojenosti s poskytovanými službami u uživatelů sociálních služeb, byť tyto informace mohou být jako jistý druh uživatelské spokojenosti užitečným informačním zdrojem při zavádění standardů kvality sociálních služeb, avšak nemohou být jediným a dostatečným zdrojem o potřebách při plánování sociálních služeb.

3.1.4 Sociální podnikání

Specifickou oblastí ekonomického rozvoje v regionu je sociální podnikání.⁴⁸ V současné době můžeme registrovat první pokusy o sociální podnikání na Osoblažsku, které realizuje Občanské sdružení Althaia (poradna pro dlužníky) a nově založená o.p.s. Osoblažský cech, jehož hlavním cílem je založení sociálního podniku v potravinářské oblasti (více viz 4. část této zprávy).

Z rozhovorů s kompetentními podnikateli vyplývá, že největším ohrožením sociálního podnikání v oblasti zaměstnávání sociálně vyloučených osob jsou proměny dotační politiky. Zároveň podnikatel/ka se zkušeností v oblasti sociálního podnikání a se zaměstnáváním osob ohrožených sociální exkluzí v regionu upozorňuje na to, že sociální podniky na Osoblažsku je třeba „šít obcím na míru.“ Zároveň zdůrazňuje důležitost vazby sociálního podniku na obce a na spolupráci s úřadem práce. „Bez obcí by to nešlo. Představa některých podnikatelů, že budou sociální podnik, aniž by spolupracovali s obcí, je trošičku zcestná, ale taky to jde. Jde to, ale dře to. (...) Úřad práce, ten je velký partner pro sociální podnik.“ Sociální podnikání představuje platformu potenciálního ekonomického rozvoje na Osoblažsku také proto, že obce jsou jednoznačně nakloněny přispívat nejrůznějším způsobem ke zvyšování zaměstnanosti a snižování nezaměstnanosti a podpoře sociálního začleňování. Sociální začleňování je předmětem Memorand o spolupráci mezi Odborem pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR a osoblažskými obcemi⁴⁹ (Dívčí Hrad, Hlinka, Osoblaha, Slezské Pavlovice) a zřetelně to vyplývá z uskutečněných rozhovorů se současnými i minulými starosty a zastupiteli obcí v regionu.

⁴⁸ K vysvětlení pojmu sociálního podnikání viz přílohu č. 9.

⁴⁹ Memoranda poskytla k nahlédnutí představitelé zastupitelstva příslušných obcí.

3.2 Shrnutí 3. kapitoly

Osoblažsko sdílí většinu svých silných i slabých stránek s širším regionem východního česko-polského pohraničí. Mezi perspektivní oblasti ekonomického rozvoje regionu lze zařadit sféru cestovního ruchu, zemědělství a oblast sociálních služeb. Rozvoj regionu byl od konce druhé světové války výrazně závislý na proměnách centrální hospodářské a sociální politiky. Tuto závislost lze očekávat i nadále, neboť poslední dvě ze tří jmenovaných perspektivních oblastí jsou výrazně ovlivňované, resp. závislé na povaze sociální a zemědělské politiky státu.

V oblasti rozvoje cestovního ruchu byly identifikovány průměrné hodnoty turistického potenciálu jak v oblasti přírodních a kulturních atraktivit, tak v oblasti ploch a linií, nicméně aktuální stav využití existujícího potenciálu pro cestovní ruch v regionu není ještě zdaleka využit. Vedle objektivní bariéry spočívající v sezónnosti turismu lze mezi nejdůležitějšími bariérami rozvoje tohoto odvětví jmenovat nezvyk místních obyvatel na poskytování služeb pro turisty, skutečnost, že Osoblažsko není tradičně vnímáno jako turistická destinace a potenciální konflikt se zemědělskou produkcí.

Oblast zemědělství je charakteristická velkovýrobou, která vyžaduje poměrně vysokou úroveň mechanizace a nepřináší rozvoj nových pracovních příležitostí a nepřímo tak přispívá k vysoké úrovni nezaměstnanosti v regionu. Zcela základním nástrojem rozvoje v této oblasti budou nástroje zemědělské dotační politiky, které do značné míry bude určovat vývoj v společné evropské zemědělské politice, i vývoj na centrální republikové úrovni. Specifikem Osoblažského zemědělství je absence zpracovatelského průmyslu, tj. že vypěstované zemědělské produkty odcházejí z regionu bez přidané hodnoty. V této oblasti spatřujeme silný rozvojový potenciál.

Pro sféru sociálních služeb je důležité, že na Osoblažsku se systematicky rozvíjí komunitní plánování identifikující potřeby obyvatel, které je předpokladem pro efektivní rozvoj sociálních služeb. Rozvoj sociálních služeb přitom není oblastí pouze ekonomického rozvoje,

ale také základní nástroj zvyšování kvality života v regionu. Ve všech třech uvedených oblastech se jako perspektivní médium rozvoje jeví sociální podnikání.

4 Identifikace konkrétních příležitostí pro ekonomický a sociální rozvoj

4.1 Analýza potřeb obyvatel obcí (poptávka po chybějících službách – placených i neplacených)

Analýza poptávky po sociálních službách byla komentována v předchozím oddílu této zprávy. Na základě dotazníkového šetření byly mezi obyvateli regionu identifikovány čtyři hlavní oblasti chybějících služeb. První se týká nedostatečnosti místních obchodů se spotřebním zbožím a potravinami. Nedostatečnost se týká jak šíře nabídky, tak kvality nabízeného zboží. Uvedené šetření však ukázalo, že tyto produkty místní obyvatelé nakupují mimo region především z cenových důvodů. Nejčastějšími nákupními místy jsou Krnov a Polsko. Z kvalitativní i kvantitativní části výzkumu zároveň vyplynulo, že pro většinu obyvatel i institucí v regionu je klíčová cena, nikoli kvalita nabízeného zboží a služeb. Proto si lze jen stěží představit místní obchod, který by dokázal cenově konkurovat velkým řetězcům a nedalekému Polsku. Jednou z nemnoha možností, která v dotazníkovém šetření opakovaně zarezonovala, je absence pekařství, resp. nedostatečný výběr pečiva v místních obchodech. Protože se jedná o zboží každodenního nákupu a spotřeby, které je třeba kupovat čerstvé a není předmětem velkých týdenních nákupů autem, lze pekařství označit za potenciálně úspěšnou podnikatelskou aktivitu, která vyjde vstříc potřebám obyvatel. Z rozhovorů s podnikateli (viz níže) vyšla pekárna na druhém místě nejvhodnějších podnikatelských aktivit na Osoblažsku.

Druhou oblast chybějících produktů a služeb je možné označit pojmem zábava. Ať už se jedná o diskotéku, hospodu, cukrárnu, kino, obyčejnou „zmrzlinu pro děti“ nebo obecnější pojmenování jako „kulturní a sportovní vyžití“. Oblast zábavy je také oblastí, která by měla být přínosem pro podporu cestovního ruchu. Zábavní možnosti patří mezi kulturní atraktivity, které zvyšují zájem určitého typu turistů. Protože lze očekávat, že typickým návštěvníkem regionu budou rodiny s dětmi, bylo by vhodné zábavní atraktivity rozvíjet právě pro děti, resp.

zamýšlet se nad tím, jak je uzpůsobit nejen pro dospělé, ale z velké části i pro děti. Vzhledem k nízké kupní síle obyvatel regionu je zřejmé, že by mělo jít spíše o drobnější atrakce, nikoli nákladné investiční atraktivitu.

Další dvě identifikované oblasti chybějících služeb představuje špatná doprava a nedostatečné zdravotní služby, především zubař. Vedle těchto oblastí se spíše ojediněle objevily názory na chybějící řemeslné služby typu truhlář, švadlena, zámečník.

4.2 Opatření pro zvýšení příjmů obyvatel včetně možnosti omezení nepřiměřených výdajů, např. v nákladech na bydlení aj.

Jediným legálním opatřením pro zvýšení příjmů obyvatel je vytváření nových pracovních míst a příležitostí. Reálnou možností zvýšení příjmů těch nejvíce marginalizovaných skupin obyvatelstva je tzv. práce na černo. V žádném případě není snahou této studie doporučovat rozvoj šedé ekonomiky. Vzhledem k tomu že Osoblažsko patří do širšího regionu charakterizovaného republikově nejnižšími mzdami, zatímco sociální dávky jsou ve všech regionech České republiky rovné, je závislost na sociálním státu ještě silnější než v jiných regionech a odpoutání od něj těžší. Rozdíl mezi podporou sociálního státu a reálnou mzdou je totiž menší než jinde.

Co se týká nákladů na bydlení, na Osoblažsku panuje poněkud paradoxní situace. Nejchudší zde platí za bydlení nejvíce, což ke zlepšení jejich socioekonomického postavení pochopitelně nepřispívá. Mechanismus vzniku tohoto paradoxu je poměrně jednoduchý. Na Osoblažsko migrující chudí zde bydlí v soukromých nájemních bytech, jejichž nájemné je dvojnásobně vyšší než ceny bydlení v obecních bytech.⁵⁰ Cena vyššího nájemného je však pořád nižší než tržní nájemné mimo region (např. v Krnově, Opavě apod.).

Tato diferenciací cen stejně kvalitního bydlení vede ve svém důsledku k posilující se prostorové diferenciaci. V soukromých domech se koncentrují migrující chudí, v obecních

⁵⁰ V Osoblaze je cena nájemného v soukromém domě 50 – 51,- Kč/1 m², v obecním bytě na stejné ulici a ve stejném typu domu (panelová bytovka z éry státního socialismu) 25,- Kč/1m².

bytech místní obyvatelé, kteří využívají svých kontaktů, aby se ze soukromých bytů, které ztrácejí atraktivnost nejen vyšší cenou nájemného, ale i zvyšujícím se přílivem „cizích“, dostali do bytů obecních. S každým přestěhovaným „starousedlíkem“ a jeho nahrazením „přistěhovalcem“ se posiluje spirála stěhování a zostřuje se prostorová hranice mezi „našimi“ a „cizími“.

Z hlediska struktury výdajů je užitečné se zaměřit na údaje o tom, co si mohou domácnosti dovolit, z hlediska spotřeby, která jde určitým způsobem nad standard prosté obživy. V této oblasti jsme zjišťovali, zda si mohou respondenti dovolit ročně týdenní dovolenou mimo domov, zda mohou jíst obden maso, zda by zvládli zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9 100,- Kč a zjišťovali jsme, zda si mohou dovolit dostatečně vytápět byt.

Tabulka č. 14: Přehled o možnostech spotřeby domácností nad hranici prosté obživy

Typ výdaje	Mohou si dovolit		Nemohou si dovolit	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně
ročně týdenní dovolenou mimo domov	13	22 %	47	78%
jíst obden maso	45	75 %	15	25 %
dostatečně vytápět byt	44	73 %	16	27 %
zaplatit neočekávaný výdaj 9 100,-	12	20 %	48	80 %

Zdroj: vlastní šetření

Dostupnost uvedených statků a služeb je mírně ovlivněna počtem nezletilých dětí podle mechanismu čím více dětí, tím je statek či služba hůře dostupná. Zaměstnanost či nezaměstnanost respondentů přitom neovlivňuje dostupnost či nedostupnost uvedených statků a služeb nějak zásadním způsobem. Mírná strukturovanost v závislosti na postavení na trhu práce se projevuje pouze u možnosti dopřát si ročně dovolenou mimo domov, která je u zaměstnaných zřetelně vyšší. Jinak se zdají být rozdíly v odpovědích spíše nevýznamné.

Z hlediska struktury výdajů domácností za jednotlivé položky tzv. nákupního košíku, panuje v odpovědích respondentů velká pestrost a poměrně zásadní rozdíly. Nezdá se, že by

existovala nějaká jednoduchá strukturovanost ve výdajích v závislosti na hlavních sociodemografických charakteristikách respondentů. Vzhledem k tomu, že předmětem zjišťování byly výdaje domácností, do analýzy by bylo třeba zahrnout také charakteristiky dalších členů domácností. Vzhledem k velikosti výběrového souboru však nelze takovouto analýzu příliš smysluplně provést, protože se nám soubor rozdrobí na podskupiny o četnostech extrémně malého množství případů a statistická analýza přestává být uplatnitelná. Je zřejmé, že mezi dominantní položky výdajů všech domácností patří potraviny a výdaje spojené s náklady na bydlení.

Deklarované náklady na jídlo u jednočlenných domácností varíují od 700 do 4000,-Kč, (nejčastěji od 2 500,- do 3 000,- Kč) u dvoučlenných od 1 000,- do 7 000,- Kč (nejčastěji 3 000 až 4 000,- Kč) u tříčlenných od 1 100,- do 10 000,-Kč. (nejvíce v pásmu 4 000 - 8 000,- Kč) u čtyřčlenných od 3 000 do 9 000,-Kč (nejvíce v pásmu od 4 000 do 7 000,- Kč), u pětičlenných od 5 000,- do 15 000,- Kč (nejčastěji 10 000,- Kč). Pro potraviny a v podstatě v trochu menší míře pro všechny typy výrobků platí, že se je obyvatelé snaží nakupovat mimo region. Pouze necelá třetina respondentů (18) neuvědla, že potraviny nakupují mimo region. Nejčastější nákupní destinace potravin jsou Polsko, Krnov, Albrechtice, přičemž Polsko uvedla téměř polovina (25) respondentů. Kvalitativní rozhovory naznačují, že v místě nakupují především ti, kteří z nějakých důvodů nemají peníze na benzín nebo autobus potřebné k dopravě.

Variabilita odpovědí v otázce bydlení je ještě vyšší a extrémní hodnoty se liší více než třicetnásobně, varíují od 380,- do 14 100,- Kč. Průměrná částka se pohybuje kolem 5 000,- Kč. Aritmetický průměr zde však může být poněkud zavádějící, nicméně typický výdaj za bydlení čtyřčlenné domácnosti se pohybuje v pásmu 5 000,- až 6 500,- Kč.

Nepřiměřené výdaje plynou i z oblasti zadlužení. Podle kvalifikovaných odhadů problémy se splácením má každá druhá domácnost s půjčkou,⁵¹Zadlužena nebo zadlužeností ohrožena je každá druhá osoba regionu, která má půjčku. Zároveň při dotazu na průměrnou výši dluhu bylo uvedeno, že se v průměru jedná o částku 200.000,-Kč. Nejčastěji jde o dvě a více půjček od nebankovních společností, které v drtivé většině případů přerostly do exekucí a exekučních řízení. Na dotaz jakým způsobem jsou řešeny tyto exekuce a dluhy bylo konstatováno, že nejde pomoci jinak než vyjednat splátkový kalendář či žádost o umořování prvně jistiny dluhu a pracovnice poradny doporučuje (poměrně beznadějně) urychlené najít si práce, protože bez zaměstnání nelze ani požádat soud o oddlužení. Co do zadluženosti mladých osob do 26 let věku, vyskytuje se tato zadluženost i u takto mladých lidí, kde jde povětšinou o muže, kteří získají krátkodobou práci a po první výplatě si půjčí na nové auto. Výjimkou nejsou dvě a více půjček.

K uvedeným odhadům je třeba podotknout, že v uskutečněném dotazníkovém šetření problémy se splácením různých druhů úvěrů v uplynulých 12 měsících připustila přibližně čtvrtina až třetina domácností.

⁵¹ Dle telefonického rozhovoru uskutečněného 1. 8. 2013 ke korekci zjištěných informací, s pracovnicí odborného sociálního poradenství, které je poskytováno na Osoblažsku občanským sdružením Althaia o.s.

Tabulka č. 15: Rozložení zadlužení domácností podle typu výdajů

Dostala se Vaše domácnost někdy během <u>posledních 12 měsíců</u> do takových finančních problémů, že nebyla schopna zaplatit v termínu některou z následujících plateb?				
	ano, jednou	ano, vícekrát	ne	netýká se
nájemné za byt	8	9	31	12
platby za teplo, elektřinu, plyn, vodu	7	8	38	6
splátka hypotéky nebo půjčky na tento dům/byt	2	2	20	36
splátky ostatních půjček a úvěrů	7	6	18	29

Zdroj: vlastní šetření

Nejčastějším deklarovaným problémem je finanční zátěž spojená s bydlením. Nejčastěji jde o platbu nájemného a následují platby za energie. Poměrně významná je položka „splátky ostatních půjček“, která pravděpodobně zahrnuje většinou spotřebitelské úvěry. Nejmenší problémy mají domácnosti se splácením hypoték a půjček na pořízení vlastního bydlení jednoduše proto, že se nalézají nejčastěji v životní situaci, ve které úvěry tohoto typu nečerpají.

Co se týká otázky zadluženosti ve vztahu k postavení na trhu práce, zde je zřetelná výrazná vazba mezi nezaměstnaností a zadlužeností, resp. s problémy se splácením dluhů. Více problémů se splácením dluhů mají také rodiny s dětmi, ale nemůžeme říci, že by data naznačovala, že čím více dětí, tím větší problém se splácením. Spíše se v podsouboru rodin s dětmi problémy se splácením dluhů objevují častěji než v domácnostech bez dětí. Velikost výběrového souboru nám bohužel neumožňuje uskutečnit hlubší analýzu vztahů, zda se jedná o rodiny s dětmi, kde nemají živitelé zaměstnání, nebo zda se jedná o rodiny s dětmi předškolního nebo školního věku, zda domácnosti bez dětí nejsou např. domácnosti lidí

v důchodovém věku, kteří se zadlužují méně, protože mají vlastní bydlení a stabilní (i když nevelký) příjem v podobě starobního důchodu apod.

Z hlediska příjmů domácností jich více než polovina ve výběrovém souboru deklaruje obvyklý příjem do 15 000,- Kč. Na příjmově horní straně spektra jsou domácnosti, které uvedli obvyklý příjem ve výši 30 000,- Kč a více (maximální uvedená hodnota činila 55 000,- Kč). Do tohoto uvedlo devět domácností, z nichž pět má jedno nebo dvě děti. Nejtypičtější hodnoty obvyklého příjmu domácností bylo 10 000,- a 20 000,- Kč. V tomto rozmezí se pohybují obvyklé měsíční příjmy nadpoloviční části dotazovaných domácností (33 z 60 dotazovaných domácností). Jejich rozložení podle početnosti přináší následující tabulka, která ukazuje, že v daném středovém pásmu se nalézají v menší míře i domácnosti jednotlivců, ale převládají nejčastěji čtyřčlenné domácnosti, a také několik šestičlenných domácností.

Tabulka č. 16: Rozložení domácností podle početnosti s deklarováním obvyklým příjmem v rozmezí 10 000,- Kč až 20 000,- Kč

Rozložení domácností podle početnosti s deklarováním obvyklým příjmem v rozmezí 10 000,- Kč až 20 000,- Kč					
jednočlenné domácnosti	dvoučlenné domácnosti	tříčlenné domácnosti	čtyřčlenné domácnosti	pětičlenné domácnosti	šestičlenné domácnosti
4	4	6	9	4	6

Zdroj: vlastní šetření

Přítom mezi početností domácnosti a příjmem nepanuje v našem souboru čistá přímá úměra. Ačkoli domácnosti jednotlivců v našem souboru se nalézají spíše u spodní hranice a nedeklarují příjem vyšší než 11 000,- Kč, mezi šestičlennými domácnostmi je obvyklý příjem deklarováný v rozmezí 15 000,- až 20 000,- Kč.

s nevelkými obvyklými příjmy koresponduje i subjektivní pocit dostatečnosti financí k pokrytí potřeb domácnosti, jak ukazuje zjištění otázky na srovnání minimálního potřebného příjmu a reálných příjmů domácnosti.

Tabulka č. 17: Subjektivní porovnání potřebných a reálných příjmů domácností

A jaký je současný <u>skutečný čistý</u> měsíční příjem vaší domácnosti ve srovnání s tímto minimálním příjmem? Ptáme se na disponibilní příjem, bez ohledu na jeho zdroje – příjem ze zaměstnání, sociální dávky a další příjmy. A ptáme se na příjem CELÉ DOMÁCNOSTI, nikoliv jen na příjem respondenta(ky). Zakroužkujte pouze jednu variantu odpovědi.				
O dost vyšší	O něco málo vyšší	Zhruba stejný	O něco málo nižší	O dost nižší
4	3	7	12	34

Zdroj: vlastní šetření

Také na otázku na neočekávaný výdaj ve výši 9 100,- Kč uvedlo 80 % respondentů (tj. 48), že by takovouto částku jejich domácnost nezvládla. Pokud bychom uznali, že deklarované příjmy se blíží příjmům reálným, dojdeme k závěru, že na Osoblažsku řada vícečlenných domácností (včetně šestičlenných) hospodaří s obvyklým příjmem nižším než je průměrný plat v ČR. V této situaci je pochopitelně těžké na základě analýzy příjmů, výdajů a struktury spotřeby identifikovat nepřiměřené výdaje domácností. Není se co divit, že i v příjmově středovém podsouboru se 13 z 33 domácností se potýkalo s problémy se splácením nájemného a/nebo úhrad za energie.

Jednou z mála možností, která se zde rýsuje, je zateplení domů, které na Osoblažsku téměř absentuje (jediným opatřením v této oblasti je výměna oken v některých bytových domech), od kterého lze očekávat úspory na energiích. Je ale otázkou, zda investice, které uspoří energie, se nepromítnou do výše nájemného, které se momentálně v obecních bytech pohybuje na úrovni tzv. sociálního bydlení.

4.3 Brownfields

Brownfields neboli opuštěné plochy, pod-využité plochy, úhory, můžeme definovat jako nevyužívané nebo ekonomicky nedostatečně efektivně využívané plochy. Často se může jednat o zemědělské či vojenské objekty nebo objekty „volně“ stojící v přírodě. Dalším znakem takovýchto budov a ploch jsou nejasné majetkové vztahy.⁵²

Osoblažsko, které je zemědělským regionem již několik desítek, i možná stovek let, má na svém území desítky opuštěných, často zdevastovaných, rozbořených, budov a areálů, které v současné chvíli čím dál tím víc chátrají. Zároveň jsou tyto objekty postiženy nájedzy „sběračů kovů“, kteří mnohdy pod hrozbou úrazu zřícením rozebírané konstrukce zcizovali a odváželi do sběren ke zpeněžení.

Prvním strategickým projektem Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska obsaženým ve Strategickém plánu Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska pro období 2010 – 2020 bylo vytvořit katalog nevyužívaných ploch a objektů (brownfields) v rámci mikroregionu.⁵³ Při oslovení manažerky mikroregionu paní Martiny Jalamasové s požadavkem o poskytnutí tohoto katalogu, resp. přehledu ploch brownfields nám byl zpracovatelům analýzy zaslán dokument, který obsahoval pouze u pěti obcí výčet takovýchto ploch, z nichž pouze jedna obec spadá do analyzovaného území. Dle vyjádření manažerky mikroregionu⁵⁴ je to způsobeno prozatímní nespoluprací, resp. zaneprázdněním starostů jinými povinnostmi při zpracovávání tohoto materiálu. Proto na základě terénního šetření a přímým oslovením starostů přinášíme vlastní přehled ploch brownfields (viz tabulka níže) spolu s označením majitele a možnostmi využití daného objektu či plochy.

⁵² JANKOVÝCH – KIRSCHNER, V. *Klasifikace brownfields*. Disertační práce, březen 2013, str. 9, [online]. [Citováno dne 1. 8. 2013, dostupný na <<http://www.brownfields.cz/wp-content/uploads/2007/11/studie-vjk-vladka-2005.pdf>>]

⁵³ Strategický plán Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska pro období 2010 -2020: *Strategické téma podnikání*, [online]. [Citováno dne 1. 8. 2013, dostupný na <<http://www.mikroregion-osoblazsko.cz/dokumenty/>>]

⁵⁴ Rozhovor ze 17. 7. 2013.

Převážná většina ploch v tabulce jsou objekty a plochy, které sloužily zemědělství a v případě, že jsme se zamysleli nad možnostmi využití těchto ploch, přichází v úvahu opět jen zemědělství, tedy oživení původního účelu, kterému sloužily, popř. by bylo možné některé objekty přebudovat na tzv. podnikatelské inkubátory, tedy plochy s nízkým nájemným o nevelké ploše, kde by si začínající podnikatel vyzkoušel, jaké to je podnikat a mohl by rozjet své podnikání, které by v době rozšiřování mohl přenést jinam, popř. si pronajmout větší plochu. U několika budov pak již existují vize a plány do budoucna, jak tyto budovy využít.

Pro rozvoj regionu a snížení počtu ploch brownfields bychom doporučovali spolupráci s Mikroregionem – Sdružením obcí Osoblažska a pravidelným aktualizováním těchto ploch, kdy ucelený přehled může poskytnout jasné informace potenciálnímu zájemci o investování v tomto kraji. Spolu s tímto bychom odkázali i na projekt financován z evropských fondů, který realizuje CzechInvest pod názvem Národní databáze brownfieldů, která je dostupná na www.brownfieldy.cz, kdy tato webová prezentace obsahuje seznam brownfieldů celé České republiky. Bohužel ale k množství ploch uvedených v následující tabulce č.18 je na těchto webových stránkách uveden pouze jeden⁵⁵ (!) objekt z dané lokality.

⁵⁵ Národní databáze brownfieldů: Seznam brownfieldů, [online]. [Citováno dne 1. 8. 2013, dostupný na <http://www.brownfieldy.cz/seznam-brownfieldu/>]

Tabulka č. 18: Přehled ploch brownfields v jednotlivých obcích

Obec	Brownfields	Majitel	Možnost využití
Osoblaha*****	bývalý objekt pekárny Havlík	soukromá osoba	zpracovatelský průmysl, zemědělský sklad
	zemědělské objekty na Pavlovické ulici	Státní Pozemkový úřad	zemědělská farma, zpracovatelský průmysl, podnikatelský inkubátor
	budova bývalého Úřadu práce na Klášterní ulici*	obec	sociální byty, administrativní budova, zařízení pro poskytování soc. služeb
	objekt starého ředitelství na ulici Pavlovická	soukromá osoba	administrativní budova, hotel s wellness, poskytování soc. služeb
	objekt nového ředitelství na ulici Pavlovická**	obec	administrativní budova, poskytování sociálních služeb, turistická ubytovna
	část kravína na ulici Polská	obec	zpracovatelský průmysl, podnikatelský inkubátor
Dívčí Hrad	areál živočišné výroby VKK v části Sádek	soukromé či právnické osoby	podnikatelský inkubátor, zpracovatelský průmysl, stylové ubytování
	zemědělská stavba na výjezdu z Dívčího Hradu směr Vysoká	soukromá osoba	restaurace, ubytování, poskytování sociálních služeb, podnikatelský inkubátor
	bytové domy v centru obce***	soukromá osoba	byty, sociální byty, turistická ubytovna
Hlinka	zemědělské areály v obci	soukromá osoba, Státní pozemkový úřad	podnikatelské inkubátory, stylové ubytování, zpracovatelský průmysl
	rodinné domy v centru obce****	soukromí majitelé	zpracovatelský průmysl, muzeum, stylová restaurace s ubytováním
	zemědělský areál na Rylovce	soukromý majitel	volnočasové aktivity (paintball)
Slezské Pavlovice	bývalá jatka u hlavní silnice Osoblaha – Sl. Pavlovice	soukromí majitelé	zpracovatelský průmysl, podnikatelský inkubátor, zemědělský areál
	zemědělské objekty v obci	soukromí majitelé	zpracovatelský průmysl, podnikatelský inkubátor, zemědělský areál
	zámeček	soukromí majitel	stylové ubytování s restaurací, podnikatelský inkubátor, muzeum

Zdroj: vlastní pozorování, oslovení starostů; vlastní grafické zpracování; při určení majitelů využito volného náhledu do Katastru nemovitostí na www.cuzk.cz

* v roce 2013 diskuse nad využitím budovy k poskytování soc. služeb – záměr financovat z Integrovaného Operačního Programu (IOP), odloženo na rok 2014 – 2015

** na tento objekt existuje studie k rekonstrukci a využití jako budovy pro lékaře, knihovnu, čítárnu apod.

*** obec v současné době jedná o úvěru u banky a s majitelem bytových domů o odkoupení, rekonstrukci a pronajímání bytů

**** v rámci PS Zaměstnanost a ekonomický rozvoj je myšlenka v následujících letech zřídit z jednoho domu včelařský areál s muzeem, stylovou restaurací a případně i ubytováním

***** Poměrně zajímavým volným objektem je uvolněná budova bývalé mateřské školy v Osoblaze na ulici Hrnčířská 111, který nesplňuje definici brownfieldů, ale je příležitostně a pouze z nepatrné části využíván občanským sdružením Althaiia a místním ochotnickým kroužkem.

4.4 Analýza návrhové části strategických dokumentů regionu

Pro Osoblažsko existují dva základní rozvojové dokumenty. Tím prvním je *Strategický plán rozvoje Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska* z roku 2010, druhým pak *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014*. *Strategický plán rozvoje Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska pro období 2010 – 2020* obsahuje ve své návrhové části (od str. 21) přehled strategických projektů, které na společných jednáních vydefinovala Řídící komise při přípravě dokumentu. Tyto strategické projekty jsou dále rozděleny podle jednotlivých oblastí lidského života do tří skupin: *Podnikání, Lidé, Území*⁵⁶, přičemž návrhová část *Strategického plánu ...* obsahuje návrhy celkem devatenácti projektů, ze kterých je osm zacílených na oblast podnikání. Každý projekt je rozpracován ve strukturované podobě přibližně na jednu stranu. V oblasti podnikání s výjimkou prvního projektu strategický plán nepočítal s možností financování z vlastního rozpočtu obcí, resp. Mikroregionu. Strategický plán připravil jakýsi základní etalon možností rozvoje podnikání v mikroregionu. Vzhledem k rozsahu projektových listů jde skutečně o seznam nápadů než rozpracovaných projektů. S odstupem tří let můžeme konstatovat, že do fáze realizace pokročila více jak polovina projektů, nicméně žádný nebyl dosud dokončen. V následujícím textu přinášíme přehled projektových záměrů a stav, ve kterém se podle našeho šetření nacházejí.

Strategické téma Podnikání

- *Vytvoření katalogu nevyužívaných ploch a objektů (brownfields) v rámci mikroregionu*
 - dle vyjádření manažerky mikroregionu a poskytnutých materiálů obce s mikroregionem na sestavení a aktualizaci nepracují, neexistuje tak relevantní

⁵⁶ Strategický plán Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska pro období 2010 -2020: *Strategické projekty* [online]. [Citováno dne 1. 8. 2013, dostupný na <http://www.mikroregion-osoblazsko.cz/dokumenty/>]

a vypovídající katalog, který by mohl pomoci orientaci potenciálním investorům a podnikatelům.

- *Využití nádražních budov pro účely podnikání a cestovního ruchu* – Podle vyjádření starostky obce Osoblaha však nejsou stále vyřešeny majetkoprávní vztahy a jde někdy spíše, o boj mezi majitelem nádražiček, kterým jsou České dráhy a obcemi.⁵⁷
- *Golfpark Osoblaha* – velmi odvážný projektový záměr, v současné době není realizován a ani o něm není uvažováno.
- *Sportovně relaxační centrum* – v popisu projektu bylo uvažováno v první řadě o využití budovy MŠ v Osoblaze po přestěhování MŠ do budovy základní školy. MŠ byla přestěhována, nicméně o sportovně relaxačním centru v této budově, jako v budovách dále zmíněných, není uvažováno. Velkou roli, tak jako v předešlém projektovém záměru hrají finance.
- *Využití zámku ve Slezských Rudolticích* – jelikož na toto území nesahá rozsah situační analýzy, je možné konstatovat, že dle webových stránek obce Slezské Rudoltice se na zámku nachází 2 apartmány o celkové kapacitě 12 osob. Cenově se ubytování pohybuje od 125,-Kč – 250,-Kč dle počtu ubytovaných hostů/noc. Je tedy možné konstatovat, že tento projektový záměr byl realizován úspěšně.
- *Výroba a využití ekopaliv* – dle popisu projektového záměru byl vytipován objekt v Osoblaze. K realizaci projektu zatím nedošlo.
- *Spolupráce místních škol a podniků* – na základě vyjádření respondentů a podnikatelů nebylo možné realizaci projektu nějak dokladovat.
- *Využití zámku v Dívčím Hradu* – z důvodu nevyřešených majetkoprávních vztahů není možná realizace projektového záměru.

⁵⁷ Někdy má tento boj lehce komediální nádech, např. když po přibližně ročním úsilí starosta obce Třemešné jako velký úspěch získal klíče od toalet, které obec na vlastní náklady chtěla spravit a provozovat.

Strategické téma Lidé

- *Komunitní plán sociálních služeb* – projektový záměr splněn, od roku 2008 se komunitně plánuje na Osoblažsku, od 4/2011 podpořeno komunitní plánování finančními prostředky z OP LZZ.
- *Obnova kulturních památek* – projektové záměry v režii obcí, ve kterých se památky nacházejí.
- *Obnova a výstavba objektů občanské vybavenosti* – projektový záměr je realizován na základě výzev MAS Krnovsko, popř. z jiných finančních zdrojů. Každá obec již obnovila vybavení ve svých objektech. V budoucnosti jsou zamýšleny opravy a výstavba budovy pro poskytování sociálních služeb a návazných aktivit (Osoblaha, Slezské Pavlovice, Dívčí Hrad)
- *Zkvalitnění zdravotnických služeb* – v současné chvíli projekt nerealizován.
- *Kurzy center volného času* – kurzy pořádány spíše nahodile a ojediněle na základě poptávky, není ale zaměřeno na potřebné cílové skupiny.

Strategické téma Území

V tomto strategickém tématu se hovoří o celkem 6 projektových záměrech, které se zaměřují na odpadové hospodářství, opravy místních komunikací či na protipovodňová opatření. Tato opatření jsou v některých obcích realizována více, v některých méně s ohledem na potřebnost tohoto opatření v dané obci.

Druhým strategickým dokumentem sociálního rozvoje na Osoblažsku je *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014*, který vychází z procesu komunitního plánování. Uvedený dokument byl již komentován v předešlém textu. Vzhledem k tomu, že část výzkumného týmu se na vzniku tohoto dokumentu buď přímo autorsky, nebo nepřímou konzultačně podílela, může být jeho kritické zhodnocení problematičtější. Nicméně z odstupu a se zkušeností s jinými komunitními plány (v jiných obcích a regionech) lze

označit návrhovou část za konkrétní a realistickou a celkovou úroveň plánu jako solidní. Nejslabším článkem plánu je analytická část opírající se o dotazníková šetření, která byla dělána spíše živelně a intuitivně bez systematictějších metodických úvah o reprezentativitě, a tak se někdy vyhodnocení nechalo zlákat zdáním exaktnosti, které statistická analýzy dodává datům, jejichž samotná reprezentativita je sporná. Nicméně základní intuice tvůrců stanovit si kvóty ohledně věku, pohlavní a složení domácnosti lze označit za vykročení správným směrem. Jde v zásadě o jediný kvantitativní nástroj zjišťování potřeb obyvatel regionu. Obsažené SWOT analýzy by si zajisté zasloužily komentáře a stávající plán by měl obsahovat i srovnání s minulým komunitním plánem.

4.5 Inventarizace a popis současných klíčových firem a zaměstnavatelů v regionu

Přehled významných zaměstnavatelé v regionu jsme představili ve druhé části závěrečné zprávy. Na tomto místě bychom věnovali pozornost několika nejdůležitějším včetně problematiky útlumu aktivit jednoho z nich. Zdaleka největším zaměstnavatelem na území Osoblažska je strojní výroba ing. Jan Bacho v Dívčím Hradě, která zaměstnává 80 pracovníků. Další „velcí“ zaměstnavatelé nejsou typické soukromé firmy, ale obecní, resp. státní instituce sídlící v Osoblaze: Domov pro seniory (38 zaměstnanců), Základní a Mateřská škola (33 zaměstnanců) a obec Osoblaha (30 zaměstnanců). Teprve za nimi najdeme další soukromé firmy podnikající v pro Osoblažsko typickém odvětví – zemědělství. Jsou to statky ing. Josefa Vendolského (24 zaměstnanců) a ing. Školy (18 zaměstnanců).

Firma Jan Bacho přemístila výrobu z Krnova do Dívčího Hradu v roce 2000.⁵⁸ Klíčovým faktorem přesunutí výroby do regionu byla možnost levných a vyhovujících výrobních prostor. Největším negativem podnikání v regionu se ukázal nedostatek dostatečně kompetentní pracovní síly. Zpočátku po příchodu na Osoblažsko zaměstnávala firma především místní obyvatele. Tato firemní politika narazila na problémy s kvalifikovaností

⁵⁸ Většina informací byla získána z rozhovoru s majitelem firmy 2. 7. 2013.

a obecněji nezaměstnatelností obyvatel. Postupem času musela firma začít dovážet pracovníky odjinud, především z Krnova. Objem těchto pracovních sil tvoří přibližně 2/3 zaměstnanců. Jako největší bariéru vlastní podnikatelské činnosti respondent uvedl velmi nízkou kvalifikaci potenciálních zaměstnanců v regionu. Jedná se přitom o kvalifikaci v dělnických profesích bez potřeby maturitního studia, v tomto případě ve strojařině. Majitel firmy klade důraz na potřebu změn ve středním školství. Učňovské školství bylo podle jeho názoru rozbito a ukazuje se jako potřebné jej znovu obnovit. Firma delší dobu spolupracuje s regionální střední školou, která nabízí učební obor automechanik, v rámci praxí. Se zaměstnáváním Romů nemá negativní zkušenosti. Podle vlastních zkušeností v práci fungují stejně jako „bílí“. Ani krádeže kovu v podniku, které podnik zaměřený na kovovýrobu pronásledují, nejsou podle majitelů romskou záležitostí, ale jednoznačně záležitostí neromských pracovníků nebo dokonce místních neromských „gangů“.

Skutečnost, že firma nenašla na Osoblažsku dostatečně kvalifikovanou pracovní sílu a pravděpodobně i dostatečné množství rekvalifikovatelných pracovníků vedlo k tomu, že zaměstnává většinu pracovníků odjinud. Také skutečnost, že v Dívčím Hradě není oficiální sídlo firmy, ale pouze provozovna vede k tomu, že většina daňových transferů z podnikání do rozpočtu obce jde mimo region.⁵⁹ Firma neplánuje odchod z regionu, a proto z hlediska jeho

⁵⁹ Daně jsou příjmy veřejných rozpočtů. Veřejných rozpočtů je však celá řada a musí být tedy určeno - a to zákonem - které daně do kterých veřejných rozpočtů plynou, resp. jaká část jednotlivých daní je příjmem toho kterého rozpočtu.

Rozpočtové určení se mění podle územní organizace státu, změn v úkolech územních samosprávných celků apod. Současné rozpočtové určení daní je upraveno následujícím způsobem:

1. příjmem státního rozpočtu jsou veškeré daně, pokud není stanoveno jinak,
2. příjmem rozpočtů krajů je:
 - a) podíl na 3,1 % celostátního výnosu daně z přidané hodnoty,
 - b) podíl na 3,1 % celostátního výnosu daně (resp. záloh na daň) z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a funkčních požitků, odváděné zaměstnavatelem jako plátcem daně,
 - c) podíl na 3,1 % celostátního výnosu daně z příjmů fyzických osob vybírané srážkou podle zvláštní sazby,
 - d) podíl na 3,1 % ze 60 % celostátního výnosu daně (resp. záloh na daň) z příjmů fyzických osob sníženého o výnosy uvedené ad b) a c),
 - e) podíl na 3,1 % celostátního výnosu daně z příjmů právnických osob (vyjma případů, kdy poplatníkem je obec nebo kraj),
 - f) daň z příjmů právnických osob v případech, kdy poplatníkem je příslušný kraj (s výjimkou daně vybírané srážkou podle zvláštních předpisů). Příjmem obce však není úhrada dodatečně vyměřené daně

socioekonomického rozvoje představuje stále pro region potenciál, který je zatím využitý jen částečně.

Jedním z nejvýznamnějších poskytovatelů sociálních služeb a zároveň jedním z největších zaměstnavatelů na Osoblažsku je Domov pro seniory Osoblaha, příspěvková organizace, jehož zřizovatelem je od roku 1991 obec Osoblaha. Zařízení prošlo v letech 1996 a 1997 rozsáhlou rekonstrukcí, díky které jeho kapacita zvedla na 77 lůžek. Domov pro seniory Osoblaha, poskytuje pobytovou péči uživatelům na základě registrace dle § 49 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (domov pro seniory). Jedná se o pobytovou sociální službu, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností, a to zejména z důvodu vyššího věku, které potřebují pravidelnou pomoc v oblasti soběstačnosti a osobní péče. Vzhledem ke skutečnosti, že těmto osobám jejich nepříznivá sociální situace nedovoluje žít ve vlastním domácím prostředí, je jim v domově pro seniory zajištěna komplexní péče, jejímž cílem je nahradit uživatelů služby jejich domácí prostředí. Budova je v majetku obce Osoblaha a zařízení ji využívá na základě smlouvy výpůjčce mezi službou a obcí. Dle sdělení

správce daně na základě jeho zjištění ani příslušenství daně; daň dodatečně vyměřená na základě dodatečného daňového přiznání podaného krajem jeho příjmem však je.

Podíly jednotlivých krajů jsou stanoveny zákonem,

3. příjmem rozpočtu obcí je:

- a) výnos daně z nemovitostí, příjemcem je ta obec, na jejímž území se nemovitost nachází,
- b) podíl na 20,59 % celostátního výnosu daně z přidané hodnoty, daně z příjmů fyzických osob [kromě případů uvedených ad c)] a daně z příjmů právnických osob (kromě případů, kdy poplatníkem je obec nebo kraj),
- c) 30 % výnosu záloh na daň z příjmů těch fyzických osob, které mají na území obce bydliště ke dni jejich splatnosti, a výnosu daně (vyrovnání a dodatečně přiznaná nebo dodatečně vyměřená daň) z příjmů fyzických osob, které měly na území obce bydliště k poslednímu dni zdaňovacího období, s výjimkou daně vybírané srážkou podle zvláštní sazby daně a s výjimkou daně (záloh na daň) z příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků, srážených a odváděných plátcem daně (Plátce DPFO),
- d) podíl na 1,5 % celostátního výnosu daně (resp. záloh na daň) z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a z funkčních požitků, odváděné zaměstnavatelem jako plátcem daně z příjmů (s výjimkou daně vybírané srážkou podle zvláštní sazby),
- e) daň z příjmů právnických osob v případech, kdy poplatníkem DPFO je obec, kromě příslušenství daně. Příjmem obce však není úhrada dodatečně vyměřené daně (Dodatečné vyměření daně) správce daně na základě jeho zjištění, daň dodatečně vyměřená na základě dodatečného daňového přiznání podaného obcí jejím příjmem je.

Podíl každé obce je závislý na počtu obyvatel a příslušnosti obce do konkrétní velikostní kategorie,

4. příjmem Státního fondu dopravní infrastruktury je:

- a) celostátní výnos daně silniční,
 - b) 20 % celostátního výnosu spotřební daně z minerálních olejů.
- (zdroj: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=157&typ=r&levelid=DA_408.HTM) (cit. dne 30. 7. 2013)

ředitelky⁶⁰ zařízení náklady na údržbu a investice musí organizace hradit ze svého rozpočtu (např. výměna oken, ČOV), zastupitelstvo na provoz z důvodu nedostatku finančních prostředků rovněž nepřispívá. Tato situace má za následek, že vedení domova musí přednostně řešit nezbytné investiční akce a na zvyšování kvality služby nezbyvá dostatek peněz. Starostka obce uvádí⁶¹, že vedení obce se v minulosti pokoušelo o převod zařízení do zřizovatelské působnosti Moravskoslezského kraje, ale jeho žádosti nebylo ze strany kraje vyhověno. Nedostatek finančních prostředků ze strany zřizovatele příspěvkové organizace Domov pro Seniory Osoblaha s sebou může do budoucna přinést řadu rizik jak pro uživatele služby, tak pro její zaměstnance, včetně možného omezení či dokonce zrušení služby. Rovněž je nutné mít v patrnosti, že více jak šedesát klientů služby nepochází z Osoblaha, ale z okolních i vzdálených obcí a měst, jako je například Ostrava či Praha.⁶² Špatná dopravní dostupnost regionu může navíc sehrát negativní roli v rámci rozhodování případných zájemců o službu a jejich rodinných příslušníků. Dalším alarmujícím faktem je skutečnost, že čím dál více přibývá zájemců o službu, kteří jsou insolventní, a v případě jejich umístění je nutno náklady na jejich pobyt pokrývat z rozpočtu zařízení⁶³.

Jako jedno z možných řešení předcházení zmíněných rizik nabízíme alternativu registrace a provozování dalších sociálních služeb pro cílovou skupinu seniorů. V Domově pro seniory Osoblaha se v současné době nachází několik uživatelů služby, kteří jsou závislí na alkoholu a sociální práce s nimi obnáší řadu komplikací jak pro zaměstnance služby, tak pro ostatní uživatele služby.⁶⁴ Možným řešením dané situace je registrace sociální služby domov se zvláštním režimem podle § 50 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a § 16

⁶⁰ Řízený rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou Domova pro seniory Osoblaha dne 8. 7. 2013.

⁶¹ Telefonický rozhovor Miroslava Piláta se starostkou obce dne 31. 7. 2013.

⁶² Telefonický rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou zařízení dne 31. 7. 2013.

⁶³ Řízený rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou Domova pro seniory Osoblaha dne 8. 7. 2013.

⁶⁴ Názory zaměstnanců Domova pro seniory Osoblaha, příspěvkové organizace, prezentované sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách na pravidelných supervizních setkáních vedených supervizorem Miroslavem Pilátem, které jsou uveřejněny s jejich souhlasem.

vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádění některá ustanovení zákona o sociálních službách. Podle zmíněných ustanovení se v domovech se zvláštním režimem poskytují pobytové služby osobám se specifickými potřebami, které vyplývají z jejich onemocnění. Jedná se o osoby, které mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění nebo závislosti na návykových látkách, a o osoby se stařeckou demencí, Alzheimerovou demencí a ostatními typy demencí, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Režim těchto zařízení je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob. Registrovaných sociálních služeb domov se zvláštním režimem je v České republice nedostatek, zřejmě z důvodu náročnosti práce s touto klientelou. Registrací a poskytováním zmíněné služby v rámci Domova pro seniory Osoblaha a vytvořením samostatného oddělení pro uživatele této služby by mohlo dojít k vyřešení problematické situace se stávajícími uživateli závislými na alkoholu a získání dalších uživatelů cílové skupiny.

Dalším možným řešením je registrace odlehčovací služby podle § 44 zákona č. zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a § 10 vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádění některá ustanovení zákona o sociálních službách. Jedná se o sociální službu, které je v současné době velmi žádaná. Odlehčovací služby mohou být poskytovány ve formě terénních, ambulantních nebo pobytových služeb. Tato služba je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, o které je jinak pečováno rodinou či jinými osobami v jejich přirozeném sociálním prostředí. Cílem této služby je pečující osobě umožnit nezbytný odpočinek. Služba je poskytována na přechodnou dobu, která zpravidla nepřesahuje dobu tří měsíců v jednom kalendářním roce.

Výsledky dotazníkových šetření vybízejí k dalšímu řešení, a to k registraci pečovatelské služby podle § 40 zákona č. zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a § 6 vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádění některá ustanovení zákona o sociálních službách., kterou občané v regionu postrádají. Pečovatelská služba je tradiční sociální službou, která byla

v našich zemích poskytována ještě před rokem 1989 na základě tehdejší platné právní úpravy, a která je jako terénní nebo ambulantní služba poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení a rodinám s dětmi, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Pečovatelskou službou jsou zajišťovány jednotlivé úkony, kterými se zabezpečuje potřebná péče o osobu, její výživu a domácnost, v předem dohodnutém časovém úseku, a to zejména v domácnostech osob nebo v zařízeních sociálních služeb jako jsou například centra denních služeb. Dle sdělení ředitelky Domova pro seniory Osoblaha⁶⁵ bývalé vedení domova o registraci pečovatelské služby uvažovalo, ale vzhledem ke skutečnosti, že by bylo v případě zaregistrování nové sociální služby vést veškeré agendy dvakrát a vypracovat a naplňovat dvoje standardy kvality sociálních služeb od této myšlenky ustoupilo. Vzhledem ke skutečnosti, že ve výše zmíněných dotazníkových šetřeních že většina respondentů (50,4%) odmítá za pečovatelskou službu platit, naopak 25% dotázaných jsou ochotny za tuto službu zaplatit v rozmezí od 500,- do 1.000,-Kč měsíčně, se ředitelka zařízení domnívá⁶⁶, že občané Osoblažska by vzhledem k předpokládaným žádaným úkonům (odběr obědů a dovoz léků) spíše preferovali služby asistenta sociální péče. V případě registrace pečovatelské služby by tuto službu chtěla ředitelka doplnit o ošetrovatelské služby.

Jak z výše uvedeného a rozhovoru s ředitelkou⁶⁷ vyplývá, současná finanční situace Domova pro seniory Osoblaha neumožňuje nárůst pracovníků v sociálních službách, který by umožnil zkvalitnění péče o uživatele vyšší mírou individuálního přístupu k nim. Dle názoru sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách⁶⁸ malý počet zaměstnanců neumožňuje doprovázet uživatele služby, kteří doprovod potřebují, mimo zařízení tak, aby mohli využívat

⁶⁵ Řízený rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou Domova pro seniory Osoblaha dne 8. 7. 2013.

⁶⁶ Řízený rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou Domova pro seniory Osoblaha dne 8. 7. 2013.

⁶⁷ Řízený rozhovor Miroslava Piláta s ředitelkou Domova pro seniory Osoblaha dne 8. 7. 2013.

⁶⁸ Názory zaměstnanců Domova pro seniory Osoblaha, příspěvkové organizace, prezentované sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách na jednání dne 3. 7. 2013, které předcházelo superviznímu setkání vedeném supervizorem Miroslavem Pilátem, které jsou zveřejňovány s jejich souhlasem.

místních sítí služeb a nabídky sportovních a kulturních akcí. Možným řešením této situace je angažování dobrovolníků pro práci se seniory prostřednictvím nejbližšího dobrovolnického centra anebo využití institutu veřejně prospěšných prací. Veřejně prospěšné práce jsou podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti časově omezené pracovní příležitosti vytvořené především pro obtížně umístitelné a dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání evidované ÚP. Tato místa vytváří zaměstnavatel na základě písemné dohody s ÚP ke krátkodobému pracovnímu umístění uchazeče o zaměstnání, nejdéle však na dobu dvanácti po sobě následujících měsíců ode dne sjednaného nástupu uchazeče o zaměstnání do pracovního poměru. Finanční příspěvek na úhradu mzdových nákladů zaměstnance, který byl veden v evidenci ÚP, na takto vytvořeném místě může být zaměstnavateli poskytován až do výše skutečných mzdových nákladů, včetně sociálního a zdravotního pojištění. Tohoto institutu obec Osoblaha již využívá. Z rozhovoru s pracovníky veřejně prospěšných prací v Osoblaze⁶⁹ jednoznačně vyplynulo, že možnost pracovat v domově pro seniory jako průvodce uživatelů služby považují za atraktivní nabídku předmětu činnosti veřejně prospěšných prací.

V případě realizace navrhovaných řešení v oblasti sociálních služeb pro seniory doporučujeme v rámci analýz potřeb uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb komunitního plánování sociálních služeb či jiného sociologického výzkumu na Osoblažsku zjistit poptávku po zmíněných službách formou reprezentativního šetření.

Osoblažsko na vlastní kůži pocítilo útlum podnikatelských aktivit nejen formou zrušení státního statku na počátku 90. let 20. století. Asi nejcitelnější změnou z hlediska zaměstnanosti na Osoblažsku byl odchod firmy Havlík Opal spol. s r. o., výrobce tyčinek a výrobce pečiva, která zaměstnávala přes 30 pracovníků, což by ji řadilo na druhé místo za

⁶⁹ Rozhovor Miroslava Piláta se dvěma pracovníky veřejně prospěšných prací na náměstí v Osoblaze dne 3. 7. 2013.

strojn \acute{y} v \acute{y} robou v D \acute{y} v \acute{c} ím Hrad \acute{e} .⁷⁰ Vzhledem k tomu, že pekárna Havl \acute{y} k zam \acute{e} stnávala p \acute{r} edevš \acute{y} m lidi z lokality, protože pro práci ve v \acute{y} rob \acute{e} pečiva je relativně snadná rekvalifikovatelnost, šlo možná z pohledu zam \acute{e} stnanosti o firmu stejně v \acute{y} znamnou. Nárůst i útlum aktivit této firmy lze považovat za symptomatické pro Osoblažsko jako takové, neboť se v něm projevují jak p \acute{r} íležitosti a kladné stránky pro rozvoj ekonomických aktivit (p \acute{r} íhodná cena nemovitostí, relativně vybavené brownfieldy) tak největší bariéry (p \acute{r} edevš \acute{y} m dopravní obslužnost, v menší míře nedostatečná technická infrastruktura regionu jako celku).

Ing. Havl \acute{y} k v p \acute{r} ub \acute{e} hu tzv. malé privatizace zakoupil mimo jiných pekáren také pekárnu v Osoblaze. Majitelem do té byla Ostravská pekárna a cukrárna. Zařízení bylo v pekárně zastaralé, byla provedena technologická rekonstrukce (nap \acute{r} . byla pořízena pec -parnička) a nový vozový park – celkem 3 auta. Po pěti letech ale zjistili, že se pekárna v osoblažském regionu téměř neuživí, protože režijní náklady spojené s v \acute{y} robou a p \acute{r} edevš \acute{y} m dopravou pohltily veškerý zisk, kdy nepomáhalo ani rozšíření sortimentu. Rovněž zde na Osoblažsku je slabá kupní síla, kdy kapacita pekárny p \acute{r} evyšovala mnohonásobně odb \acute{e} r pečiva.

„...režie spojená tady s tou distribucí a v \acute{y} robou byla tak velká, že to pohltilo veškerý zisk a ještě jsme byli v mínusu. Ani rozšíření sortimentu nepomáhalo. Když vám řeknu, že tady ty osady nebo obce si objednali na jeden den čtyři, pět chlebů a konkrétně dvacetšest rohlíků. Takže se rozváželo a z toho bylo nula nula nic, a aby se to uživilo, tak ten pekařský v \acute{y} robek měl být podstatně dražší, než byl, a to se nedalo. Ta kupní síla je tady slabá a v té době začínala ta obrovská nezam \acute{e} stnanost, protože statky skončily...“⁷¹

Hledal se proto náhradní program. Postupně se tak p \acute{r} ešlo na v \acute{y} robou trvanlivého pečiva – s \acute{y} rových tyčinek, které byly do té doby jen okrajovou v \acute{y} robou. V p \acute{r} ub \acute{e} hu roku a půl začala pekárna s novým sortimentem v \acute{y} d \acute{e} lávat a nastal spíš opačný problém s limity rozvoje

⁷⁰ Informace čerpány p \acute{r} edevš \acute{y} m z rozhovoru s majitelem firmy dne 17. 7. 2013.

⁷¹ Polostrukturovaný rozhovor s majitelem firmy dne 17. 7. 2013.

podniku. Problémem byla v té době technická infrastruktura - plyn a kanalizace, které v obci chybí.

„Tady není plyn, tady není kanalizace v obci, tady nejsou sítě žádné udělané... Se nechci opakovat, ale Bohem zapomenutý kraj, jak se říkalo, tak tady platí na 100%, tzn. že všechno se Vám prodražovalo. To co jinde automaticky ty služby máte, ty sítě hlavně, tak tady když žumpu vyvezete za šest tisíc nebo za tři tisíce, tak za měsíc to máte třicet, čtyřicet tisíc. To jsou režie, které nikde jinde nemáte, jenom tady. Samozřejmě tu nemáte ani plyn a elektřina byla podstatně dražší než plyn.“⁷²

Po zvyšování produkce sýrových tyčinek nastal ale problém s rozšiřováním výroby a kapacitou objektu, kde i přes přístavbu nové expedice nebyly prostory dostatečné – nebyl to provoz, který by majitele uspokojoval. Před pěti lety proto firma zakoupila pekárnu v Bruntále od pekárny Penam, zrekonstruovala a přesunula sem v roce 2010 veškerou výrobu. Pekárna v Osoblaze byla zrušena. Jedním z podstatných důvodů přemístění byla ale také dopravní obslužnost stávajícího provozu v Osoblaze, a to jak z pohledu dopravy pracovníků (*„Když jede autobus jen několikrát denně, tak jak mají lidé pendlovat...“*), tak z pohledu distribuce výrobků (*„S distribucí jsme měli problémy. Tady se musí sólo jet a sólo naložit. Cesty jsou teď jen trochu zalepené a zastříkané a za měsíc to bude zase zpátky stejné...“*)⁷³ Ačkoli byla pekárna v Osoblaze zrušena, pro většinu pracovníků, kteří měli zájem přejít do Bruntálu, byla pracovní místa zachována. Zaměstnavatel jim postupně našel v Bruntále i bydlení. Z hlediska osobního života tak ukončení výroby v Osoblaze nemuselo nutně znamenat velkou ztrátu, z pohledu regionu však nepochybně ano, neboť byla posílána pracovní migrace mimo region.

⁷² Polostrukturovaný rozhovor s majitelem firmy dne 17. 7. 2013.

⁷³ Polostrukturovaný rozhovor s majitelem firmy dne 17. 7. 2013.

4.6 Přípravované podnikatelské aktivity a návrhy možných podnikatelských aktivit

Podnikatelské záměry nejsou většinou veřejně známou záležitostí. Dozvědět se o nich lze obvykle až ve fázi jejich realizace. Nicméně pracovní skupina Zaměstnanost a ekonomický rozvoj Lokálního partnerství představuje nejlepší možnou platformu detekce připravovaných aktivit i podnikatelských záměrů, neboť sdružuje zainteresované a kompetentní osoby z řad zastupitelů, podnikatelů, pracovníků ve veřejné správě apod. V průběhu výzkumu byl ve spolupráci s touto pracovní skupinou k rozhovorům s podnikateli zařazen také seznam třinácti možných podnikatelských záměrů, které byly na platformě pracovní skupiny vytipovány na základě diskuse předchozích rozvojových dokumentů, předešlých jednání a debat o konkrétních podnikatelských záměrech v rámci pracovní skupiny i v rámci širšího okruhu zainteresované veřejnosti včetně členů výzkumného týmu, které by mohli být na Osoblažsku perspektivní. Součástí polostrukturovaných rozhovorů s podnikateli se stalo hodnocení jednotlivých záměrů na čtyřbodové, resp. pětibodové škála, přičemž hodnota jedna znamenala hodnocení rozhodně ano (maximální podpora podnikatelského záměru), hodnota čtyři rozhodně ne (minimální podpora podnikatelského záměru) a pátou možností byla odpověď nevím. Vzhledem k tomu, že hodnocení možných podnikatelských záměrů samotnými podnikateli jakož i formulace těchto záměrů vzniklo až v průběhu výzkumu, když bylo několik rozhovorů již uskutečněno, stalo se součástí rozhovoru s osmi z celkově patnácti podnikatelů. Následující tabulka přináší přehled a pořadí jednotlivých záměrů.

Tabulka č. 19: Vyhodnocení možných podnikatelských záměrů podnikateli působícími na Osoblažsku

Název záměru	Pořadí	Aritmetický průměr	Modus
Využití nádražních budov k cestovnímu ruchu	1	1,3	1
Pekárna	2	1,57	1
Odlehčovací služba (soc. služby)	3	1,7	1; 2
Konzervárna	4	1,83	2
Využití parků a sportovních areálů k rozšíření služeb v cestovním ruchu	5	1,9	1; 2
Agroturistika	5	1,9	1; 2
Pečené (ovocné a bylinné) čaje	6	2,2	2; 3; 5
Manikúra, pedikúra	6	2,2	1; 2
Živočišná výroba v zemědělství	6	2,2	2; 5
Pěstírna hub	7	2,42	1
Výroba ekopaliv (peletárna apod.)	8	2,6	2
Lahůdkářství	9	2,9	4
Multifunkční areál (Ubytování, stravování, wellnes)	10	3	3

Zdroj: vlastní šetření

Při vyhodnocování odpovědí je třeba přihlížet nejen k aritmetickému průměru, ale také modusu a případně rozptylu (varianci) odpovědí. Pořadí určené pouhým průměrem může být zavádějící, protože nezohledňuje např. rozpornost odpovědí (jestliže nějakému záměru část podnikatelů extrémně věří a druhá část extrémně nevěří, podle průměru půjde o nevýrazný nikoli kontroverzní záměr), je deformován extrémními případy apod. Celkově výsledky hodnocení podnikatelů nepřímo podporují výše uvedený závěr o perspektivnosti tří oblastí

rozvoje identifikovaných ve třetí části této zprávy. Na prvním místě je oblast turistického ruchu, na třetím oblast sociálních služeb a na čtvrtém oblast zpracovatelské technologie zemědělských produktů. Vysoké hodnocení (druhou příčku) ze strany podnikatelů získal i podnikatelský záměr na znovuzřízení pekárny, která byla z výše uvedených důvodů zrušena, resp. přemístěna mimo region.

V současné chvíli existuje v rámci příslušné pracovní skupiny lokálního partnerství relativně rozpracovaný podnikatelský záměr na novou pekárnu s rozpočtem na provoz, opřeny o jednoduchou, ale věcnou analýzu regionálního trhu.⁷⁴ Pekárna vyžaduje větší vynaložení investičních prostředků a proto je tato myšlenka realizovatelná až v roce 2015. Hodnocení tohoto podnikatelského záměru někdejší provozovatelem osoblažské pekárny není skeptické, ačkoli sám výrobu z výše uvedených důvodů přemístil. Podle něj *„Pekárna by tu třeba hrála svou roli, ale není to na zisk.“*⁷⁵ Je zřejmé, že projekt nové osoblažské pekárny je vhodným pro sociální podnik, kterému jde v první řadě o to vytvořit pracovní místa a podílet se na tvorbě udržitelného ekonomického prostředí. Mezi členy pracovní skupiny lokálního partnerství se objevily i návrhy propojit pekárnu s aktivitami v oblasti cestovního ruchu. Nezávisle na jednání pracovní skupiny se lze setkat s obdobným názorem také mezi podnikateli (*„Já bych se tu pekárnu pokusil/a propojit s turismem...“* (podnikatel/ka z regionu)). Vedle problematické ziskovosti bude muset pekárna najít vhodného „manažera“, který by její činnost vedl a rozvíjel. Tento poměrně jednoduchý motiv představuje pro uskutečnění daného záměru poměrně reálné ohrožení. Sociální podnikání je jako každé podnikání tvůrčí činnost, kterou lze jen obtížně řídit „úředně“. Vzhledem k tomu, že pravděpodobným zřizovatelem pekárny bude obecní o. p. s. Osoblažský cech, lze v otázce hledání využít pobídkového potenciálu obcí (viz níže). Limity rozvoje provozu, na které

⁷⁴ Návrh byl prezentován na setkání pracovní skupiny 27. 5. 2013, kterého se účastnili také členové výzkumného týmu.

⁷⁵ Polostrukturovaný rozhovor s majitelem firmy dne 17. 7. 2013.

narazil někdejší provozovatel pekárny, naznačují, že těžištěm výroby by neměla být masová produkce.

V oblasti turistického ruchu se podnikatelům jako nejlepší jeví využití nádražíček osoblažské úzkokolejky. Tento projektový záměr se objevil již ve strategickém plánu mikroregionu z roku 2010, ale dosud daleko nepokročil. Největšími bariérami se zdá být jednání s Českými drahami, vedená jednotlivými obcemi. Situace je o to komplikovanější, že některá nádražíčka nesou název obce, ale na jejím katastrálním území neleží. (např. Dívčí Hrad) Jako efektivnější postup se jeví nalézt platformu, která by zatím roztříštěná jednání koncentrovala, systematizovala a zjednodušila. Nově založená o. p. s. Osoblažský cech by mohla být takovou platformou. Příležitost pro to vytváří také projektový záměr pracovní skupiny zaměstnanost na vybudování tzv. Agentury na zážitky. V tomto projektovém záměru jde o nákup sportovního a outdoorového vybavení a vybavení pro paintball. Spolu s tímto by byly navázány kontakty s místními organizacemi, kde by mohly být prováděny různé volnočasové aktivity spolu s majiteli ubytovacích kapacit a dalšími podnikateli v oblasti cestovního ruchu. V rámci této agentury by vzniklo 1 dlouhodobé pracovní místo a 3 sezónní, byly by vytvořeny fakultativní výlety pro návštěvníky regionu spolu s balíčky programů volnočasových aktivit, turistických míst a památek apod. Dlouhodobé pracovní místo „manažera“ agentury vytváří pracovní kapacitu potřebnou pro rozvíjení systematické činnosti směřující k využívání nádražíček. Z analýzy typických návštěvníků regionu je zřejmé, že agentura by měla rozvíjet program vhodný pro rodiny s dětmi (viz část 3 této zprávy). Agentura by mohla vyjít vstříc deklarovaným potřebám kulturního a společenského vyžití identifikovaným v uskutečněném dotazníkovém šetření. Projektový záměr je ve vysoké fázi rozpracovanosti. Realizátorem je nově založená o. p. s. Osoblažský cech. záměr je směřován do výzvy B7 ESF Lidské zdroje a zaměstnanost. V září by měla být žádost hotová, v listopadu zasedá hodnotící komise

a v prosinci 2013 výběrová komise. V případě úspěchu projektu jej bude možné spustit od března 2014.

Aktivity v oblasti cestovního ruchu nejsou připravované pouze na úrovni veřejné politiky. Vstříc podnikatelským záměrům jednotlivců jde dotační titul MASKy na budování ubytovacích prostor, přičemž z rozhovorů s komunikačními partnery vyplývá, že spatřují zákaznický potenciál i v polských návštěvnických regionu.⁷⁶

Na Osoblažsku už také funguje několik menších podniků zaměřených na agroturistiku. Rozhovor s majiteli a provozovateli jednoho z nich, který je de facto v počátcích identifikoval cílenou snahu o „*Podporu řemesel v kraji a zvýšení turistického ruchu*“.⁷⁷ Aktivity provozovatelů mají poměrně blízko k idejím sociálního podnikání. V celku činností spjatých s provozem jejich podniku v lokalitě je těžko rozlišit, co je dobrovolnická činnost pro místní společenství, co je volnočasová aktivita a co realizace podnikatelského záměru. Komunikační partneři se podle vlastních slov v rozvoji cestovního ruchu v regionu snaží spolupracovat s ostatními zainteresovanými subjekty. Určitou dohodu o propojení klientely dojednávají s provozovateli úzkokolejky, na svých stránkách a na facebooku propagují další regionální firmy zaměřené na turistický ruch, spoluzakládali organizaci pro rozvoj cyklistiky v regionu. „*My totiž sebe nechápejme jako konkurenci. Propagujeme na svých stránkách i jiné firmy, které dělají podobné věci. Propagujeme akce ostatních.*“

Také u těchto tyto komunikačních partnerů hrála důležitou roli cena nemovitostí, i když impulzem pro příchod do regionu nebyl ani tak podnikatelský záměr, jako cena nemovitosti k bydlení v environmentálně hodnotném území. Teprve následně spatřili komunikační partneři potenciál pro rozvoj vlastního podnikání v oblasti cestovního ruchu, jak o tom svědčí v různých kontextech zmiňované zkušenosti se zájmem o služby pro turisty: „*Ono to i vzniklo částečně tak, že se tady nějací ti cyklisté zastavovali s dotazem...*“, „*Zastavili nás jedni lidi,*

⁷⁶ Rozhovor vedený 29. 5. 2013 Dušanem Janákem s komunikačním partnerem připravujícím podnikatelský záměr 29. 5. 2013.

⁷⁷ Rozhovor 1. 7. 2013 vedl Dušan Janák.

kteří si říkali, že si tady otevřou přes léto stánek. Všimli si jako my, že je tady spousta cyklistů, kteří nemají co jíst, co pít a kde spát.“ Ačkoli provozovatelé mají poměrně dlouhodobé zkušenosti s dotačními tituly a projektovým řízením (především z oblasti neziskového sektoru), pro podnikatelskou činnost v oblasti cestovního ruchu zatím o žádné dotace nežádali. Zvažují o podporu z Úřadu práce na vytvoření nového pracovního místa.

Jednou z možných atraktivit, která vyplynula z rozhovorů s různými komunikačními partnery v regionu (především v dotazníkovém šetření v domácnostech při zjišťování chybějících služeb a v doplňkových rozhovorech) je restaurační podnik zaměřený na kultivaci kvalitní kuchyně.

V oblasti zemědělství byla komunikačními partnery z řad podnikatelů vyhodnocena jako nejnadějnější projekt konzervárna. Tento projekt směřuje podobně jako projekt agentury na zážitky do výzvy B7 Evropského strukturálního fondu Lidské zdroje a zaměstnanost. V uvedeném projektu by šlo o drobné stavební úpravy, vybavení a vznik zpracovatelského centra spolu s výkupem ovoce, zeleniny a medu, z nichž by byly vytvořeny džemy, pečené čaje a med a bylo by zaměstnáno 4 – 5 osob na HPP. Ohledně životaschopnosti zpracovatelské technologie, resp. v otázce symbiózy zemědělců a zpracovatelského podniku na Osoblažsku jsou reakce zemědělců spíše nedůvěřivé. Většinou by pravděpodobně byli některé plodiny ochotni pěstovat na zakázku, nicméně nevidí reálnou potenci v lokálních odběratelích. (*„To už tady bylo těch pokusů...“*⁷⁸) Z rozhovorů vyplývá, že v případě garantovaného odběru a ceny se respondenti změny komodit nebrání.⁷⁹

Vedle tohoto projektového záměru, který by měl mít charakter sociálního podniku lze na Osoblažsku nalézt i přípravu, resp. rozjezd drobnějšího podnikání v zemědělství. Jednou z relativně nedávno vzniklých firem je Okrasná zahrada Osoblaha, s.r.o., zahradnictví

⁷⁸ Polostrukturovaný rozhovor se středním zemědělcem 2.7. 2013 vedl Dušan Janák

⁷⁹ Polostrukturovaný rozhovor Miroslava Piláta s místním zemědělcem dne 8. 7. 2013.

specializované na okrasné dřeviny.⁸⁰ Ačkoli tato firma nemá ambice stát se významným zaměstnavatelem v regionu, má potenciál vytvářet absentující přidanou hodnotu u zemědělských výpěstků a její zkušenost ukazují na možný potenciál Polska vrátit určitou část peněz „odtečených“ z lokální ekonomiky za hranice. Není bez zajímavosti, že polské zákazníky přivádí podle zkušenosti komunikačních partnerů na Osoblažsko nakupovat stejný motiv jako osoblažské obyvatele do Polska: nízká cena produktů. Podobnou zkušenost jako tento malý pěstitel mají i větší zemědělci. Obchod je podle komunikačního partnera z řad větších zemědělců nepravidelný, Poláky zajímá vždy nejnižší cena, přičemž cenová hladina se pohybuje. Podle jeho zkušeností *„při nízkých cenách jsou Poláci schopni skoupit celou úrodu“*, ale respondent je často vázán smluvně již jinde. Komunikační partner z řad větších zemědělců uvedl, že příležitostně využívá služeb (firem) z Polska, například si objednává setí cukrovky a její sklizeň a rozmetávání hnoje.⁸¹

Oblast sociálních služeb není standardně vnímána jako podnikatelská aktivita, nicméně v hodnocení podnikatelů se také tato oblast jevila jako dosti perspektivní. Protože v této oblasti na rozdíl od ostatních (zemědělství, cestovní ruch, výroba) jsme s výjimkou úvahy vedení osoblažského Domova pro seniory neidentifikovali žádné vznikající podnikatelské aktivity, považujeme za vhodné představit toto pole možných aktivit trochu podrobněji a v následujícím textu přinášíme představení dvou potenciálních aktivit v oblasti sociálních služeb – mikropodnikání v sociálních službách a institut asistenta sociální péče - včetně jejich podstatného legislativního rámce. Institut mikropodnikání je v současné době vhodným nástrojem nejen pro rozšíření kapacity sociálních služeb zejména v periferních a řídko osídlených regionech, ale vytváří navíc i nový segment v oblasti drobného podnikání. Přičemž při definici Mikropodnikání v oblasti sociálních služeb musíme vycházet z definice malého a středního podniku uvedené v příloze č. 1 Nařízení Komise (ES) č. 800/2008. Na základě

⁸⁰ Polostrukturovaný rozhovor s majitelem firmy dne 30. 5. 2013 vedli Dušan Janák a Miroslav Pilát.

⁸¹ Polostrukturovaný rozhovor s místním zemědělcem 8. 7. 2013 vedl Miroslav Pilát.

tohoto lze za mikropodnikatele považovat podnikatele, jak fyzickou, tak právnickou osobu, pokud zaměstnává méně než 10 zaměstnanců a jeho aktiva/majetek nebo obrat/příjmy nepřesahují korunový ekvivalent 2 mil. EUR. Za mikropodnikatele v oblasti sociálních služeb bychom tedy mohli považovat především fyzickou osobu, tedy osobu samostatně výdělečně činnou (Procházka, Válková 2012).

Soukromé subjekty (fyzické nebo právnické osoby s max. počtem 9 zaměstnanců – podmínka pro mikropodniky) mohou poskytovat sociální služby, pokud splní podmínky poskytování sociálních služeb, vymezené zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Základní podmínkou pro podnikání v oblasti sociálních služeb není získání živnostenského oprávnění (jedná se o podnikání na základě zvláštních předpisů - §3 odst. 3 písm. a-f zákona č. 445/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů), ale získání oprávnění k poskytování sociálních služeb. Toto oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci. Pokud se však subjekt podnikající v oblasti sociálních služeb přesto rozhodne získat na tuto činnost také živnostenské oprávnění nebo hodlá také provozovat sociální službu, která není obsažena v zákoně o sociálních službách, tak se jedná o živnost volnou, a to Poskytování služeb pro rodinu a domácnost (Procházka, Válková 2012).

Poskytovateli sociálních služeb mohou být při splnění podmínek stanovených zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a jím zřízené organizační složky státu nebo státní příspěvkové organizace, které jsou právnickými osobami.

Soukromé subjekty (fyzické nebo právnické osoby s max. počtem 9 zaměstnanců – podmínka pro mikropodniky) mohou poskytovat sociální služby, pokud splní podmínky poskytování sociálních služeb, vymezené zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“). Základní podmínkou pro

podnikání v oblasti sociálních služeb není získání živnostenského oprávnění (jedná se o podnikání na základě zvláštních předpisů), ale získání oprávnění k poskytování sociálních služeb. Toto oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci, jehož podmínky upravují příslušná ustanovení zákona o sociálních službách. Přehled základních podmínek pro provoz mikrofirmy v oblasti poskytování sociálních služeb je předmětem přílohy č. 5.

Novým a průlomovým institutem v zákoně o sociálních službách je od 1. 1. 2012 **institut asistenta sociální péče**. Podle zákona o sociálních službách platí, že asistentem sociální péče může být pouze fyzická osoba, která je starší 18 let věku a je zdravotně způsobilá (zdravotní způsobilost se posuzuje podle § 29 odst. 1 písm. e) zákona o sociálních službách). Jedná se o jinou než blízkou osobu (např. soused), která není registrovaným poskytovatelem sociálních služeb a která nemusí mít k této činnosti živnostenský list. Zavedení institutu asistenta sociální péče umožňuje zajištění péče o osobu se zdravotním znevýhodněním v místě, kde není žádný registrovaný poskytovatel sociálních služeb, který by tak mohl péči zajistit, anebo není žádná jiná možnost individuální péče ze strany rodinných příslušníků. Asistent sociální péče je povinen s osobou, které poskytuje pomoc, uzavřít formální písemnou smlouvu o poskytnutí pomoci. Obligatorními náležitostmi smlouvy je označení smluvních stran, rozsah pomoci, místo a čas poskytování pomoci výše úhrady za pomoc. Úhradu za poskytnutou pomoc hradí asistentu sociální péče osoba se zdravotním znevýhodněním ze svého příspěvku na péči. Pokud asistent sociální péče odvádí řádnou péči, není omezen v počtu osob, kterým chce poskytnout péči, pouze odvádí daň z příjmu v případě, že jeho měsíční příjem je vyšší než 12 000 Kč. Nahlásí-li asistent sociální péče své zdravotní pojišťovně a příslušné okresní správě sociálního zabezpečení, že je hlavní pečující osobou, není povinen platit sociální a zdravotní pojištění. Doba péče o osobu, které asistent poskytuje pomoc, se započítává jako doba odpracovaná při nárocích na starobní důchod (Sociální reforma 2012, In Janák, Pilát, 2012).

Vzhledem ke skutečnosti, že výše popsaný institut asistenta sociální péče v dokumentu MPSV Sociální reforma 2012 provázela od jeho počátku řada otázek a nejasností, zveřejnilo ministerstvo na svých internetových stránkách stanovisko k asistentu sociální péče, které bylo vytvořeno především se záměrem upřesnit vymezení pozice asistenta sociální péče a jeho činnosti v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a současně má poukázat také na další související zákonné normy, které se k výkonu činnosti asistenta sociální péče bezprostředně váží⁸².

Využití možností mikropodnikání v sociálních službách a postupné zavádění institutu asistenta sociální péče v mikroregionu Osoblažsko se ukazuje jako jedna z klíčových možností doplnění žádaného spektra sociálních služeb a jako jeden z nástrojů zvyšování zaměstnanosti v regionu. Provedeme-li rámcová porovnání nákladů spojených s provozováním registrované sociální služby pečovatelská služba institutu asistenta sociální péče, dojdeme k závěru, že náklady spojené s institutem asistenta sociální péče musí být nesporně nižší, jelikož do ceny se služby se nepromítají položky spojené s institucionalizací (management, mzdy a odvody, náklady spojené s vyplácením nemocenských dávek, dovolené, doprava, náklady spojené s provozem budovy a naplňováním standardů kvality sociálních služeb apod.) Tyto skutečnosti by se měly logicky promítnout do nižší ceny služby asistenta sociální péče, která by tak měla stát pro uživatele dostupnější. Výhodou na straně jedné může být u některých zájemců o službu i předpoklad, že klient i asistent sociální péče se mohou znát anebo mít i již vytvořený přátelský vztah. Dle našich zjištění⁸³ může být tato skutečnost naopak nevýhodou a někteří zájemci o službu mohou preferovat větší míru anonymity a profesionálnější přístup garantovaný předepsanými standardy kvality sociálních služeb u registrovaných poskytovatelů sociálních služeb.

⁸² Příloha č. 6.

⁸³ Názory zaměstnanců Domova pro seniory Osoblaha, příspěvkové organizace, prezentované sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách na pravidelných supervizních setkáních vedených supervizorem Miroslavem Pilátem.

Výše uvedené skutečnosti dle našeho názoru zakládají předpoklad pro rozvoj obou možností naplňování zjištěných potřeb obyvatelstva v rámci procesu komunitního plánování na Osoblažsku v oblasti péče a podpory seniorům a osobám se zdravotním postižením, a to jak formou zavedení institutu asistenta sociální péče, tak zřízením registrované sociální služby pečovatelská služba.

4.7 Atraktivnost regionu pro podnikatele mimo region, bariéry potenciální činnosti

V rozhovorech s podnikateli byly opakovaně pojmenovávány stejné bariéry pro podnikatelskou činnost v regionu. Mezi nejčastěji zmiňované patří infrastrukturní faktory špatné dopravní obslužnosti a faktor nevhodné kvalifikace pracovních sil.

Otázka dopravní obslužnosti a logistiky je limitující především pro výrobu, jak nasvědčují četná vyjádření některých (především mimoosoblažských) podnikatelů se zkušeností z různých odvětví výroby i služeb:

„Co se týče výroby, cokoli tam budu dělat, tak je to na vzdálenosti. Cokoli tam budu dělat, tak to tam musím dovézt. (...) Co se týká třeba těch biopaliv nebo zemědělských výrobků, to ano. Co se týká průmyslu, tak to mi přijde zabité.“ (podnikatel/ka z Bruntálska)

Logistika je částečně omezující i pro poměrně blízký polský trh:

„Pokud se najde něco, co by bylo směřováno jednosměrně do Polska, tak ano. Např. jsme vymýšleli vyrábět zámky pro Polsko. Nakonec z toho sešlo kvůli logistice, protože ten polský trh pro tento výrobek nezačíná výstupem z Osoblahy, ale začíná z druhé strany.“ (podnikatel/ka z Bruntálska)

„Možností je spousta, ale vždy to je otázka logistiky. Např. z Ostravy to bude jednodušší.“ (podnikatel/ka z Bruntálska)

Komplikace s dopravou jsou zvýšené v zimních měsících, pokud napadne sníh, který je z polí sfoukáván na vozovky, takže kamion se do regionu třeba vůbec nedostane.

„Ukažte mi investora, který sem půjde. S tou šílenou logistikou. S tou, řekněme, zimní neudržovaností, protože to nejde pořádně udržovat... Investor nemá tu pobídku, která by ho sem lákala, a ty obce mu jí nedají, kde by ji vzali.“ (podnikatel/ka z Bruntálska)

Na problémech s dopravou ztroskotal pokus o zřízení linky na třídění odpadů v Osoblaze.

„Měli jsme možnost mít zakázku: vezmi si 10 lidí, já ti tady navezu nějaké plechovky a odpad, a potřebuju to vytrít. Tak jsme to chtěli přenést sem, do Osoblahy, ale nedokázali jsme vyřešit náklad té logistiky, těch sto kilometrů padesát sem, padesát zpátky. Ti lidé by na to byli, perfektní aktivita. (...) nevyřešili jsme to přepravné. Bohužel to tady nevyšlo. (...) V Bruntále to jde, ale tady ne.“ Také jiný podnikatel se k tomuto nápadu vyjádřil skepticky:

„Např. když sem budeme vozit z Itálie odpad a tady by se udělala linka na zpracování. Když jsme to spočítali tak nakonec z toho sešlo kvůli ceně té dopravy. A navíc tam v zimě třeba neprojde ani kamion...“ (podnikatel/ka z Bruntálska)

Otázkou je zda by bylo možné využít k dopravě zboží Osoblažskou úzkokolejku, která byla především za tímto účelem budovaná v 19. století. Jednoznačné podklady nejsou k dispozici, ale mezi podnikateli i zastupiteli převládá skeptický názor.

Druhý nejčastěji zmiňovaný problém je nedostatečná kvalifikace obyvatel regionu. Nejde jenom o specificky zaměřenou strojní výrobu ve firmě v Dívčím Hradu, která je největším zaměstnavatelem v regionu, ale kupodivu také o práci v zemědělství.

„Lidí, kteří můžou držet motyku v ruce je tu hodně, ale těch, kterým lze svěřit traktor za několik milionů ne.“ (zemědělec z Osoblažska) Podobně vyznívají i rozhovory s dalšími, spíše většími podnikateli. Pracovní síla je podle respondentů relativně dostupná, ale chybí odborníci v zemědělství. Někteří zemědělci to připisují absenci vztahu k půdě v důsledku dlouhodobé migrace do i z regionu.

Není bez zajímavosti, že většina zaměstnavatelů si nestěžuje na romské pracovníky, pokud takové zaměstnávají. Ing. Bacho je hodnotí jako zcela srovnatelné s neromskými zaměstnanci, podobně vyznívají zkušenosti i jiných podnikatelů:

„Já mám cikány zaměstnané, i bílé zaměstnané a řeším je podle toho jestli umí nebo neumí makat.... Já s nima nemám špatné zkušenosti (tj. s cikány). Když oni vědí, že z toho člověka něco mají - ze mě mají práci, ubytování jim zařizuju, různé sociální služby a nevím co - tak se chovají slušně. (...) Ti cikáni jsou třeba bezvadní na jednoduchou, ale těžkou práci. To by třeba spousta bílejších nedělalo, ty výkopové sezónní práce.“ (podnikatel/ka mimo region)

Romové netvoří podle zkušeností zaměstnavatelů ani nijak výjimečnou skupinu z hlediska kumulace sociálních problémů jako je zadluženost apod.: „30- 40 % lidí, co u mně dělají má exekuce, řeší insolvenční. Jak černí, tak bílí.“ (podnikatel/ka zaměstnávající Romy)

Co se týká otázky rekvalifikací zprostředkovaných úřadem práce, hodnocení ze strany zaměstnavatelů se poměrně různí od kladných po záporné vydření. Jako relativně úspěšný na základě zkušeností některých komunikačních partnerů z řad zaměstnavatelů se ukazuje rekvalifikace pro konkrétní místo v rámci určitého podniku.

4.8 Zapojení veřejné správy (především obcí)

Při hodnocení kvality podnikatelského prostředí patří asistence veřejné správy do skupiny nejméně významných faktorů. (Viturka a kol. 2010: 20 an.), Nicméně obecní zastupitelé jsou legitimní politickou silou, která disponuje možnostmi ovlivňovat dění na určitém území obce, mohou vypisovat zakázky, zaměstnávat pracovníky, nezřídka disponují řadou nemovitostí.

V rámci socioekonomického rozvoje Osoblažska plní obce poněkud ambivalentní funkci. Na jednu stranu je patrná jednoznačná snaha obcí, resp. jejich reprezentantů o socioekonomický rozvoj (schopnost definovat společné cíle, spolupráce v rámci Lokálního partnerství, existence Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska, apod.), na stranu druhou zkušenosti

podnikatelů ukazují na neochotu zastupitelstev malých obcí přijímat konkrétní inovace, ačkoli téměř všichni podnikatelé uznávají snahu zastupitelstev o rozvoj jejich obcí.

„Já jsem se nesešel s tím, že by mi někdo v malých obcích házel klacky pod nohy. Většinou je zájem o rozvoj v regionu. V malých obcích je problém, že jsou velmi neflexibilní, např. s hygienou apod. Většinou ve všem vidí problém. Protože většinou jsou to domkaři, tak oni řeší různé prkotiny, jestli ten komín má o metr víc nebo míň. Na té malé obci musí být každý projekt velmi přizpůsobený podmínkám a situaci v té obci. Ve větších městech to tak není.“
(podnikatel/ka z širšího regionu)

„Co se týče těch zastupitelstev... teď beru hlavně to Osoblažsko, tak tam je v těch obcích problém prostřelit to zastupitelstvo s jakoukoliv novou věcí, protože oni tomu nevěří. Ideální by bylo, kdybyste přišel, položil peníze na stůl a řekl: „Podívejte, tady vám nesu peníze.“ Oni nevěří tomu, že něco dokáže ten dotyčný, který tam přijde. Jsou skeptičtí k tomu, že se něco pohne.“ (podnikatel/ka z širšího regionu)

„Ty obce nepodporují nové věci a hrozně dlouho to trvá.“ (podnikatel/ka v regionu)

„Co se týká těch aktivit pro děti. My se snažíme ty lidi přesvědčit, že to má smysl něco dělat a že z toho jednou něco bude, ale není to hned. A tady to zastupitelstvo se k tomu postaví tak, že teda někoho sežeňte, a když vás to baví, tak se tomu věnujte, a když vám na to někdo ty peníze dá, tak si to dělejte.“ (podnikatel/ka v regionu)

Na stranu druhou v regionu je zřetelná aktivita v rámci obecní veřejné správy při organizaci VPP, při činnostech pracovní skupiny Lokálního partnerství Zaměstnanost a ekonomický rozvoj, o. p. s. Osoblažský cech jako jeden z potenciálních ekonomických subjektů na bázi sociálního podnikání byla založena svazkem osoblažských obcí a zastupitelé jsou členy správní rady. V průběhu terénního šetření při pobytech v regionu jsme viděli mezi představiteli veřejné správy a zastupiteli aktivitu překračující standard pracovní doby, ochotu scházet se a řešit rozvojové otázky večer nebo i o víkendech apod. Situaci bychom

charakterizovali nejspíše takto, že veřejná správa a obce na Osoblažsku jsou obrazně řečeno nejsilnějším ze slabých hráčů na poli rozvoje ekonomického prostředí regionu.

Přímá účast obcí na ekonomickém rozvoji je možná v iniciaci ekonomických aktivit, zejména v intencích sociálního podnikání, čehož příkladem může být na Osoblažsku zmiňovaný Osoblažský cech.

Mezi „pobídkovými“ nástroji obcí může figurovat: 1- imigrační politika. Většina obcí na Osoblažsku disponuje vlastními byty, které může jako za starého režimu nabízet nově příchozím nebo může podle potřeby regulovat jejich nájemné. 2 – Organizace veřejně prospěšných prací v součinnosti s podnikateli, 3 - Poskytnutí brownfieldů či obecních prostor k podnikatelské činnosti.

Těžiště příspěvku obcí k socioekonomickému rozvoji však zůstane v budování kolektivního sociálního kapitálu a vzájemné důvěry, v podpoře spolkového života, společenských akcí umožňujících setkávání a společnou činnost. Jedná se o neviditelné podhoubí, bez kterého se ekonomickému rozvoji na regionální úrovni jen těžko vede, jak dokazuje řada studií v ČR i zahraničí (Zich 2010; Majerová, Kostelecký, Sýkora 2011). Bylo celkem přesvědčivě prokázáno, „že úroveň sociálního kapitálu, resp. jeho dílčích složek pozitivně koreluje s tempem ekonomického růstu. V případě participace v organizacích občanské společnosti to potvrzují Raiser a kol. (2001), u důvěry mezi lidmi navzájem i mezi lidmi a institucemi Uslander (2004) a obdobné souvislosti zjistili na úrovni obcí i Schafft a Brown (2000) v Maďarsku nebo Cusak (1999) v Německu. Nízká úroveň sociálního kapitálu, nedůvěra a nespolupráce mohou naopak vést ke ztrátě konkurenceschopnosti (Lindkvist, 2010).“ (Stachová, Sýkora, Matoušek 2011: 24) Vztah je ovšem obousměrný, ekonomická úroveň ovlivňuje úroveň sociálního kapitálu. Je třeba se pokoušet ovlivnit to, co je reálné.

Z hlediska socioekonomického rozvoje regionu, zvyšování zaměstnanosti a tvorby pracovních příležitostí je přirozeně důležitou institucí Úřad práce. Zkušenosti s úřadem práce a hodnocení

jeho činnosti ze strany podnikatelů byly v uskutečněných rozhovorech velmi různorodé. Rozhovory naznačují, že spolupráce s Úřadem práce je velmi konstruktivní ve chvíli, kdy je podnikatel nebo osoba připravující podnikatelský záměr poměrně detailně obeznámen s činností úřadu, s jeho kompetencemi, zná příslušnou pracovní legislativu, orientuje se v dotačních možnostech a přichází s konkrétními projekty. S ubývajícímí znalostmi tohoto typu se snižuje možnost porozumění a Úřad práce přestává být zakoušen jako partner, ale více jako dozorce, který dohlíží a trestá, protože namísto očekávané pomoci přichází spíše potrestání za neznalost předpisů. S tímto problémem se potýkají spíše menší podnikatelé, kteří nemají kapacity zaměstnat někoho, kdo se této stránce věci může věnovat.

4.9 Zaměstnanost specifických cílových skupin se zvýšenými bariérami pro vstup na trh práce

Zaměstnávání specifických cílových skupin představuje zvláštní problematiku, která je vlastní spíše neziskovému sektoru. Odhlédneme-li od organizace veřejně prospěšných prací, které jsou v kompetencích obcí, můžeme se na Osoblažsku a především v širším regionu setkat s několika podnikateli, kteří tyto osoby zaměstnávají. V rozhovorech se ukázalo, že při zaměstnávání specifických cílových skupin je podstatná motivace podílet se na zlepšení životních podmínek v regionu:

„... já už se v té době ve svém podnikání setkal s tím sociálním aspektem, protože spousta lidí, které zaměstnávám má různé problémy (...) a mne docela zaujalo, že v podstatě těm lidem mohu nějakou formou pomoci. Přijde mi to taková forma benefitu. Když má např. ten člověk nějakou exekuci, tak mi to přišlo lepší a průhlednější, než dávat peníze např. na charitu. Přijde mi to průhlednější, že vím, kam ty peníze jdou a do koho jdou, protože ta charita (...) je pro mne nepřehledná. A navíc je to v místě. ... člověk si opečovává to, kde bydlí. (...) Máme děti, a ty děti porostou a nechceme, aby se musela bát na ulici, zjednodušeně řečeno.“

(podnikatel/ka zaměstnávající specifické cílové skupiny)

Zkušenosti se zaměstnáváním cílových skupin ukazují, že je poměrně obtížné vytvářet dlouhodobě udržitelná pracovní místa pro sociálně exkludované.

„Existuje nějaká systémová podpora pouze pro osoby se zdravotním postižením. Ta je nějakým způsobem zakotvená v zákoně o zaměstnanosti. Ale jakákoli jiná sociální nevýhoda, jakákoli jiná exkluze řešená není žádným způsobem. (...) není žádná výhoda, daňová asignace nebo jiné. (...) Běžný podnikatel potřebuje stoprocentně výkonného člověka. Jemu nějaký padesátiprocentně produktivní pracovník není k ničemu, takového nechce. Dál už nepřemýšlí, on v první řadě podniká, jeho hlavním účelem je zisk. To jsou legislativní bariéry.“
(podnikatel/ka zaměstnávající specifické cílové skupiny)

Vedle legislativních bariér podnikatel/ka zmiňuje také silné společenské překážky: *„Další jsou společenské bariéry. (...) Nedej bože, pokud zaměstnáváme nějakého Roma, to je hned: „Normální člověk tady nemá práci a vy dáváte práci nějakému Romovi. (...) A ten si ji nezaslouží, a já si ji zasloužím, a bla bla...“. Ještě zdravotně postiženého, toho Vám nikdo nezhodí, to je v pořádku, ale nějakého Roma,...“.*(podnikatel/ka se zkušeností se zaměstnáváním specifických cílových skupiny)

Zaměstnávání specifických cílových skupin může být pro řadu podnikatelů nepřitažlivé také z toho důvodu, že to vyžaduje pohybovat se v oblasti neziskového sektoru, který veřejné mínění nepovažuje za plnohodnotnou ekonomickou činnost. *„Spousta lidí má neziskovku za něco mezi šachistou a zahrádkářem. (...) To není žádný byznys, to je takové nic. Společenské uznání je veškeré žádné, kromě těch, kteří (...) k tomu sektoru nějakým způsobem patří (...). Tam je ten pohled samozřejmě jiný.“* (podnikatel/ka se zkušenostmi v neziskovém sektoru)

Zaměstnávání cílových skupin s horším přístupem na trh práce je a pravděpodobně i nadále bude záležitostí neziskového sektoru. Proto se musí vyrovnat s nízkou prestiží neziskového odvětví, s nedostatkem systematické podpory a nutností vyhledávat dotační tituly ad hoc. V neposlední řadě taky s překonáváním společenských předsudků, především vůči Romům.

Přítom zkušenosti podnikatelů, kteří Romy v regionu zaměstnávali nebo zaměstnávají, nejsou negativní (viz výše). Nejsilnějším motivem pro zaměstnávání cílových skupin je snaha pomoci regionu v jeho rozvoji, případně podobně nekvantifikovatelné uspokojení ze seberealizace v pomáhající profesi. Největší ohrožení potom plyne z proměn dotační politiky, na které je zaměstnávání uvedených skupin založené.

4.10 Shrnutí 4. kapitoly

Potřeby obyvatel:

Vedle potřeb obyvatel identifikovaných komunitním plánováním se v dotazníkovém šetření objevily dvě oblasti, které jsou relevantní i z pohledu ekonomického rozvoje regionu. Tou první je pochopitelná nedostatečnost nabídky lokálních obchodů, kterou by dílčím způsobem mohlo kompenzovat zřízení pakárny. Druhou je nedostatečnost v oblasti kulturní nabídky, resp. zábavy, jež by měla význam také pro rozvoj cestovního ruchu.

Výdaje domácností:

Z pohledu kritických výdajů domácností se ukazují náklady na bydlení (nájemné, energie), ačkoli nájemy jsou (zejména v obecních bytech) na Osoblažsku velmi nízké a splňují standardy tzv. sociálního bydlení. Dotazníkové šetření ukázalo, že se s problémy spojené s placením nákladů na bydlení musí čas od času vypořádat i část domácností, které se pohybují ve středovém příjmovém pásmu (bráno z pohledu rozložení deklarovaných příjmů našeho výběrového souboru). Jednou z mála možností systematické úspory výdajů na bydlení je zateplení budov s nájemními byty, které dosud na Osoblažsku téměř absentuje, které by v dlouhodobém horizontu mohlo finanční zátěž domácností snížit.

Brownfieldy:

V rámci analýzy byl vypracován vstupní přehled 14 brownfieldových ploch v regionu, který by si zasloužil další rozpracování.

Existující rozvojové dokumenty:

Na Osoblažsku existují dva rozvojové dokumenty: *Strategický plán rozvoje Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblažska* z roku 2010, druhým pak *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblažsku na léta 2013 – 2014*. První obsahuje ve své návrhové části přehled strategických projektů, které na společných jednáních vydefinovala Řídící komise při přípravě dokumentu. S odstupem tří let můžeme konstatovat, že do fáze realizace pokročila více jak polovina projektů, nicméně žádný nebyl dosud dokončen. Druhý dokument je realističtější i konkrétnější.

Přehled hlavních zaměstnavatelů:

Největším zaměstnavatelem na Osoblažsku je firma Jan Bacho v Dívčím Hradě. Největší bariérou jeho podnikatelského rozvoje v regionu je nedostatek pracovní síly kvalifikované v dělnických profesích v oblasti strojí výroby. Výsledkem je paradoxní situace, kdy je podnikatel nucen podstatnou část dělníků do regionu dovážet. Druhým největším zaměstnavatelem je Domov pro seniory Osoblaha, který může být ohrožen úbytkem klientely. Tato instituce má ale také svůj rozvojový potenciál, protože si může registrovat nové sociální služby pro širší klientelu a využít některé z prázdných objektů v obci, které jsou v dobrém technickém stavu. Důvodem relativně nedávného odchodu jednoho z největších zaměstnavatelů z regionu – firmy Havlík Opal s.r.o. – byla především nedostatečná technická infrastruktura a špatná dopravní obslužnost.

Připravované podnikatelské aktivity:

Součástí situační analýzy bylo vyhodnocení podnikatelských nápadů vygenerovaných pracovní skupinou Zaměstnanost a ekonomický rozvoj. Jako nejperspektivnější záměry se jeví využití nádražních budov k cestovnímu ruchu, zřízení pekárny, oblast sociálních služeb, např. odlehčovací služba, konzervárna, využití parků a sportovních areálů k rozšíření služeb v cestovním ruchu a agroturistika. Pro oblast sociálních služeb, která není standardně vnímána

jako podnikatelská aktivita, se jeví jako perspektivní rozvoj mikropodnikání v sociálních službách a institut asistenta sociální péče.

Atraktivnost regionu pro podnikatele:

Největší bariérou podnikatelských aktivit je špatná dopravní obslužnost a nevyhovující kvalifikace pracovních sil. Největší atraktivitou pro podnikání je příznivá cena nemovitostí.

Zapojení obcí:

mezi hlavní nástroje, kterými se mohou obce zapojit do ekonomického rozvoje je jejich imigrační politika, realizace veřejně prospěšných prací a nakládán s brownfieldy. Hlavní doménou obcí v rozvoji regionu je však budování kolektivního sociálního kapitálu kultivací neekonomických společenských aktivit.

Zaměstnávání znevýhodněných cílových skupin:

Zaměstnávání znevýhodněných cílových skupin bude pravděpodobně i nadále záležitostí neziskového sektoru a bude se muset vyrovnat s nedostatkem systematické podpory a nutností vyhledávat dotační tituly ad hoc. zkušenosti podnikatelů (i starostů) se zaměstnáváním Romů nejsou v regionu negativní, spíše naopak.

5 Shrnutí zjištění situační analýzy

Osoblažsko jsme charakterizovali jako region, jehož sociální a ekonomická struktura je výrazně závislá na proměnách politiky státu. Jde o periferii, která leží daleko od centra, ale výrazně odráží proměny a důsledky proměn, které se ve vzdáleném centru odehrají. Důsledek druhé světové války a poválečné přesuny obyvatelstva ve střední Evropě zcela zásadním způsobem změnily strukturu obyvatelstva regionu. Kolektivizace zemědělství proměnila ekonomickou strukturu a státní statek, který patřil k největším v republice, vytvářel motivační podmínky pro migranty z jiných částí republiky. V důsledku politické proměny v roce 1989 byl státní statek zrušen. Privatizace nevedla k rozdrobení kolektivizovaných polností mezi množství někdejších hospodářů, neboť restitucím zabránily Benešovy dekrety a polnosti přešly především k několika velkým zemědělcům. Práci na velkofarmách vykonávají do značné míry stroje, k jejichž obsluze je potřeba vysoce kvalifikovaná, ale málo početná pracovní síla. Někdejší zaměstnanci v zemědělství vzpomínají na „zlaté časy“ minulého režimu, kdy měli plnohodnotné zaměstnání na státním statku, alespoň prostřednictvím svých volebních preferencí. Jejich životní úroveň se odvíjí především od rozhodnutí činěných ve vzdáleném centru o prostředcích, které budou věnovány na rozpočet tzv. sociálního státu ze státní pokladny. V určitém ohledu jsou na tom chudí zemědělci bez práce podobně jako jejich bohatí zemědělství sousedé. Také jejich životní úroveň se odvíjí od rozhodnutí učiněná v centru o míře podpory zemědělského odvětví. Bez ní by na tom nebyli o mnoho lépe než jejich nezaměstnaní sousedé. Možná i hůř, jsou totiž výrazně upracovanější. Nůžky sociální nerovnosti zde rozevívá, ale i zavírá stát. Uskutečněná analýza, jež by měla přispět ke zlepšení socioekonomické situace v regionu, je také iniciativou instituce ze vzdáleného centra.

Sociální exkluze, která je primárním předmětem zájmu Agentury pro sociální začleňování, má na Osoblažsku dvě roviny, strukturální a prostorovou. Strukturálním sociálním vyloučením je ohrožena přibližně polovina obyvatel. Evidován na úřadu práce zde bývá snadno i člověk,

kteřý byl před nedávnou dobou starostou či starostkou některé z obcí, tedy osoba s největšími kontakty, která v jiném regionu bude mít spíš na výběr z několika pracovních příležitostí. Vedle strukturální sociální exkluze se v regionu nalézají i prostorově identifikovatelné sociálně vyloučené lokality, ve kterých je koncentrace sociálním vyloučením postižených nebo ohrožených obyvatel vyšší, a které jsou doplněny sociální distancí ke zbytku obce. Zdaleka nejsilnější je tato distance v Osoblaze vůči přistěhovaným Romům. Do obce, ve které před dvěma lety nebylo víc jak jedna romská rodina, se jich v průběhu dvou let přistěhovalo přibližně 30, tedy více jak jedna rodina měsíčně. Všechny se koncentrují v několika bytových domech u hlavní ulice. Ačkoli v obci panuje poměrně silné napětí, zkušenosti zaměstnavatelů i starostů s Romy nejsou zdaleka tak negativní, jako postoje veřejnosti. Hlavním cílem studie však nebylo ani tak zkoumání existující sociální exkluze na etnickém základě jako spíše hledání cest jejího celkového snižování.

Z hlediska rozvojového potenciálu regionu analýza identifikovala tři hlavní rozvojové oblasti. Tou první je oblast cestovního ruchu. Ze zasazení Osoblažska do celorepublikových srovnání vyplynulo, že potenciál cestovního ruchu není na Osoblažsku nijak závratný, ale aktuální hodnoty cestovního ruchu za tímto potenciálem ještě zaostávají. Potenciál pro cestovní ruch na Osoblažsku není zatím dostatečně využíván a představuje jednu z perspektivních oblastí rozvoje. Jedním z důvodů je skutečnost, že lokalita nepatří k tradičním turistickým destinacím jako jsou např. nedaleké Jeseníky, a proto není jako taková vnímaná ani na straně nabídky, ani na straně poptávky. Bariéry z toho plynoucí na straně nabídky zmiňovali také někteří podnikatelé, podle kterých bude rozvojový potenciál nevyužit právě díky nevhodně zaměřené orientaci místních obyvatel – potenciálních poskytovatelů služeb pro turisty. Z hlediska přírodních atraktivit pro sport nemůže Osoblažsko konkurovat nedalekým Jeseníkům. Na druhou stranu, rozvíjející se síť cyklostezek včetně nedaleké Slezské magistrály a existence naučné stezky představují atraktivitu pro ty, kteří spíše chtějí odpočinout a zrelaxovat,

případně vyhledávají poznávací turistiku. Poměrně důležité je zohlednit také horší dopravní obslužnost regionu a menší vybavenost rekreačních zařízení i hustotu kulturních akcí. Proto považujeme za vhodné aktivity v oblasti cestovního ruchu zaměřit na rodiny s dětmi, které v převážné většině případů cestují vlastním autem a jsou méně nároční na vybavenost regionu. Dalším významným typem potenciálních zákazníků jsou cyklisté vyhledávající relativně nenáročný terén a konečně také návštěvníci z řad turistické veřejnosti zainteresované v technických památkách, pro které je poměrně významnou atraktivitou osoblažská úzkokolejka.

Druhou oblast rozvoje představuje zemědělství, které je na Osoblažsku nejtradičnější i nejtypičtější ekonomickou aktivitou. Řada komunikačních partnerů zároveň klade důraz na využívání toho, co v regionu máme, v čem je možné na něco navazovat a využít existujících struktur. Mezi základní rozvojové příležitosti v oblasti zemědělství lze proto zařadit posílení zpracovatelského průmyslu přičemž základní bariérou v této oblasti je nutnost investic do zpracovatelských technologií.

Určitý i když ve srovnání s jinými regiony poměrně omezený prostor se nabízí pro rozvoj ekologického zemědělství, které nabízí propojení s agroturistikou a diverzifikaci zemědělské produkce, jež umožní rozvoj specializovaných výrob (jako je např. včelařství, ovocnářství, rybářství apod.). Základní bariérou je nedostatek volných ploch pro drobné zemědělství. Jak ukazuje analýza majetkových poměrů, v některých obcích neexistuje téměř žádná volná půda, která by mohla např. obec poskytnout k těmto aktivitám. Pro velkopěstitele, kteří mají nezřídka individuálně k dispozici více půdy než několik obcí dohromady (řádově stovky hektarů), je tato oblast z pochopitelných důvodů poměrně nezajímavá.

Třetí oblastí je sféra sociálních služeb. Potenciální rozvojové možnosti představuje rozšíření nabídky osoblažského Domova pro seniory. Domov pro seniory latentně obsahuje zároveň určitou oblast ohrožení, protože jeho pozice na trhu sociálních služeb není přehnaně silná.

Pokud by byla jeho činnost ukončena, z obce by byla sejmuta určitá organizační a finanční zátěž, ale také by zanikl jeden z největších zaměstnavatelů v regionu. Kromě domova pro seniory se jako perspektivní oblasti jeví mikropodnikání v sociálních službách, které může být vhodným nástrojem nejen pro rozšíření kapacity sociálních služeb zejména v periferních a řídko osídlených regionech, ale vytváří navíc i nový segment v oblasti drobného podnikání. Další reálnou možností zapojení místních obyvatel do ekonomických aktivit je institut asistenta sociální péče, pro kterého není potřebné živnostenské oprávnění.

Do uvedených tří oblastí spadají také návrhy podnikatelských záměrů vygenerované v rámci diskuse pracovní skupiny Lokálního partnerství Zaměstnanost a ekonomický rozvoj, jež byly podrobeny hodnocení ze strany podnikatelů z širšího regionu. Jako nejlepší záměry se podnikatelům jeví využití nádražních budov k cestovnímu ruchu, dále zřízení pekárny, odlehčovací služba (sociální služby), konzervárna, využití parků a sportovních areálů k rozšíření služeb v cestovním ruchu a agroturistika. Z uvedených tří oblastí celoroční perspektivu skýtají především sociální služby, vesměs sezónního charakteru je oblast cestovního ruchu.

Mezi nejvýznamnější bariéry rozvoje podnikání na Osoblažsku patří špatná dopravní obslužnost regionu a nízká nebo spíše nevhodná kvalifikovanost obyvatel. K nim se přidávají ještě horší infrastrukturní faktory (absence plynofikace, kanalizace). Faktor logistiky byl důležitý pro odchod někdejšího velkého zaměstnavatele z regionu i bariérou vzniku sociálního podniku pro zhruba deset pracovníků, faktor kvalifikace zásadním způsobem omezuje zaměstnávání místních obyvatel u stávajícího největšího zaměstnavatele i u současných zemědělců. Mezi největší stávající pozitivní faktory rozvoje podnikání v regionu patří environmentální atraktivita území a cena nemovitostí, která přilákala minulé i stávající velké zaměstnavatele i některé drobnější podnikatele.

Z hlediska zaměstnávání specifických cílových skupin se ztíženým přístupem na trh práce se jeví jako možná cesta rozvoj sociálního podnikání, pro které je podstatná vazba na obec, ve kterém podnik sídlí. Sociální podnikání může být životaschopnou platformou pro rozvoj regionu po ekonomické stránce. Jeho úspěšnost a existence se také do značné míry odvíjí od existence dotačních titulů podporujících zaměstnávání specifických skupin. Závislost na dotační politice centra se tak nezmění, může však vést k lepšímu životu k regionu.

Doporučení

Při realizaci veřejných politik zaměřených na ekonomický rozvoj na Osoblažsku doporučujeme věnovat pozornost oblastem, kde spočívají jeho největší bariéry (dopravní obslužnost a kvalifikace pracovních sil):

- Věnovat pozornost možnostem kompenzace špatné dopravní obslužnosti regionu.
- Pokusit se více provázat střední školství s trhem práce, resp. konkrétními zaměstnavateli v regionu (v oblasti zemědělství, strojní výroby, sociálních služeb, textilní výroby).
- Vzhledem ke strukturálnímu znevýhodnění regionu doporučujeme zaměřit se na rozvoj sociálního podnikání, kterému se bez úzké vazby na obecní veřejnou politiku a podpory ze strany obcí daří jen obtížně.
- Aktivity ekonomického rozvoje směřovat do perspektivních oblastí cestovního ruchu, zpracovatelských technologií zemědělských produktů v návaznosti na místní zemědělskou produkci a do oblasti sociálních služeb.
- Vzhledem k dosud nevyužitému potenciálu regionu pro cestovní ruch lze přivítat v podstatě jakékoli aktivity v této oblasti, které budou zaměřeny především na rodiny s dětmi a návštěvníky, kteří nevyhledávají sport, ale spíše relaxaci, ke které patří také jednoduché kulturní vyžití. Rozšíření nabídky služeb v této oblasti by ostatně uvítala

i většina obyvatel regionu, přičemž se jedná o oblast, kterou lze částečně podporovat z dotačních titulů.

- Jako nejperspektivnější záměr s celoregionálním dopadem se jeví využití nádražíček a osoblažské úzkokolejky, proto doporučujeme napřít pozornost kompetentních aktérů z řad veřejné správy i podnikatelů tímto směrem. Snadnější a diverzifikovanější je využití parků a sportovních areálů k rozšíření služeb v cestovním ruchu a rozvoj agroturistiky.
- V oblasti zpracovatelských technologií zemědělských produktů se jeví nejperspektivněji projekt konzervárny.
- V oblasti sociálních služeb doporučujeme zvážit rozšíření stávajících služeb Domova pro seniory, začít se zabývat možnostmi mikropodnikání a institutem asistenta v sociálních službách.

Předkládaná situační analýza byla založena poměrně široce a jejím výsledkem byla identifikace perspektivních oblastí socioekonomického rozvoje regionu. Pro potřeby veřejné politiky by bylo užitečné vypracovat detailnější analýzy identifikovaných oblastí. Proto doporučujeme uskutečnit dílčí analýzy v těchto konkrétních oblastech, které seřazujeme podle míry potřeby:

- V oblasti sociálních služeb uskutečnit kvalifikovanou analýzu zjištěných potřeb na straně uživatelů a poskytovatelů sociálních služeb a veřejnosti. Zkušenosti z jiných regionů České republiky ukazují, že vzájemná komparace a analýza zjištěných potřeb uvedených skupin je nezbytná pro efektivní nastavení celého systému. Částečně je to způsobeno tím, že oblast sociálních služeb není typickou podnikatelskou aktivitou, která by byla standardně provázaná s analýzou trhu a rozpracováním podnikatelských záměrů. Analýza v této oblasti by měla mj. zodpovědět otázku potenciálu mikropodnikání v sociálních službách v regionu a přinést konkrétní představu o náplni

činnosti a rozsahu mikropodniků. Případnou analýzu, která by předpokládala reprezentativní šetření v regionu, by bylo žádoucí propojit s nejbližším komunitním plánem.

- Druhou podstatnou oblastí, která nesouvisí bezprostředně s ekonomickým rozvojem, ale s kvalitou života v regionu a optimalizací systému sociálních služeb, je oblast interetnických vztahů. Vedle nezaměstnanosti jde optikou dotazníkového šetření o druhý největší problém regionu, z hlediska kvality života nepochybně podstatný, kterému nemohla být v předkládané analýze věnovaná adekvátní pozornost. Potřebnost analýzy podtrhuje i to, že osoblažská zkušenost s nárůstem migrace (nejen) Romů a vznikem prostorově sociálně vyloučených lokalit není ojedinělá, ale spíše je třeba se připravit na nárůst podobných případů v periferních regionech.
- Pro oblast cestovního ruchu doporučujeme zpracovat analýzu využití úzkokolejky a stávajících nádražních budov. Úzkokolejka je asi nejvýraznější turistickou atraktivitou regionu, vytěžení jejího potenciálu je však také asi nejkomplikovanějším úkolem. Analýza by měla obsahovat jak popis stávajícího technického stavu, rozbor majetkoprávních poměrů i postojů klíčových aktérů a nastínit možnosti jejich řešení z pohledu využívání úzkokolejky v oblasti turistického ruchu ale i nákladní dopravy, doplněné o konkrétní návrhy využití budov a vyhodnocení perspektivnosti i bariér rozličných záměrů.
- Protože největšími bariérami nejen rozvoje, ale i pouhého udržení podnikatelských aktivit je dopravní obslužnost a kvalifikační struktura, doporučujeme uskutečnit detailnější analýzu těchto oblastí, včetně rozpracování návrhů k řešení. Nelze očekávat, že by na Osoblažsko byly směřovány zásadní investice potřebné pro vybudování kvalitních silnic a zázemí k jejich údržbě. Analýza dopravní obslužnosti by ale měla vyhodnotit nákladnost nezbytných investic, které by zajistily

bezproblémovou celoroční nákladní dopravu (silniční i železniční) a zhodnotit, zda existují alternativní nástroje kompenzace uvedeného strukturálního znevýhodnění regionu. Analýza oblasti kvalifikace by zasluhovala zmapovat existující provázanost regionálních podniků se středním školstvím, resp. zmapovat existující nabídku a poptávku a přinést návrhy možných řešení a jejich efektivity.

- Naše analýza také přinesla přehled hlavních ploch označitelných jako brownfieldy. Jejich hodnocení po technické stránce, z pohledu majetkoprávních vztahů, dispozic ke specifickým účelům z pohledu konkrétních podnikatelských záměrů, které byly vytipované jako perspektivní, je polem pro další analýzy a je uvedeno mezi cíli Strategického plánu mikroregionu z roku 2010, které však zatím nebyly dotaženy do konce.

6 Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura a tištěné materiály

- [1] BINEK, Jan a kol. *Synergie ve venkovském prostoru: paradoxy rozvoje venkova: kritické zhodnocení bariér, nástrojů a šancí rozvoje venkova*. Vyd. 1. Brno: GaREP, 2011. ISBN 978-80-904308-6-0.
- [2] DOHNALOVÁ, M. *Sociální ekonomika v evropeizaci českého hospodářství*. 1. Vydání. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. ISBN 80-86729-31-1.
- [3] DOHNALOVÁ, M., DEVEROVÁ, L. a PETRLÍKOVÁ, B. *Sociální ekonomika-sociální podnikání*. 1. Vydání. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2007. ISBN 978-80-7204-552-5.
- [4] FLYVBJERG, B. Case Study. In: DENZIN, Norman K. a LINCOLN, Yvonna S., eds. *The Sage handbook of qualitative research*. 4th ed. Los Angeles: SAGE Publications, 2011, s. 301-316. ISBN 978-1-4129-7417-2.
- [5] JANÁK, D. a PILÁT, M. Vývoj právních norem k sociální péči a sociálním službám v Československu a v České republice od roku 1956. In KRAJČÍK, V., JANÁK., D. ml. a kol. *Mikropodnikání v sociálních službách*. Ostrava-Opava: Vysoká škola podnikání a.s. a Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 13-64. ISBN 978-80-72-48-766-0.
- [6] LOUČKOVÁ, Ivana. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 9788086429793.
- [7] MAJEROVÁ, Věra a kol. *Sociální kapitál a rozvoj regionu: příklad Kraje Vysočina*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-4093-5.
- [8] MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
- [9] Občanské sdružení Althaia, o.s. 2013. *Zpráva o činnosti poradny za rok 2012*, leden 2013.
- [10] PÁTKOVÁ, Z. *Migrace obyvatelstva v ČR po roce 1990 – regionální analýza*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy.
- [11] PILÁT, M. *Sociální práce s vybranými skupinami klientů*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, 2012.
- [12] POLANYI, Karl. *Velká transformace*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-096-9.

- [13] PROCHÁZKA, R. a VÁLKOVÁ, D. Možnosti a limity v mikropodnikání v sociálních službách z hlediska platné legislativy. In KRAJČÍK, V., JANÁK., D. ml. a kol. *Mikropodnikání v sociálních službách*. Ostrava-Opava: Vysoká škola podnikání a.s. a Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 13-64. ISBN 978-80-7410-056-7.
- [14] *Výroční zpráva o činnosti ZŠ a MŠ Osoblaha – 2012*.
- [15] RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
- [16] STACHOVÁ, J., SÝKORA, L. a MATOUŠEK, M. Sociální kapitál a rozvoj regionu. In MAJEROVÁ, Věra a kol. *Sociální kapitál a rozvoj regionu: příklad Kraje Vysočina*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 11 – 31. ISBN 978-80-247-4093-5.
- [17] ŠARAPATKA, Bořivoj a kol. *Zemědělství a krajina: cesty k vzájemnému souladu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-1885-8.
- [18] ŠŤASTNÁ, J. Sociální podnikání. In: MATOUŠEK a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, s. 326-327. ISBN 978-80-262-0366-7.
- [19] VAISHAR, A., P. DVOŘÁK a J. ZAPLETALOVÁ. Strategie českého rurálního pohraničí. In: TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. a OUŘEDNÍČEK M., eds. *Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 140--162. ISBN 978-80-7380-378-0.
- [20] VITURKA, Milan a kol. *Kvalita podnikatelského prostředí, regionální konkurenceschopnost a strategie regionálního rozvoje České republiky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3638-9.
- [21] VYSTOUPIL, Jiří. *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2006. 157 s. ISBN 80-239-7256-1.
- [22] ZICH, František. Sociální kapitál zkoumaných regionů. In: ZICH, František, ed. *Sociální potenciál starého průmyslového regionu: poznatky z výzkumu 2009*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. s. 36 - 59. ISBN 978-80-7431-016-4.
- [23] ZICH, František. *Sociální potenciál - důvěra a odpovědnost: (poznatky z výzkumu starého průmyslového regionu)*. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2010. ISBN 978-80-7414-315-1.

Internetové zdroje

- [24] *Agroturistika a agrofarmy v České republice* [online]. [cit. 17. 7. 2013]. Dostupné z: <http://www.agroturistika.thoendel.cz/o-agroturistice.html>
- [25] BÍNA, J. *Aktualizace potenciálu cestovního ruchu v České republice* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010 [cit. 20. 6. 2013]. Dostupné z:

<http://www.uur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovnuruch/potencialCR/PotencialCR-text.pdf>

- [26] ČESKO. MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Podpora výstavby podporovaných bytů pro rok 2013* [online]. [cit. 20. 7. 2013] Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/e11ec236-e0ab-4068-b769-9632e596f958/Program_PB_2013.pdf
- [27] ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Asistent sociální péče* [online] MPSV, 2012 [cit. 5. 7. 2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13928>
- [28] ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální reforma 2012: Příspěvek na péči od 1. 1. 2012* [online]. © MPSV ČR 2011 [cit. 12. 4. 2012]. Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/23>
- [29] ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální tematika* [online]. [cit. 13. 6. 2013]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc>
- [30] DÍVČÍ HRAD. *Usnesení ZO Dívčí Hrad č. 12/7 – 2011 ze dne 20. prosince 2011* [online]. [cit. 18. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.divcihrad.cz/file.php?nid=720&oid=2531491>
- [31] EU. EVROPSKÁ KOMISE. *Agenda 2000* [online]. [cit. 15. 8. 2013] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/agenda2000.pdf>
- [32] JANKOVÝCH – KIRSCHNER, V. *Klasifikace brownfields* [online]. 2005. [cit. 1. 8. 2013] Dostupné z: <http://www.brownfields.cz/wp-content/uploads/2007/11/studie-vjk-vladka-2005.pdf>
- [33] MĚSTA OBCE ONLINE. *Osoblaha* [online]. © 1996-2013 [cit. 15. 6. 2013] Dostupné z: http://mesta.obce.cz/obce_po.asp?zujpo=597716
- [34] MIKROREGION – SDRUŽENÍ OBCÍ OSOBLAŽSKA. *Informace o nás* [online]. © 2009 [cit. 15. 6. 2013] Dostupné z: <http://www.mikroregion-osoblazsko.cz/o-nas/>
- [35] MIKROREGION – SDRUŽENÍ OBCÍ OSOBLAŽSKA. *Strategický plán Mikroregionu – Sdružení obcí Osoblazska pro období 2010-2020* [online]. © 2009 [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné z: <http://www.mikroregion-osoblazsko.cz/dokumenty/>
- [36] OSOBLAHA. *Usnesení ZO Osoblahy č. 78/5 ze dne 3. srpna 2011* [online]. [cit. 18. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.osoblaha.cz/file.php?nid=767&oid=2522452>
- [37] SAGIT. *Rozpočtové určení daní* [online]. [cit. 30. 7. 2013]. Dostupné z: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=157&typ=r&levelid=DA_408.HTM
- [38] STŘEDNĚDOBÉ PLÁNOVÁNÍ ROZVOJE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB NA OSOBLAŽSKU. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Osoblazsku na léta 2013-2014*. [online] © 2012 [cit. 7. 7. 2013]. Dostupné z: <http://www.kpss-osoblazsko.cz>

- [39] STŘEDNÍ ŠKOLA ZEMĚDĚLSTVÍ A SLUŽEB, MĚSTO ALBRECHTICE. *Informace o škole* [online]. [cit. 19. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.souzma.cz/oskole.html>

Veřejné datové zdroje

- [40] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>.
- [41] ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘICKÝ A KATASTRÁLNÍ. *Katastr nemovitostí* [online]. Dostupné z: www.cuzk.cz.
- [42] NÁRODNÍ DATABÁZE BROWNFIELDŮ. *Seznam brownfieldů* [online]. Dostupné z: <http://www.brownfieldy.cz/seznam-brownfieldu/>
- [43] ČESKO. MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI. *Obchodní rejstřík* [online]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-rozsirene>
- [44] ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vývoj nezaměstnanosti podle obce a kalendářního měsíce v roce 2005* [online]. Dostupné z: portal.mpsv.cz
- [45] ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vývoj nezaměstnanosti podle obce a kalendářního měsíce v roce 2011* [online]. Dostupné z: portal.mpsv.cz
- [46] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vzdělanostní struktura v jednotlivých obcích dle SLDB v roce 2001* [online]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz>
- [47] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vzdělanostní struktura v jednotlivých obcích dle SLDB v roce 2011* [online]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz>
- [48] ČESKO. MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. *Živnostenský rejstřík* [online]. Dostupné z: http://www.rzp.cz/cgi-bin/aps_cacheWEB.sh?VSS_SERV=ZVWSBJFND
- [49] *Prostorová lokalizace bytového domu č. p. 113 v obci Slezské Pavlovice, bytových domů na ulici Hlavní, Osoblaha, bytových domů v obci Hlinka.* [provedeno dne 20. 8. 2013] Zaznačeno na základě vlastního pozorování a lokalizace bytových domů. Původní topografický zdroj: <http://www.smapy.cz>

Neveřejné zdroje dat a informací

- [50] *Dotazníkové šetření u veřejnosti Osoblaha.* Osoblaha 2010. Rukopis, stránkování neuvedeno. Archiv Miroslava Piláta.

- [51] Dotazník pro nové lokality pro spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2013.
- [52] ÚŘAD PRÁCE ČR. *Přehled osob zařazených do rekvalifikačních kurzů (RK) z úřadu práce*. Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava.
- [53] ÚŘAD PRÁCE ČR. *Přehled počtu registrovaných osob na úřadu práce k 10. červenci 2013*. Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava.
- [54] ÚŘAD PRÁCE ČR. *Přehled počtu VPP u jednotlivých subjektů v regionu k 15. 7. 2013*. Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov; vlastní grafická úprava.
- [55] ÚŘAD PRÁCE ČR. *Tabulka indikátorů – Zaměstnanost*. Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov.
- [56] ÚŘAD PRÁCE ČR. *Tabulka indikátorů – Sociální dávky a služby*. Zdroj: Úřad práce ČR, kontaktní pracoviště Krnov.
- [57] Policie ČR. *Tabulka indikátorů – Bezpečnost*. Zdroj: OOP Město Albrechtice.
- [58] ZŠ a MŠ Osoblaha, příspěvková organizace. *Tabulka indikátorů – Vzdělávání*. Zdroj: ZŠ a MŠ Osoblaha, příspěvková organizace; webové stránky organizace.
- [59] OSPOD. *Tabulka indikátorů – Rodina*. Zdroj: Oddělení sociálně právní ochrany dětí, MěÚ Krnov.
- [60] OÚ Osoblaha. *Tabulka indikátorů – sociální dávky a služby*. Zdroj: OÚ Osoblaha, SPRSS.

7 Přílohy

- Příloha č. 1 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Rozhovory s obyvateli
- Příloha č. 2 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Rozhovory s podnikateli
- Příloha č. 3 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Dotazník a pokyny pro tazatele
- Příloha č. 4 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Matice dat
- Příloha č. 5 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Mikropodnikání v sociálních službách
- Příloha č. 6 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Asistent sociální péče
- Příloha č. 7 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Tabulky vybraných sociálních indikátorů
- Příloha č. 8 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Přehledové tabulky k nezaměstnanosti
- Příloha č. 9 Situační analýza socioekonomického rozvoje Osoblažska – Sociální podnikání